

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00247

TSUM HUNDERTSTN
GBOYRNTOG FUN SHIMON
DUBNOV

Simon Dubnow

•

*Permanent preservation of this book was made possible by
Dr. Joseph & Susan Kornfeld
in honor of
the wedding of Lynne & Leland Brandt*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

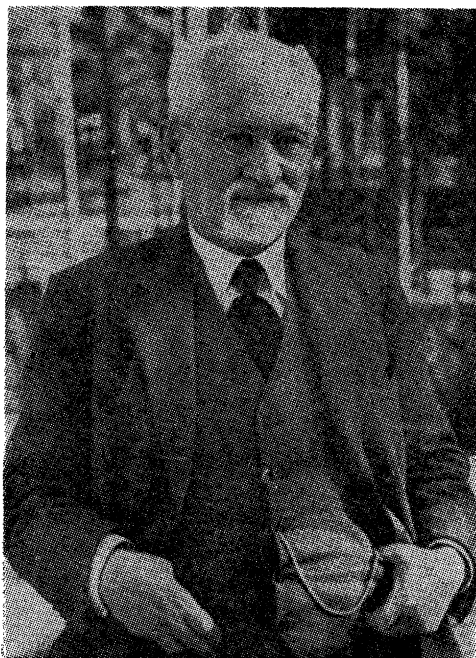
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

צום הונדערטסטן געבוירנטאג

פון

שמעון דובנאָו

זאמלונג

איִקוֹף אַלֶּפֶּי פֶּאַרלאַג

ניו־יאָרק

צונויפגעשטעלט און רעדאקטירט פון

נחמן מייזל

דערשינען מיט דער הילף פון דר' ל. שאצאווי (ניו-יארק).

יוסף קאראבעלאַ (לאַס-אַנדזשעלעס)

און יעקב ש—ל (ניו-יארק)

**TZUM HUNDERTSTN
GEBORNTOG FUN SHIMEN DUBNOW**

(THE CENTENNIAL OF THE HISTORIAN
SHIMEN DUBNOW)

Edited by **NACHMAN MEISEL**

Published by
Yiddisher Kultur Farband (Ykuf)
189 Second Avenue, New York 3, N. Y.

Copyright by
Yiddisher Kultur Farband, New York, N. Y.
1961

הילע געצייכנט פון י. זעלדין

Printed in U.S.A.
By GRENICH PRINTING CORP.
151 West 25th Street
New York 1, N. Y.

א י נ ה א ל ט

אַרטיקלען וועגן שמעון דובנאָוו

זייט

- בער מאַרק — ש. דובנאָוו, שעפער פון דער מאָדערנער יידישער
5 היסטאָריאָגראַפיע — — — — —
20 נחמן מייזל — ש. דובנאָוו און די יידישע שפראַך — — — — —
40 שאול גינזבורג — מסירת נפש — — — — —
43 וויכטיקע דאטעס אין לעבן און שאפן פון שמעון דובנאָוו — — — — —

אַפּהאַנדלונגען און אַרטיקלען פון שמעון דובנאָוו

- 49 די אויפפאַסונג פון דער יידישער געשיכטע — — — — —
60 אויטאָנאָמיע אין דער יידישער געשיכטע — — — — —
65 ד"ר חיים זשיטלאָוסקיס אויטאָנאָמיום — — — — —
70 דער איצטיקער צושטאַנד פון דער יידישער היסטאָריאָגראַפיע — — — — —
76 וואָס דאַרף מען טאָן אין המנס צייטן? — — — — —
81 באַטראַכטונגען — — — — —

בריוו פון ש. דובנאָוו :

- 89 צו וו. לאַצקי-בערטאלידי — — — — —
90 צו ד"ר חיים זשיטלאָוסקי — — — — —
91 צו ד"ר יוסף מייזעל — — — — —

שמעון דובנאוו אין עלטער פון 23 יאָר.

שמען דובנאָוו — דער שעפּער פון דער מאָדערנער יידישער היסטאָריאָגראַפיע

1. דער לעבנס־וועג

דער געניאַלער אויטאָדידאַקט און גרעסטער יידישער היסטאָריקער פון אונז דער צייט, דער קדוש שמעון דובנאָוו האָט דורכגעמאַכט אַ מערקווירדיקן לעבנס־וועג — פון ישיבה־באַנק דורך אַליינבילדונג ביז דעם אַלימפּ פון מאָדערנעם יידישן געדאַנק. אַ זון פון זיין פּאָלק, פון דעם גרויסן רוסלענדישן יידנטום, האָט ער ווייטאַנגלעך געפילט אויף זיך די שווערע קלעפּ פון צאַרישן דעספּאָטיזם. זיין ליידיגשאַפטלעכע גאַרונג צו בילדונג און וויסן האָט אָנגעטראַפּן אויפן „כינעזישן מויער“ פון אַנטיסעמיטישע גזירות, וועלכע האָבן אים נישט דערלויבט צו ווערן אַ גימנאַזיסט, אָפּצוגעבן עקסטערן־עקזאַמענס און צו שטודירן אין אַ הויכשול. עס איז אים באַשערט געווען צו זען מיט די אייגענע אויגן דעם אויטאָ־דאַפּע פון זיין ערשטן געדרוקטן בוך, וואָס איז פאַרמשפּט געוואָרן דורך דער צענזור פון דעם אויבערפּראָקוראַר פון „הייליקן“ סינאַד, דער צורר היהודים פּאַביע־דאַנאַסצוו, אויף פאַרברענען, ווייל דובנאָווס שילדערונג פון ביבלישן פעריאַד איז נישט געווען אין הסכּם מיט דעם טעקסט פון דער אָפיציעלער לערע פון דער קריסטלעכער קירך. אין זיין פובליציסטיק, אין דער רוסיש־יידישער פרעסע, האָט ער אַ סך געליטן מצד דער צאַרישער צענזור און אויך מצד קליינמוטיקע רעדאַקטאָרן. אין משך פון לאַנגע יאָרן האָט ער מיט דער משפּחה געליטן נויט, אין משך פון לאַנגע יאָרן איז ער געווען נע־ונד אין דער הויפּט־שטאַט פעטערבורג, ווייל ער האָט נישט געהאַט קיין „פּראַוואַזשיטיעלסטוואַ“, זיך געוואַלגערט אומלעגאַל, געוואָרן צוגעשריבן אַלס דינער ביי אַן אַדוואָקאַט, געליטן פון גירושים. און דאָך זיך נישט איינגעבראַכן, נישט נאַכגעטאַן דעם ביישפּיל פון אַ דניאַל כוואַלסאַן, נישט געטוישט זיין גלויבן (הגם ער איז שוין אַלס בחור געוואָרן אַ פריידענקער און אַטעאיסט), נישט געלאָזט זיך קאַרומפירן, געהאַלטן טריי זיינע דעמאָקראַטישע, וועלטלעכע אידעאַלן און אין די ערגסטע באַדינגונגען, פאַרשאַרט ווי אַ מיטל־אַלטערלעכער גזיר אין זיין צימערל, וואָס ער האָט פאַרוואַנדלט אין אַ הויז־אויג־ווערטיגעט, האָט ער שטודירט די פּאָזיטיוויסטישע פּילאָזאָפיע און סאַציאַלאָגיע, זיך דערגרונטעוועט אין אַלטע פּנקסים און דאַקומענטן, און געלייגט איין גרונט־שטיין נאָכן צווייטן, בויענדיק אַ פונדאַמענט פאַר זיין קינפּטיקן קרוי־ווערק — דער געשיכטע פון יידישן פּאָלק אין ברייטסטן געאָגראַפישן און צייט־פאַרנעם.

זיין וועלט-באַנעם האָט זיך אויסגעפורעמט אונטערן איינפלוס פון דער השכלה, פון דער רוסישער דעמאָקראַטישער ליטעראַטור, פון קאנטס פּאָזיטיוויזם און מיללס און ספּענסערס עוואָלוציאַניזם. אַלס רעכטלאָזער און אַרימער בחור ברענגט ער אַריין אין דער פעטערבורגער רעדאַקציע פון „רוסקי יעוורעי“ זיין ערשטן חיבור — אַ קאַרעספּאַנדענץ פון זיין היים־שטעטל אַמטשיסלאָוו אין מאָהילעווער גור־בערניע. דאָס איז אַ מערקווירדיקע קאַרעספּאַנדענץ — צו אַזעלכע זיינען די רעדאַקטאָרן לגמרי נישט געווען געוואוינט. דאָס איז גיכער אַ סאַציאַלאָגיש בילד פון אַן אונטערגיינענדיק, דעקלאַסירט יידיש שטעטל. דער יונגער דובנאָוו שווימט שנעל אַרויס ווי אַ פּירנדיקער פּובליציסט פון דער בירגערלעך־דעמאָקראַטישער יידיש־רוסישער פרעסע. ער ווערט אַ שמענדיקער מיטאַרבעטער פון דעם וואַכנ־בלאַט „ראַסוועט“ און פונעם חודש־זשורנאַל „וואַסכאַד“. ער דערשיינט ווי אַ קעמפּער פאַר גלייכבאַרעכטיקונג פון די יידן, ער זעט דעם קאַמף פאַר פּולע בירגער־רעכט אויף דער פּאַן פונעם אַלגעמיינעם געראַנגל פאַר דעמאָקראַטישע פּרייהייטן אין דער אימפּעריע פון די צאַרן. ער רוקט אַרויס ווי אַ מאַס דעם באַקאַנטן לאָזונג פון לודוויג בערנע: „ווער עס וויל ווירקן לטובת די יידן, דער דאַרף צונויפשמעלצן זייער זאַך מיט די פּאַדערונגען פון אַלגעמיינער פּרייהייט“. באַזונדערס שאַרף ווערט זיין פעדער אין צייטן פון בלוטיקע נגישות. זיין אַנטי־צאַרישער אַרטיקל א. נ. „דאָס לעצטע וואָרט פונעם אַנגעקלאַגטן ייד“ מאַכט אַ געוואַלדיקן רושם צווישן די ליינער און רופט אַרויס האַרץ־קלאַפּעניש ביי די רעדאַקטאָרן, וועלכע ציטערן פאַרן למה יאמרו הגוים. ער אַטאַקירט די אַפֿ־געשטאַנענע פאַרמען פון דער יידישער רעליגיע, וועלכע פאַרשטעלן און פאַר־מיאוסן די שיינקייט און די פּראַגרעסיווע ווערטן פון דער ביבל. בעת דעם קעשע־ניעווער פּאַגראַם אין 1903 זאַמלט ער דאַקומענטן, וואָס דעמאָסטרירן דעם צאַרישן רעזשים, און שיקט זיי אַרויס במסירת נפש קיין אויסלאַנד.

פאַמעלעך קומט פאַר אַ קער אין זיין באַציאונג צו יידישער פּראַבלעמאַטיק. אויב פּריער האָט ער איבערגעריסן מיט דער ישיבה־אַטמאָספּער און איז אַוועק צו משכילישער אַסימילאַציע, מאַכט ער שפּעטער אַדורך אַ פּראַצעס אין דער ריכטונג צום נאַציאָנאַל־דעמאָקראַטישן באַוואוסטזיין. ער אילוסטרירט אַליין די דאָזיקע עוואָלוציע לויט דער העגעלשער טריאַדע: דער קאַנסערוואַטיווער, טראַ־דיציאָנעלער יודאָאיזם פון זיין יוגנט איז די טעזע; דער קאַסמאָפּאַליטיזם און אפיקורסות פון זיין פּריען פעטערבורגער פּעריאָד איז די אַנטיטעזע; ערשט שפּעטער קומט דער סינטעזע: וועלטלעכע, דעמאָקראַטישע יידישקייט, וועלכע נעמט פונעם אַלטן אַלדאָס שענסטע און פאַראייניקט עס מיט די מאַדערנע עוואָ־לוציאַניסטישע באַוועגונגען פון אַלגעמיינ־מענטשלעכער קעגנוואָרט.

אין די שטורעם־און־דראַנג־יאָרן 1905-1906 פאַרנעמט דובנאָוו אַן אַרט אויפן לינקן פּליגל פון דעם אַלרוסלענדישן צוואַמענפאַר פון די יידישע בירגערלעך־דעמאָקראַטישע טוער, וועלכע רוקן אַרויס דעם לאָזונג פון פּולע בירגער־רעכט פאַר דער יידישער באַפעלקערונג. דובנאָוו גיט תמיד צו צום פּאַסטולאַט פון

בירגער־רעכט אויך די פאָדערונג פון נאַציאָנאַלע רעכט. ער גיט אויך צו די פאָדערונגען פון יידיש. הגם אַליין שרייבט ער רוסיש, דערשיינט ער דאָך ווי אַ קעמפער צו פאָרוואַנדלען זשאַראָגן אין יידיש. ער האָט אויך אַנערקענונג פאַר העברייאיש, אָבער ער האָלט, אַז אין קאַמף קעגן אַסימילאַציע איז יידיש פיל ווירקזאַמער.

אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה טרעט דובנאוו אויף ווי אירער אַ דעצידירטער קעגנער. ער פאַרבינדט זיך מיט אַזעלכע מענטשן, ווי גאַרקי. ער שרייבט אָן זיין אויפטרייסלענדיקן וויי־געשריי „די געשיכטע פון אַ יידישן סאָלדאַט“ — דאָס איז אַ פּראָטעסט קעגן צווינגען דעם קרבן פון צאַריזם צו געבן זיין בלוט לטובת זיין הענקער. גאַרקי וויל עס אַפּדרוקן אין זיין „ליע־טאַפּיס“. די צענזור קאַנפּיסקירט אָבער דאָס ווערק, און עס קאָן ניט דערזען די ליכטיקע שיין.

באַזעצט זיך ש. דובנאוו אין בערלין, וואו עס ווערן אַרויסגעגעבן זיינע ווערק. אָבער דער האַזיקער נביא פון דער פאַרגאַנגענהייט (אַזוי האָט אַ באַוואוסטער פּראַנצויזישער געלערנטער באַצייכנט די היסטאָריקער) ווייזט זיך אַרויס איינ־ציטיק פאַר אַ שטיקל נביא פון דער צוקונפט. אין אַ בריוו פון בערלין צו יוסף אָפּאַטאַשו, וואו ער שילדערט די שווערע עקאָנאָמישע לאַגע פון דער ווימאַרער רעפּובליק, שרייבט דובנאוו: „מיר ליידן איצט צוזאַמען מיט די דייטשן, און עס קאָן זיין, אַז מיר וועלן נאָך ליידן פון די דייטשן“.

און אין יאָר 1933 ווען שמעון דובנאוו — נאָכן פאַרענדיקן זיינע היסטאָרישע ווערק — האָט זיך גענומען שרייבן זיינע מעמואַרן, וואָס האָבן געדאַרפט זיין אַ געשיכטע פון זיין דור, איז געקומען צו דער מאַכט אַדאַלף היטלער, און דער גרייז־גראַענער יידישער היסטאָריקער האָט ווידער געמוזט נעמען דעם וואַנדער־שטעקן. ער פאַרט קיין ריגע. אפשר ציט אים אַהין די נאָענטע שכנות פון זיינע היימישע, רוסישע יידן?

אָבער די גרויזאַמע ווירקלעכקייט יאָגט אים נאָך אויף זיין נייעם וואַנדער־וועג. לעטלאַנדס פּרעזידענט פאַרבינדט זיך מיט היטלערן. דער 78־יעריקער היסטאָריקער גייט ווידער אַרויס פון דעם שטילן קאַבינעט. אין די יאָרן 1938-1939 הערט מען אָפט זיין קול — ער רופט צו וואַכזאַמקייט און צו מאַביליזירן אַלע פּאָלקס־כוחות אין קאַמף קעגן היטלעריזם, ער רופט זיך אַנצושפּאַרן אויף די דעמאָקראַטישע, פּראַ־גרעסיווע כוחות פון דער מענטשהייט. אין יאָר 1938 שרייבט ער אין אברהם ליעסינס ניו־יאָרקער „צוקונפט“: „אין געוויסע לענדער פון אייראָפּע שטייען אויף פאַר אונדזערע אויגן פּאָלקס־פּראָנטן — אַ פאַראייניקונג פון אַלע פּראַגרעסיווע געזעלשאַפּטלעכע כוחות. די יידן גייטיקן זיך אויך אין אַזאַ פּאָלקס־פּראָנט צום קאַמף קעגן וואַקסנדיקן אַנטיסעמיטיזם און וועלט־רעאַקציע“.

אין אַ בריוו צו זיין תלמיד, דעם היסטאָריקער א. טשעריקאָווער (פּאַריז), אין נאָוועמבער 1938 שרייבט דובנאוו: „איצט, ווען דער פעלקער־בונד איז צעקלאַפּט, האָט נישט דאָס יידישע פּאָלק צו וועמען צו אַפּעלירן. זיין איינציקער אַנשפּאַר זיינען בלויז די פּראַגרעסיווע כוחות פון דער מענטשהייט“.

דעם 14טן מאי 1939 שרייבט ער צום זעלביקן טשעריקאָווערן: „וואָס טאָן? אין פּאַל פון אַ מלחמה דאַרף מען אין אונדזער סביבה ווערבירן פרייוויליקע אין די אַנטיהיטלעריסטישע אַרמיען... מיר וועלן עקזיסטירן אָדער אונטערגיין צוזאַמען מיט דער מענטשהייט“.

דעם 1טן יולי 1941 רייסט זיך אַריין די דייטשישע אַרמיי קיין ריגע. דער היסטאָריקער טיילט דעם גורל פון זיין פּאַלק. ער גייט אין געטאָ. ער בלייבט טריי זיין ערלעכן כאַראַקטער און אידעע. ער שרייבט אַ טאַגבוך. זיינע כתבים ווערן באַהאַלטן דורך טרייע פריינט. ביזן היינטיקן טאָג איז נישט באַוואוסט, וואו זיי זיינען אַהינגעקומען. תחילת דעצעמבער 1941, בעת אַן „אַקציע“, ווערט דער 81-יעריקער געלערנטער גענומען און אויפן וועג צום הריגה-אַרט ראַמבולי, הינטער ריגע, דערשאַסן דורך אַ לעטישן פּאַליציאַנט.

עדי-ראיה גיבן איבער, אַז גייענדיק אויף זיין לעצטן וועג, האָט דער קדוש שמעון דובנאָו אויסגערופן: „יידן, פאַרגעסט נישט, פאַרשרייבט!“

דעם דאָזיקן לאַזונג האָט ער געוואָרפן מיט אַ קנאַפן האַלבן יאָרהונדערט צוריק. דעמאָלט איז געווען אין דער גאַנצער רוסישער אימפעריע אינאיינעם מיט קרוין-פּוילן מער ווי פינף מיט אַ פּערטל מיליאָן יידן.

אויף זיין לעצטן וועג איז דובנאָו געווען אַנגעגורט מיט בטחון, אַז דאָס פּאַלק ווי אַזאָ וועט נישט אומקומען. ער האָט אפילו אין יענער טראַגישער רגע גע-מונטערט דעם נאַציאָנאַלן זכרון.

דאָס זעלבע האָט געטאָן איינער פון זיינע אומדירעקטע תלמידים, עמנואל רינגעלבלום — אין וואַרשעווער געטאָ.

2. די אידעאָלאָגיע

דובנאָו אַלט טעאָרעטיקער פון יידישן נאַציאָנאַלן געדאַנק איז געווען אַ וועלטלעכער דעמאָקראַט, אַן אַנהענגער פון די אידייען פון דער גרויסער פּראַנ-צויזישער רעוואָלוציע. ער האָט אפילו אַמאָל אַנגעשריבן אַן אַפּהאַנדלונג א. נ. „די גרויסע פּראַנצויזישע רעוואָלוציע און די יידן“. דער רעדאַקטאָר, אויס מורא פאַר דער צענזור, האָט אויסגעמעקט דאָס וואָרט „גרויסע“, אַ רעוואָלוציע, הייסט עס, טאָר נישט זיין גרויס. דובנאָו איז אָבער ביזן סוף געבליבן טריי דער דאָזיקער אַלטער ליבע. ער האָט קיינמאָל שפּעטער נישט גענומען אין אַכט די פאַרשידענע גלגולים — נישט די פּאָזיטיווע, נישט די נעגאַטיווע — פון די אידייען פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע. דובנאָו איז געווען און געבליבן אַ ראַציאָנאַליסט, אַן אַטעאיסט און אַן אַלגעמיינער דעמאָקראַט. אָבער צו די לאַזונגען פון יידן-עמאַנ-ציפּאַציע האָט ער צוגעגעבן, ווי שוין געזאָגט, דאָס פּראָגראַם פון זייערע נאַציאָ-נאַלע רעכט.

דובנאָו איז געווען אַ „דאָאיסט“ און אַ קעגנוואַרטסט. אין די פּאַלעמיקעס מיט פינסקערן, ליליענבלומען און אַחד העם טרעט אויף דובנאָו ווי אַן אַנהענגער פון פּאָליטישן קאַמף אין לאַנד. אים איז פרעמד יעדע ראַמאַנטיק, סיי די פון די

חובבי ציון, סיי פון די רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטן. אין זיין פובליציסטישן קאַמף קעגן אַסימילאַציע פון איין זייט און פּאַלעסטינאַפילן פון דער צווייטער האָט דובנאָוו פּאַרמולירט נישט בלויז זיין „דאָאָיזם“, נאָר אויך זיין קעגנוואָרטיום. די אַסימילאַטאָרן — שרייבט ער — אָנערקענען בלויז די פּאַרגאַנגענהייט פון ייִדישן פּאַלק, די חובבי ציון זעען נאָר די צוקונפט פון אונדזער פּאַלק, און וואו איז די קעגנוואָרט ?

דובנאָוו איז אָבער געווען אַ בירגערלעכער דעמאָקראַט. הגם ער האָט, ווי אַ היסטאָריקער, אָנערקענט דעם פּאַקט פון עקזיסטענץ פון קלאַסן און פון סאָציאַלן קאַמף. האָט ער דאָך געהאַלטן, אַז די ייִדישע סאָציאַליסטן טוען שלעכט, וואָס זיי שטעלן דעם קלאַסן־מאַמענט העכער פון אַלגעמיינ־נאַציאָנאַלן. דער „בונד“, וועלכן עס האָט אַנטשפּראַכן דובנאָווס „דאָאָיזם“ און קעגנוואָרטיום, זיין פּאַסטולאַט פון ייִדיש, ייִדישער קולטור און אויטאָנאָמיע, האָט געזוכט אין יאָר 1905 אַ וועג צו אַ פּאַרשטענדיקונג מיט אים. די אונטערהאַנדלונגען האָבן געפירט גאַנצאַנסקי־לנו און אייזענשטאַט־יודין. דובנאָוו האָט אָפּגעוואָרפן די ווענדונג, נישט געזען קיין געמיינזאַמען וועג. זיין אַרגומענטאַציע איז געווען, אַז די מאַטעריאַליסטישע וועלט־אַנשויונג איז אַ פּאַרלייקענונג פון דעם קיום פון ייִדישן פּאַלק און אַז די ייִדישע סאָציאַליסטן ווייזן אַרויס ווייניק פּאַרשטייעניש פאַרן נאַציאָנאַלן מאַמענט, פאַרן ייִדישן כבוד.

אַ פּאַר טעג נאַכדעם — דערציילט אין איר רוסישן בוך „דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו“ זיין טאַכטער, די שריפטשטעלערין סאַפּיאַ דובנאָוו־ערליך — ווען עס איז אויסגעבראַכן דער פּאַגראַם אין האַמעל — ווער האָט פּאַרטיידיקט מיט געווער אין האַנט דעם ייִדישן כבוד ? די זעלבשוץ פון די ייִדישע אַרבעטער. דאָס איז געווען אַן ענטפּער פון לעבן גופא אויף דובנאָווס אַרגומענט. דובנאָוו האָט דעם און ענלעכע פּאַקטן אָנערקענט, אָבער זיין גרונט־איינשטעלונג נישט גע־ביטן. אַן ערנסטע פּאַלעמיק האָט וועגן דעם פּראַבלעם געפירט מיט דובנאָוו. ש. אַנסקי.

דובנאָוו איז אין די פּראָגן פון לאַנד־פּאַליטיק געגאַנגען נישט ווייטער פונעם לינקן פליגל פון די קאָדעטן. אין דער ייִדישער פּראַבלעמאַטיק האָט ער אויס־געבויט זיין אויטאָנאָמיסטישע טעאָריע. אין דער פּראַקטיק איז פון זיין „דאָאָיזם“, קעגנוואָרטיום, אויטאָנאָמיום, וועלטלעכקייט און אַנטירעוואָלוציאָניזם געבוירן גע־וואָרן דער פּאַלקיום (1906).

די געדאַנקען פון דער דאָזיקער אידעאָלאָגיע האָט דובנאָוו פּאַרמולירט אין זיינע „בריוו וועגן אַלטער און נייער ייִדישקייט“, וועלכע ער האָט גענומען שרייבן אין יאָר 1897.

דאָס דאָזיקע יאָר איז באַקאַנט אין דער ייִדישער געשיכטע ווי די דאַטע פון אַנטשטיין פון צוויי גרויסע קעגנזעצלעכע באַוועגונגען: אין יאָר 1897 איז גע־גרינדעט געוואָרן דער „בונד“, און אין זעלבן יאָר איז אַנטשטאַנען דער פּאַליטישער ציוניזם, אויפן גרינדונגס־קאָנגרעס פון דער אַלועלטלעכער ציוניסטישער אַרגאַ־ניואַציע אין באַזעל.

און אין דעם דאזיקן יאר האָט דובנאָוו אַרויסגעלאָזט דעם ערשטן בריוו פון זיין אויבן-דערמאָנטער סעריע (געשריבן אין רוסיש *). אַזוי אַרום איז דאָס יאַר 1897 אויך די דאַטע פון אַנטשטיין פון דעם פּאָליקום, וועלכער האָט אין די ערשטע יאַרן פון פּוילנס אומאַפהענגיקייט (נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה) געהאַט אַ גאַנץ גרויסע השפּעה צווישן יידישן קליינבירגערטום (נח פּרילוצקי, הערש-דוד נאַמבערג, שמואל הירשהאַרן, פּסח קאַפּלאַן, די ווילנער דעמאָקראַטן-גרופּע בראש מיט ד"ר צמח שאַבאַד, י. טשערניכאָוו א.אַ.).

אין די „בריוו וועגן אַלטער און נייער יידישקייט“ זיינען פאַראַן געדאַנקען, וועלכע זיינען אָנעמבאַר אויך פאַר אונדזער דור. למשל, די צעשמעטערנדיקע קריטיק פון אַסימילאַציע ווי אַ דערשיינונג רעאַל אָן אוממעגלעכע און מאַראַליש אַ דעזערטירישע, אָדער די ראַל פון יידיש אין לעבן פון פּאָלק. איינציטיק זיינען אין די „בריוו“ פאַראַן טעאָריעס, וואָס אַ טייל פון זיי האָט אָפּגעלייקנט דאָס לעבן גופא און אַ טייל איז ניט פאַר אַלעמען אָנעמבאַר. און איז אַזוי אַרום דיסקוטאַבל. דאָס זיינען קודם כל: דובנאָווס קאַנצעפּציע וועגן מהות און פאַרם פון דער יידישער נאַציע, זיין טעאָריע פון יידישן אויטאָנאָמיום און זיין מיינונג וועגן דעם אַבסאָלוטן באַטייט פון סוביעקטיוון פּאַקטאַר אין דער געשיכטע פון יידישן פּאָלק.

דובנאָוו האָט געשאַפּן די טעאָריע, אַז יידן זיינען אַ גייסטיקע נאַציע. ער אָנערקענט דריי טיפּן פון אַ נאַציע: אַ ראַסן-טיפּ, אַ טעריטאָריעלן טיפּ און אַ קולטור-היסטאָרישן אָדער גייסטיקן טיפּ. אַלס אידעאָלאָגיסט — אין פּילאָזאָפּישן זין פון וואָרט — האָלט דובנאָוו די גייסטיקע נאַציע פאַר דער העכסטער מדרגה. ווי אַזוי קאָן אָבער עקזיסטירן אַ גייסטיקע נאַציע? — פּרעגט דובנאָוו און ער ענטפּערט: אַ דאַנק דעם נאַציאָנאַלן ווילן.

עס איז קלאַר, אַז דער נאַציאָנאַלער ווילן קאָן אָפּשפּילן אַ וויכטיקע קיום-ראַל אין פּרייהייטלעכע באַדינגונגען. אָבער אין מיטלאַלטער, ווען דער פּעאַדאַל, אין הסכּם מיטן לאָזונג „וועמענס מלוכה דעמס רעליגיע“, האָט געקאָנט די יידן אויסראַטן אָדער אַרויסטרייבן, איז דער נאַציאָנאַלער ווילן געווען אַ סעקונדאַרער פּאַקטאַר. אין די קרייץ-צוגן אָדער בעת די גזירות ת"ח ות"ט איז די יידן גע-שטעלט געוואָרן די אַלטערנאַטיוו: שמד אָדער טויט. פון דער צווייטער זייט זיינען די פּעאַדאַלן לחלוטין נישט געווען פאַראינטערעסירט אין אַ מאַסן-שמד פון די יידן. פאַרקערט, די פּראַנציוזישע פּעאַדאַלן, למשל, איז דווקא געווען באַקוועם צו האָבן די יידן אין דער ראַל פון וואַכערער, וועלכע מען האָט דערנאָך געקאָנט אַלס „פרעמדע“ אָדער „אומגלויביקע“ באַרויבן און אַרויסטרייבן, כדי זיי שפּעטער ווידער איינצולאָדן און אַרויפצווינגען די זעלבע ראַל. נישט דאָ איז דאָס אַרט זיך אויספירלעך אָפּשטעלן אויפן דאָזיקן פּראַבלעם. אַלנפּאַלס קאָן מען בדרך כלל פּעסטשטעלן, אַז די יידן האָבן אויסגעדייערט דעם מיטלאַלטער דאַרטן, ווי זייער ספּעציפּישע פּונקציע איז געווען נייטיק, ווען די יידן וואָלטן געוואָרן אויסגעראַטן.

(* דערשינען אין יידיש אין מעקסיקע. ליידער פאַרמאָגן מיר נישט דאָס בוך.

וואלט דאך נישט געהאלפן קיין שום נאציאנאלער ווילן. דער נאציאנאלער ווילן (די רעליגיעזע דיסציפלין, דער רעליגיעזער שטייגער) האט געשפילט אַ ראָל, ווען די דראָאונג פון שמד האָט נישט באַדייט טויט, נאָר בלויו גירוש (למשל שפּאַניע). אָבער ער איז, נאָטירלעך און ביים העכסטן קידוש השם, געבליבן בלויו מאַרטי־ראַלאַגיש און אַן קיום־פּערעספּעקטיוו אין אַזעלכע פּאַלן, וואו דער אַפּאָג פון שמד האָט באַטייט אַ באַלדיקן טויט.

אַזוי אַרום ווייזט זיך אַרויס, אַז דובנאָוו טעאָריע וועגן נאציאנאלן ווילן איז אַ רעלאַטיווע און אַ שטאַרק באַדינגלעכע. און זיין טעאָריע וועגן יידן ווי אַ גייסטיקע נאצייע איז, ווי דאָס האָבן שוין פון לאַנג פעסטגעשטעלט מבינים, די צווייטע זייט פון דער מטבע פון אחד העמס טעאָריע וועגן ארץ ישראל ווי אַ גייסטיקן צענטער און נישט ווי אַ טעריטאָריעלע מלוכה אונטערוועגנס.

דובנאָוו האָט משמעות אליין געפילט, אַז אין זיין טעאָריע פעלט עפעס, דהיינו — זיין גייסטיקע נאצייע איז באַרובט פון איין וועזנטלעכן עלעמענט, פון מלוכה־קייט. דעם דאָזיקן עלעמענט פאַרטרעט דובנאָוו, ווי ער דריקט זיך אליין אויס אין די „בריוו“, מיט אַ סוראָגאַט, וועלכער באַשטייט אין דער אויטאָנאָמיע, וואָס די יידן האָבן באַקומען און אויסגעבויט אין אַלע וויכטיקע צענטערס פון זייער היסטאָרישן וואַנדער: אין בבל, שפּאַניע, פּוילן, לאַמיר אָבער באַמערקן, אַז די אויטאָנאָמיע, וועלכע איז, פאַרשטייט זיך, אין די דאָזיקע לענדער געווען אַ פאַקט, האָט אָבער פאַרמאָגט נישט בלויו אַ נאציאנאלן, נאָר אויך אַ קלאַסן־אינהאַלט. עס איז באַוואוסט, אַז דער קראַיזם אין בבל איז אַנטשטאַנען צום טייל ווי אַן אַפּאָ־זיציע קעגן דער פּלוטאָקראַטיש־טעאָקראַטישן תּוך פון דער אויטאָנאָמיע, אַז אין שפּאַניע זיינען אויפן באַדן פון די סאַציאַלע קאַמפּן אין די ד' אמות פון דער אויטאָנאָמיע פאַרגעקומען אפילו אַטענטאַטן פון דער פּאַלקס־אַפּאָזיציע קעגן אירע אַנפירער. עס איז אויך באַוואוסט די עפעמערשיקייט פון דער אויטאָנאָמיע, איר אַפהענגיקייט פון אויסערלעכע פאַקטאָרן, און לאַמיר נישט שטעלן קיין גלייך־צייכן צווישן דעם יידישן דראַנג צו אַרגאַניזירן זיך מיט אויטאָנאָמיע. דאָס גרעסטע אין צאָל היינצייטיקע יידנטום, דאָס אַמעריקאַנישע, ווייזט אַרויס אַ גרויסן דראַנג צו זיין אַרגאַניזירט, אָבער בשום אופן נישט צו שאַפן אַ פאַרם פון אויטאָנאָמיע. דאָס הייסט נישט, פאַרשטייט זיך, אַז די אויטאָנאָמיעס אין דער תקופה פון פעאַ־דאָליזם האָבן נישט אַפּגעשפילט קיין וויכטיקע ראָל אויפן געביט פון עקאָנאָמיע, געזעלשאַפּטלעכן און רעליגיעז־קולטורעלן זעלבשוץ פון די יידן. אַ ראיה: דער „ועד ארבע ארצות“ אין פּוילן־ליטע. אָבער דער אויטאָנאָמיסטישער סוראָגאַט איז נישט ביכולת צו פאַרטרעטן מלוכה־שקייט אין אַ פּרייהייטלעכן לאַנד־רעזשים. ווען דובנאָוו האָט פאַרמולירט זיין טעאָריע וועגן אַ וועלטלעכער, אויף יידיש באַזירטער, נאציאנאל־קולטורעלער אויטאָנאָמיע, האָט ער נישט געוואוסט, אַז אין דער זעלביקער צייט האָבן די טעאָרעטיקער פונעם אויסטראַ־מאַרקסיום, רענער און בליער, פאַרמולירט אַן ענלעכע טעאָריע לגבי די נאציאנאלע מינדערהייטן פון דער עסטרייכיש־אונגאַרישער מאַנאַרכיע. אַ טעאָריע, אין וועלכער עס איז געמאַכט געוואָרן אַן אויסנאָם לגבי איין נאציאנאליטעט: לגבי די יידן, וועלכע די

אויסטרעאָ-מאַרקסיסטן האָבן פאַרמשפּט אויף אַסימילאַציע. אין אַט דעם קאָנטעקסט דאַרף מען לכל הפחות אונטערשטרייכן דאָס פּאָזיטיווע אין דובנאַווס טעאַריע, זיין קאַמף קעגן אַסימילאַציע. כידוע, האָט דער „בונד“ איבערגענומען די נאַציאָנאַל-קולטורעלע אויטאָנאָמיע פון ביידע קוואַלן: פון אויסטרעאָ-מאַרקסיסטישן און פון דובנאַווישן, צוגעבנדיק צו זיי אַ סך אייגנס. פון דובנאַווס טעאַריע האָבן אויך גענאַסן די סיימיסטן און אַנדערע שפּעטערדיקע אויטאָנאָמיסטן. אַזוי אַרום, ווי מען זאָל זיך נישט באַציען צו אַ ריי געדאַנקען און קאַנצעפּציעס פון דובנאַווס טעאַריעס אין דער יידישער נאַציאָנאַלער פּראַגע, דאַרף מען אָבער זאָגן, אַז אין משך פון לאַנגע יאָרן האָט דער דובנאַוויזם אויסגעאיבט אַ בוילעטע השפּעה אויפן יידישן געזעלשאַפּטלעכן געדאַנק און געשטויסן צו אַ ריי רעאַליזירטע פּאַרמען, וועלכע געהערן אָבער היינט צו דער געשיכטע.

ווי געזאָגט, האָט דובנאַוו געהאַלטן יידיש און די יידישע קולטור פאַר איינע פון די יסודותדיקע עלעמענטן פון יידישן נאַציאָנאַלן באַוואוסטזיין. פון זיינע ערשטע טריט אַלס פובליציסט האָט ער זיך אינטערעסירט מיט דער יוגער ליטעראַרישער שאַפונג אין יידיש. ער האָט געשריבן און פּאַפּולאַריזירט די ווערק פון מענדעלע מו"ס, מיט וועלכן עס האָבן אים געבונדן פעדים פון האַרציקער פּריינדשאַפּט. ער האָט סטימולירט און דערמוטיקט שלום-עליכמען. דובנאַוו איז געווען אַ טאַ-לאַנטפולער ליטעראַטור-קריטיקער, אַ טיפּער קענער פון דער וועלט-ליטעראַטור און — הגם אַ היסטאָריקער, וואָס איז אַריינגעטאַן אין „טרוקענע“ דאַקומענטן — אַ מענטש מיט אַ פּאַעטישער נאַטור. אין זיינע ליטעראַטור-קריטישע אַפהאַנדלונגען איז ער געווען זייער שטרענג, געפּאָדערט אַ הויכן ניוואַ און אַ סאַציאַלן אינהאַלט, ביטער געבייטשט גראַפּאַמאַנען און מאַניערירטע דיכטער. ער איז געווען אַ פּאָזיטיוויסט און ווי אַזאַ האָט אים נישט געקאַנט געפּעלן ווערן י. ל. פּרץ. ווען עס איז דערשינען שלום-עליכמס „מעסערל“, איז דובנאַוו אַנטזיקט געוואָרן און האָט פאַראויסגעזאָגט שלום ראַבינאַוויטשן אַ גלענצנדיקע שרייבערישע צוקונפּט, וועלכע איז טאַקע מקוים געוואָרן. אָבער ווען עס איז געדרוקט געווען „מאַניש“, האָט דובנאַוו דער פּאָזיטיוויסט, ראַציאָנאַליסט און רעאַליסט, נישט געקאַנט תּופּס זיין פּרצעס נאַוואַטאַרישקייט. אַט די איינשטעלונג איז געבליבן ביי אים ביון סוף. דובנאַוו איז געווען אַ קעגנער פון שטאַרקע ווערטער און פון סימבאָליק. זיין „אני מאמין“ וועגן שרייבערישער שליחות און סטיל קאַן מען אַרויסדרינגען פון זיין פאַרמולירונג וועגן דעם אופן פון שרייבן געשיכטע. אַט ווי דובנאַוו האָט זיך אויסגעדריקט וועגן דעם פּראַבלעם: „געשיכטע איז אַ וויסנשאַפּט וועגן פּאַלק און פּאַרן פּאַלק“. מיט אַנדערע ווערטער: אַזוי דאַרף אויך זיין די ליטעראַטור: וועגן פּאַלק און פּאַרן פּאַלק, דעריבער זיינען שמעון דובנאַוו געווען אַזוי נאַענט מענדעלע, שלום-עליכמס, ביאַליק, פּרוג, ספּעקטאַר און אפילו דינעזאָן. „מאַניש“, דעם מאַדערניזם, דעם סימבאָליזם האָט דובנאַוו נישט סובל געווען. שפּעטער האָט געזאַרפט ווערן אַנדערש. דובנאַוו אַרט אויפפאַסן דעם חסידיזם האָט פאַרמאַגט אַ סך ענלעכס צו דער אידייע פון פּרצעס חסידישע מאַטיוון. און זאָל געזאָגט ווערן נאָך עפּעס: דובנאַוו האָט אינעם בין השמשות פון זיין

לעבן רעווידירט געוויסע איינשטעלונגען. מיר האָבן שוין באַמערקט וועגן זיין באַציאונג צום ענין פּאַלקס-פּראָנט אין יאָר 1938. אין יענער צייט האָט ער אויך וועגן דעם נייעם יידישן ישוב אין ארץ ישראל גערעדט מיט גרויס אַנערקענונג. אין דעם פּאַלקס-פּראָנט, וועגן וועלכן ער האָט געשריבן, האָט ער געזען אַן אַרט אויך פאַר די ציוניסטן, און אויך פאַרן „בונד“.

3. די היסטאָרישע ווערק

דאָס שאַפן פון שמעון דובנאָוו דעם היסטאָריקער קאָן מען אַרייננעמען אין פיר טיילן:

א. היסטאָרישע פובליציסטיק.

ב. זאַמלונגען און דאָקומענטן.

ג. מאַנאָגראַפיעס.

ד. סינטעטישע אַרבעט.

אַנגעהויבן האָט דובנאָוו מיט דרוקן היסטאָריש-פובליציסטישע אַדער היסטאָריאָזאָפישע אַרטיקלען און אַפּהאַנדלונגען. דאָס איז געווען אינעם ערשטן פעריאָד פון זיין מיטאַרבעטערשאַפט אין דער רוסיש-יידישער פרעסע און פעריאָדיק. אין דער נשמה פון מחבר האָט זיך דעמאָלט געראַנגט דער פובליציסט, דער פּאַליטיקער, דער קעמפער פאַר רעהאַביליטירן און שיצן די יידן — מיטן היסטאָריקער, וועלכער שטרעבט צו פאַרשערישקייט און וויסנשאַפטלעכקייט. אַלס היסטאָריקער געפינט ער זיך נאָך אונטערן איינפלוס פון גרעצן, אָבער זיין אַנטיטעאַלאָגישקייט דיקטירט אים שוין דעמאָלט אויפצופאַסן געוויסע דערשיינונגען אַנדערש ווי דער באַוואוסטער אויטאָר פון דער „געשיכטע דער יודען“. דובנאָווס גאַנצע היסטאָרישע פובליציסטיק האָט תמיד אַ קאָנקרעטן אַקטועלן ציל. די געשיכטלעכע באַטראַכטענישן דינען אים ווי אַ מיטל צו אַ קעגנזאָרטליקן צוועק.

דובנאָווס ערשטע היסטאָריש-פובליציסטישע אַרבעטן זיינען פאַרבונדן מיט די איבערלעכע איבערלעבענישן און שטימונגען פון דער יידישער אינטעליגענץ אין רוסלאַנד תחילת די 80ער יאָרן. ווען עס זיינען אויסגעבראַכן די ערשטע פאַ-גראַמען און עס איז געקומען דער רוף פון ד"ר פינסקער אין זיין בראַשור „אויטאָ-עמאַנציפאַציע“. דובנאָוו האָט דעמאָלט אַנגעשריבן אַ ריי אַרטיקלען, אין וועלכע ער אַקצענטירט צוויי גרונט-שטראַמען אין דער יידישער געשיכטע: דעם אַרטאָ-דאָקסישן שטראַם פון ר' עקיבא און דעם פריידענקער'ישן שטראַם פון אלישע אחר, אוריאל אַקאָסטאָ און ברוך שפינאָזאָ. דובנאָווס ציל איז צו אַנטפלעקן פאַר דער צעמישטער אינטעליגענץ די וועלטלעכע און פראַגרעסיווע ווערטן אין דער יידישער קולטור-געשיכטע וועלכע זיינען ביז איצט פאַרשאַטט געוואָרן דורך די תנאים, אמוראים, גאונים און רבנים. עלעהיי ער וואָלט געזאָגט צו דער אינטעליגענץ: איר קאָנט בלייבן שטאַלצע יידן, נישט מוזנדיק לייגן קיין תפילין און אַנערקענען דעם אויסשליסלעכן אויטאָריטעט פון די רבנים; איר קאָנט ווייזן די „גויים“, אָן יידישע קולטור איז נישט בלויז רעליגיע, נאָר אויך פרייער געדאַנק, אוריאל אַקאָסטאָ איז נישט קלענער פון דזשאַרדאַנאָ ברונאָ און גאַליליי. דובנאָוו וועט דעם דאָזיקן

געדאַנק איבערחורן אין זיין עסיי וועגן דער יידישער רעליגיע און אין זיין אַפֿ-האַנדלונג וועגן עמנואל הרומי, וואו ער וועט נאכאַמאַל אַנטפלעקן דעם גרעסטן יידישן רענעסאַנס־דיכטער, דעם וועלטלעכן פּאָעט פון פרייען געדאַנק, פיזישער ליבע און לעבנס־חכמה ווי אַ קעגנזאַץ צו די מחברים פון רעליגיעזער ליטעראַטור. ווען עס איז געקומען דער בייליס־פּראָצעס (1913) האָט דובנאַוו אָנגעשריבן אַ ריי אַרטיקלען וועגן עלילת־דם אין אַמאַליקן פּוילן און רוסלאַנד. אויך די ערשטע אַרבעטן זיינע וועגן דעם „ועד ארבע ארצות“ האָבן אומדירעקט געדאַרפט זיין אַ באַשטעטיקונג פאַר זיין אויטאָנאָמיסטישער טעאָריע, אויך זיינע אַרטיקלען וועגן שבת־אי־צבי און יעקב פּראָנק האָבן פאַרמאַגט אַ רמו פון אַקטועלער טענדענץ.

אַבער די אַלע אַרטיקלען, וואָס אַ ריי פון זיי זיינען געווען נייטיק אין זייער צייט, זיינען נאָך ניט קיין היסטאָרישע אין ריכטיקן זין פון וואָרט. דאָ און דאָרט קומט אפילו צום אויסדרוק אַ געוויסע אַפּריאָרישקייט און טענדענץ. ערשט דאָס יאָר 1892, ווען דובנאַוו לאָזט אַרויס זיין רוסישע בראַשור „וועגן לערנען געשיכטע“ און אין העברייאיש אירס אַ קיצור א. נ. „נחפשה ונחקורה“ (לאַמיר זוכן און פאַרשן), קאָן מיט רעכט געהאַלטן ווערן פאַר דער איבערברוד־דאַטע אין דובנאַווס אַנט־וויקלונג אַלס היסטאָריקער.

די דאָזיקע בראַשור איז געווען אַ רעוואָלוציע אין די קרייזן פון די יידישע הומאַניסטישע אינטעלעקטואַלן אין רוסלאַנד. דובנאַוו האָט גערופן צו נעמען פאַרשן די געשיכטע פון יידן אין מזרח־איראָפּע, צו זאַמלען דאָקומענטן און פּנסקים, זיך צו אינטערעסירן מיט דער יידישער געשיכטע. ער האָט אויפגעוועקט דעם היסטאָרישן באַוואוסטזיין פון די יידן. אונטערן איינפלוס פון אַט דעם רוף איז אָנטשטאַנען אין פעטערבורג די יידישע היסטאָריש־עטנאָגראַפישע געזעלשאַפּט. וועלכע האָט אין די יאָרן 1897-1910 אַרויסגעגעבן דריי בענדער „רענעסטי אי נאָדפיסי“ צו דער געשיכטע פון די יידן אין רוסלאַנד און פּוילן. אין יאָר 1901 האָט די דאָזיקע געזעלשאַפּט אַרויסגעגעבן די ערשטע זאַמלונג פון יידישע פּאָלקס־לידער אין מזרח־איראָפּע און אין יאָר 1908 געגרינדעט דעם ערשטן אַלרוס־לענדישן יידישן היסטאָרישן זשורנאַל „יעוורעיסקאַיאַ סטאַרינאַ“, וואו דובנאַוו איז געווען שפּאַר־רעדאַקטאָר און וואו עס האָבן זייערע ערשטע אַרבעטן געדרוקט באַלאַבאַן, שאָר און שיפּער פון פּוילן (גאַליציע) און יולי העסען, מ. ווישניצער און ש. אַנסקי פון רוסלאַנד.

דובנאַוו איז געווען נישט בלויז אַ וועקער און מאַנער, נאָר אויך אַ זאַמלער. איינס פון זיינע וויכטיקסטע ווערק איז געווען די פּובליקאַציע פון די פּראָטאַקאָלן און תקנות פון ועד מדינת ליטע. דאָס בוך „פּנסק מדינת ליטאַ“, וואָס איז אַרויס אין בערלין אין 1925, איז אַ גרונטיקער קוואַל פאַר אַלע ווייטערדיקע פאַרשער פון דער עקאָנאָמיק, געזעלשאַפּטלעכע באַציאונגען, שטייגער און שפּראַך פון די יידן אין דער אַמאַליקער ליטע, וועלכע איז געווען אַ טייל פון דער „זשעטשפּאַס־פּאָליטאַ“ (דעם „פּנסק מדינת פּוילין“ האָט אַרויסגעגעבן אַ סך שפּעטער דער ירושלימער פּראָפּעסאָר ישראל היילפּערין).

אַלס היסטאָריקער־מאַנאַגראַפּיסט איז דובנאַוו באַרימט געוואָרן מיט זיין

ווערק וועגן לעבן־שטייגער פון די יידן אין פוילן אין 16טן י"ה און בעיקר מיט זיין גרונטיקער אַרבעט „די געשיכטע פון חסידים“. צו שרייבן די מאָנאָגראַפיע פונעם חסידים האָט זיך דובנאָו געגרייט אין משך פון לאַנגע יאָרן. ער האָט גענוי אויסשטודירט די גאַנצע חסידישע ליטעראַטור, געמאַכט שטודיום־ריזעס קיין וואַרשע און גאַליציע, זיך באַקענט מיט דער עפאַכע. אין רעזולטאַט איז אַרויס־געקומען אַן ערשטקלאַסיקע מאָנאָגראַפיע, וועלכע האָט נישט איר גלייכנס ביזן היינטיקן טאָג.

אין דער „געשיכטע פון חסידים“ דערשיינט דובנאָו ווי אַן עכטער נאָוואַטאַר. ער שטעלט זיך אַקעגן ביידע עקסטרעמע טענדענצן לגבי דעם חסידים: די חסידיש־אַפּאָלאָגעטיקער און מאַרטין בובערס סטיליאַזאַציע פון איין זייט און דעם דעמאָסקירעישן טאָן פון משכילישן און נאָך־משכילישן דור (גרעץ) — פון דער צווייטער. ש. דובנאָו גייט צו צום חסידים נישט ווי צו אַ רעליגיעזער סעקטע, נאָר ווי צו אַ געזעלשאַפטלעכער דערשיינונג און נעמט אים אונטער אַ פּראָזשעקטאַר פון זיין וויסנשאַפטלעכן אַנאַליז. ער דערשפירט דעם לעגענדאַרן מאַטעריאַל און קאַנפּראַנטירט אים מיטן פאַקטישן. ער זעט דעם חסידים דינאַמיש, אין זיין אַנטוויקלונג. אין זיין אויפקום ווי אַ קעגנשטעלונג פון אַ רעליגיע פון האַרץ צו דער מתנגדישער רעליגיע פון טרוקענעם בלאַט, דערנאָך אין זיין וואַוקס און אין דער שאַפונג פון צדיקישע דינאַסטיעס, און צום סוף אין זיין ירידה, וועלכע איז געוואָרן אַרויסגערופן צוליבן אויפקום פון פּראַקטישן צדיקים. ער אַנאַליזירט די סאָציאַלע לאַגע פון די יידן, די אַנטאַגאָניזמען, די אַפּאָזיציאָנעלע שטימונגען. גיט אַ ברייטן אַנאַליז פון דער אַרשפרינגלעך־חסידישער אידעאָלאָגיע. און אויב אפילו דובנאָו סאָציאַלער אַנאַליז איז נאָך נישט פולקום, בלייבט אָבער דאָך זיין „געשיכטע פון חסידים“ די בעסטע און אויסשעפלעכסטע מאָנאָגראַפיע פון אַט דער גרויסער באַוועגונג ביי יידן אין 18טן און 19טן י"ה.

די העכסטע מדרגה האָט אָבער דובנאָו דערגרייכט מיט זיין מאָנומענטאַלן ווערק, מיט דער צענבענדיקער „וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאָלק“, וועלכע ער האָט געשריבן אין משך פון קנאַפע צען יאָר אין בדרך כלל זייער שווערע באַ־דיגונגען און וועלכע איז דערשינען בענדערווייז (אין אַ דייטשישער איבערזעצונג פון אהרן שטיינבערג) אין די יאָרן 1925-1929 אין בערלין. *.

שרייבן אַ פולע און אַלגעמיינע געשיכטע פון יידישן פּאָלק איז איינע פון די שווערסטע אויפגאַבעס. די יידישע געשיכטע איז איינע פון די גרעסטע אין צייט (נאָך דער כינעזישער, אינדישער וכדומה), וואָרעם פון אַלע אַנטיקע פעלקער פון נאָענטן מזרח האָט בלויז דאָס יידישע אויסגעדויערט ביזן היינטיקן טאָג. זי נעמט אַרום קרוב פיר טויזנט יאָר און גייט אַדורך אַלע פאַרמאַציעס. אָבער חוץ דעם האָט זי דעם ברייטסטן געאָגראַפישן פאַרנעם, זי האָט זיך אַנטוויקלט אין אַלע לענדער, וואו עס האָט זיך געשטעלט דער פוס פונעם יידישן שקלאַף, וואַנדערער

* עטלעכע בענדער זיינען פאַר דער מלחמה אַרויס אין יידיש אין פּאַלאַג „קולטור־ליגע“. אַלע בענדער זיינען אַרויס אין יידיש נאָך דער מלחמה אין אַרגענטינע.

און קאַלאָניזאַטאָר. די יידישע געשיכטע איז אַ וועלט־געשיכטע הן אין צייט־פאַרנעם, הן אין טעריטאָריע־פאַרנעם. אַזוי אַרום פּאָדערט זיך פון אַן אַלגעמיינעם יידישן היסטאָריקער נישט בלויז די קענטעניש פון די באַדינגונגען פון דעם רוב לענדער פון דער וועלט, נאָר אויך באַזונדערע פּיאַיקייטן פון קאָנסטרוקציע. די חכמה פון סינכראָניזירן אַלע תקופות אין אַלע צעזייטע און צעשפּרייטע ישובים איז די גרונט־גאַראַנטיע פאַר אויסבויען אַ וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאָלק.

און די חכמה האָט פאַרמאָגט דובנאָוו. ער האָט אין צען בענדער קאָנסטרוירט אַ ריזיק בילד פון דער פּיר־טויזנט־יעריקער יידישער געשיכטע אין אַלע לענדער וואו יידן האָבן געשאַפן ישובים. די וויכטיקסטע יידישע היסטאָריקער פון זיין דור ווי יצחק בער, עלבאַגען א. א., האָבן טאַקע אונטערגעשטראַכן דובנאָווס קאַנ־סטרוקציע־טאַלענט. ביי אים וועט זיך דער לייענער נישט פאַרפּלאַנטערן אינעם לאַבירינט פון די קרוב 6000 זייטן.

דובנאָוו טיילט איין די גאַנצע יידישע געשיכטע אין צוויי גרויסע פּעריאָדן: דער מזרחדיקער און דער מערבדיקער. גייענדיק מיט זיין אַריגינעלן וועג פון העגעמאָנישע צענטערס, זעט דובנאָוו דעם פּעריאָד פון דער העגעמאָניע פון מזרח (דער מלוכהשער צענטער אין יודעאָ און דער צענטער אין בבל), דערנאָך פירט ער דעם לייענער פאַר דער האַנט דורך דער העגעמאָנישער תקופה פון ספרדישן יידנטום, פון אשכּנזישן יידנטום, פון פּוילישן יידנטום, וואָס איז אַ קינד פון אשכּנזישן מיטן אויספאַרמירן זיך פון דער מאַדערנער קאַפיטאַליסטישער געזעלשאַפט טרעט אָפּ די קריטעריע פון העגעמאָנישן צענטער און עס קומען אויף תקופות מיט צענטראַלע פּראַבלעמען: דער צייטאלטער פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע און דער עמאַנציפּאַציע פון יידן (די טעזע), דער צייטאלטער פון דער ערשטער רעאַקציע פון 1815 — 1848 (די אַנטיטעזע) און דער צייטאלטער פון דער צווייטער עמאַנציפּאַציע פון 1848 — 1881 (א מיין סינטעז) און דערנאָך קומט אַ פּרישער טריאדע־ציקל: די אַנטיסעמיטישע באַוועגונג אין די 80ער און 90ער יאָרן. דער אָנהויב פון דער מאַסן־עמיגראַציע־באַוועגונג ביי יידן און דער לעצטער סינטעז ערב דער ערשטער וועלט־מלחמה: די נאַציאָנאַלע און רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג ביי יידן.

דובנאָוו האָט באַזירט זיין „וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאָלק“ אויף די ניסטע פּאַרשונגען פון זיין צייט. לאַמיר נישט פאַרגעסן, אַז דאָס איז שוין געווען כמעט אַ האַלבער יאָרהונדערט זינט עס איז אַרויס גרעס פּילבענדיקע „געשיכטע דער יודען“. אין משך פון דער צייט זיינען געקומען רעוועלירנדיקע נייעסן אַדאַנק די אַרעאַלאָגישע אויסגראַבונגען אין פּאַלעסטינע, עגיפּטן, טראַנסיאַרדאַניע. עס זיינען פאַרעפנטלעכט געוואָרן דאָקומענטן־זאַמלונגען פון דער געשיכטע פון יידן אין שפּאַניע, פּראַנקרייך, דייטשלאַנד, פּוילן, ליטע, אונגאַרן, בעמען און מערן. עס זיינען אַרויס מאַנאָגראַפיעס פון קהילות. און דובנאָוו אַליין האָט אַנטפּלעקט פאַר דער וועלט ביז איצט אומבאַקאַנטע פּנקסים, החלטות, דאָקומענטן וועגן דער פאַרגאַנגענהייט פון די יידן אין רוסלאַנד. דובנאָווס געשיכטע איז געווען בשעתו דאָס סאַמע מאַדערנסטע ווערק פון דער יידישער היסטאָריאָגראַפיע.

ער איז אבער געווען א באנייער אויך אין דער מעטאדאלאגיע און אין דער אַלגעמיינער קאנצעפציע פון דער געשיכטע פון יידישן פאלק. ווי איז געווען די לאגע אין דער יידישער היסטאריאגראפיע אין דער צייט, ווען דובנאוו האט גענומען שרייבן זיין „וועלט־געשיכטע פון יידישן פאלק?“ קיין היסטאריאגראפיע פון רוסלענדישן יידנטום איז נאך נישט געווען. אין דעם געביט איז דובנאוו דער אנהייבער און גרונטשטיין־לייגער. ער איז דער קלאַ־סיקער פון דער יידיש־רוסלענדישער געשיכטע־שרייבונג.

אין מערב־איראָפּע, בפרט אין דייטשלאַנד, איז שוין דעמאלט יא געווען א יידישע היסטאריאגראפיע, וועלכע איז ארויס און געבליבן פאַרבונדן מיט חכמת ישראל. אבער דאס איז געווען א געשיכטע פון יודאאים און נישט פון יידישן פאלק. די אנהייבער פון דער יידיש־דייטשישער היסטאריאגראפיע — צונן יאָסט, גייגער, — האָבן אין דער יידישער פאַרגאַנגענהייט געווען בלויז א גייסט און לידן־געשיכטע. ביי זיי איז נישט בלויז נישט געווען קיין יידיש פאלק, נאָר אפילו נישט קיין יידן, נאָר איראָעליטן, ד. ה. מיטגלידער פון א רעליגיעזער גע־מיינשאַפט. גייגער האָט פון די תפילות אַרויסגעוואָרפן יעדע דערמאָנונג פון נאַציאָנאַלער עקזיסטענץ און פון נאַציאָנאַלער בענקעניש. גרעץ האָט געמאַכט א גרויסן שריט פאַראויס, זיין ווערק איז שוין א געשיכטע פון יידן, זיין סימפּאָטיע איז דורכאויס אויף דער זייט פון די קנאים, ער איז גענוג פראַגרעסיוו פאַר זיין צייט, און האָך גייט זיין פעריאָדיאַציע לויט ליטעראַטור־סימנים און נישט לויט נאַציאָנאַל־געזעלשאַפטלעכע. ביי אים איז פאַראַן א תקופה פון ביבל, פון תלמוד, פון די גאונים, פון די רבנים, פון רמבם, פון משה מענדעלסאָן. אַזוי אַרום איז נאָך אויך גרעס געשיכטע אין א גרויסער מאָס די געשיכטע פון יודאאים. אבער דער יודאאים — זאָגט דובנאוו — איז א פראַדוקט פון יידישן פאלק און נישט באַר־קערט. דובנאָווס באַטייט באַשטייט אין דעם וואָס ער האָט באַפרייט די יידישע היסטאריאגראפיע פון טעאַלאָגיע, וואָס ער האָט זי סעקולעריזירט, פאַרוועלט־לעכט, וואָס ער האָט אויפן אַרט פון א געשיכטע פון א רעליגיע געשאפן א געדשיכטע פון א נאַציע, וואָס ער האָט די יידן נישט בלויז ווי אַן אַביעקט, נאָר אויך ווי אַ סוביעקט, ווי אַ מיטשעפּער פון היסטארישן פראַצעס. דובנאוו איז צוגע־גאַנגען צו די דערשיינונגען פון דער יידישער געשיכטע מיט אַ ראַציאָנאַליסטיש־קריטישן אַנאַליז, באַפרייט איר פאַרשונג פון אַפּאָלאָגעיטיק, אַנגעווענדט אַ סאָ־ציאָלאָגישן מעטאָד, שילדערנדיק אַזוי אַרום אויך די עקאָנאָמישע און סאָציאַלע פאַרעלטערענישן און פראַצעסן. אוודאי דערבליקט ער נישט דעם קלאַסן־פאַקט טאָר און דעקלאַרירט זיך אַלס קעגנער פון דיאַלעקטישן און היסטארישן מאַטע־ריאַליזם, אבער די מעטאדאלאגישע און מעריטארישע ענדערונגען, וואָס ער האָט אַריינגעפירט, האָבן אַ שטויס געטאָן די יידישע היסטאריאגראפיע פאַראויס. דובנאוו איז דער שעפּער פון דער נאַציאָנאַלער און סאָציאַלאָגישער אויפפאַסונג פון דער יידישער געשיכטע.

אין דובנאָווס קרוין־ווערק שפּיגלט זיך נאָך אַפּ אַ געוויסע געשיכטע פון העגעליום, דאָס איז דאָס אַננעמען פאַר שכלדיק אַלי, וואָס געשעט אינעם געשיכטלעכן

פּראָצעס. דובנאָוו נעמט, למשל, אַן פאַר גלייכע און פאַר גלייכבאַרעכטיקטע ביידע קעגנזעצלעכע שטראַמען, וואָס האָבן געהערשט אין אַנטיקן יהודה אין דער צייט פון באַפרייערישן געראַנגל קעגן רויס: סיי די קעמפּערישע און קמפּראַמיסלאַזע קנאים, סיי דער שלום-רודפדיקער און צופאַסלערישער טייל פון די פּרושים, ביידע ווערן היסטאָריש באַרעכטיקט. עס זיינען פאַראַן צייטן, זאָגט דובנאָוו — ווען דאָס פאַלק רוקט אַרויס אויפן אויבערפלאַך די קעמפּער, און פאַראַן צייטן, ווען דאָס פאַלק שטעלט אַוועק אין זיין שפיץ די צופאַסלער. אין דער הינזיכט איז דובנאָוו געווען הינטערשטעליק לגבי דעם „פאַרעלטערטן“ גרעץ. די גע- שיכטע לערנט, אַז די צוויי שיטות זיינען קעגנזעצלעך און נישט דעראַגאַנצנדיק. ביי דובנאָוו, און ביי אַלע, וואָס גייען אין זיינע שפורן, איז דאָס יידישע פאַלק און זיין רעליגיע אַ קאָנטינואַציע פון די פּרושים, וועלכע האָבן געלייגט דעם טראַפּ אויפן גייסט, אויף דער קולטור, בעת די קנאים האָבן געזען איין אידעאַל: נאַציאָנאַלע און אויך סאַציאַלע פרייהייט און אַן איר האָבן זיי נישט געזען קיין זין און טעם אין לעבן. דער סימבאָלישער שטרייט צווישן יבנה און מסדה אין משך פון דורות איז דאָך איינער פון די קען-צייכנס פון דער יידישער געשיכטע. דובנאָוו איז געווען פאַר יבנה, דאָס איז אַרויסגעדרונגען פון זיין טעאָריע פון אַ גייסטיקער נאַציע, וועלכע קאָן עקזיסטירן אפילו אַן אַ מאַטעריעלן באַדן. אָבער טראַץ דעם איז דובנאָוו דער היסטאָריקער אַביעקטיוו לגבי אַנדערע טענדענצן אין יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן. זיין „וועלט-געשיכטע פון יידישן פאַלק“ איז ממש אַן ענציקלאָפּעדיע פון וויסן וועגן דער יידישער פאַרגאַנגענהייט.

עס וועט שוין באַלד ווערן אַ האַלבער יאָרהונדערט זינט דובנאָוו האָט גענומען שרייבן זיין לעבנס-ווערק און עס איז שוין מער ווי דרייסיק יאָר, זינט די „וועלט-געשיכטע פון יידישן פאַלק“ איז אַרויס אין פולן קאָמפּלעט. אין משך פון דער צייט האָט די יידישע היסטאָריאָגראַפיע אַ שפּרייז געטאָן מיט מיליאָן-טריט פאַראויס. עס זיינען שוין אַ ביסל פאַרעלטערט געוואָרן דובנאָווס בענדער, וועלכע דער- ציילן וועגן אונדזערע אבות אין ארץ-ישראל פון אַלטערטום. די ישראלדיקע אַרבעטלאַגן און פאַרשער יגאל ידן, אביגדור מזר האָבן קאָלאָסאַל באַרייכערט אונדזער וויסן, דער פאַרשטאַרבענער פּראָפּ. יוסף קלויזנער האָט געגעבן אין זיין פינפּבענדיקער מאַנגראַפיע „היסטוריה של הבית השני“ אַן אויסשעפּנדיק און וויסנשאַפטלעך באַגרינדעט בילד פון דער תקופה פון אויפשטאַנד קעגן רויס, פּראָפּ. יצחק בער און זיין סעמינאַר האָבן אַ סך געענדערט די פאַרשטעלונג וועגן די שפּאַנישע יידן און פּראָפּ. שלום באַראַן פון אמעריקע — וועגן יידישן קבלה-לעבן אין מיטלאַלטער. עס איז געוואָלדיק באַרייכערט געוואָרן די געשיכטע פון פּוילישן יידנטום (שאַצקי, פּרידמאַן, געלבער, רינגעלבלום, מאהלער, היילפּערין, טרונק) און פון רוסישן יידנטום (די סאַוועטיש-יידישע היסטאָריקער הייליקמאַן, סאַסיס, מאַרגאָליס, יודיצקי, בראַכמאַן). עס איז אויפגעקומען אַ יידיש-אַמערי-קאַנישע היסטאָריאָגראַפיע (שאַפּעס, בלאַך). מען האָט גענומען פאַרשן און אין אַ נייער ליכט אַוועקגעשטעלט די געשיכטע פון די מאַראַנען (פּראָפּ. סעסיל ראַט פון ענגלאַנד, דר' באַלעסלאַוו לעווין פון אַרגענטינע) עס זיינען אויפגעקומען

היסטאריקער פון רומענישן יידנטום (דר' הלוי), פון אונגארישן יידנטום (פראפ' שייבלער), פון בולגארישן יידנטום (דר' חנניאל און אשכנזי), פון יוגאסלאווישן יידנטום (די גרופע פון „יעוורעסקי אלמאנאך“). עס איז צוגעקומען די גע- שיכטע פון דער יידישער ארבעטער-באוועגונג. אין רעזולטאט פון דעם נאצישן פעלקער-מאָרד ווערט צוגעשריבן אַ ניי טראַגיש קאָפיטל די געשיכטע פון חורבן און ווידערשטאַנד, אין וועלכער עס ספּעציאַליזירט זיך צווישן אַנדערן, דער יידישער היסטאָרישער אינסטיטוט.

אַבער די אַלע גרויסע דערגרייכונגען און נייקייטן זיינען נישט מסוגל צו פאַרשטעלן די גרויסע געשטאַלט פון שמעון דובנאָוו און זיין ווערק. עס דאַרפן קומען מילואים און הוספות, עס קאַנען קומען אויסבעסערונגען פון קאַנצעפּציע און מעטאָדאָלאָגיע-כאַראַקטער. אַבער דאָס, וואָס איז פאַראַן אין ש. דובנאָוו'ס געשיכטע-ווערק, בלייבט אייביק, בלייבט אַן אייגנטום פון פּאָלק. און חוץ זיינע ווערק האָט ער אונדו געלאָזט בירושה דעם גרונט-פּאַקטאַר, וואָס האָט געקערע- וועט מיט זיין האַרץ, מוח און פען: די ברעגלאָזע ליכשאַפט צו זיין פּאָלק. אַן דעם וואָלט בשום אופן נישט געקאַנט אויפקומען אַזאַ „וועלט-געשיכטע פון יידישן פּאָלק“ און אַזאַ „געשיכטע פון חסידים“. און אויב די קרובים, פריינט און תלמידים האָבן געהאַלטן פאַר ריכטיק אויסצוקריצן אויף גרעס מצבה די ווערטער: „די ליבע צו זיין פּאָלק האָט געפירט מיט זיין פעדער“, איז דאָס אין דער פולער מאָס ריכטיק לגבי דובנאָוו. צו אונדזער טיפן צער איז נאָך דעם גרעסטן יידישן היסטאָריקער פון אונדזער דור נישט געבליבן נישט קיין קבר, נישט קיין מצבה, נישט קיין שפור פון זיין אומקום. עס איז געבליבן נאָכן גרויסן קדוש די טיפע דאַנק- באַרקייט אין האַרץ פון פּאָלק. טאָ זאַל דאָס האַרץ פון אונדזער פּאָלק טראַגן אין זיך די אייביקע אַנערקענונג פאַר שמעון דובנאָוו, וואָס די ליבע צו זיין פּאָלק האָט געפירט מיט זיין פען.

שמעון דובנאָוו און די יידישע שפראַך

1.

שמעון דובנאָוו — דער פאַרפאַסער פון דער גרויסער „וועלט־געשיכטע פונעם יידישן פֿאָלק“, דער לאַנגיאַריקער פאַרשער פון דער חסידישער באַוועגונג ביי יידן, און איין צייט אַ באַדייטנדיקער יידישער ליטעראַטור־קריטיקער, — ש. דובנאָוו איז אויך געווען איינער פון די וויכטיקסטע טעאָרעטיקער פון אויטאָנאָמיום און גייסטיקן נאַציאָנאַליזם, דער שטענדיקער „באַיאַער“ פונעם גלות און דער אויס־געהאַלטענער טעאָרעטיקער־קעמפער פאַר יידישע נאַציאָנאַלע רעכט און פאַר די רעכט פון דער יידישער שפראַך אין די לענדער, וואו יידן וואוינען.

ש. דובנאָוו האָט זיך אָבער קיינמאַל נישט געקאַנט אַרויסבאַפרייען פון דעם שפראַכן־געראַנגל, וואָס האָט אָנגעהאַלטן ביי אים גופא אַלע יאָרן. רוסיש, העב־רייאיש, יידיש האָבן, פון סאַמע אָנהויב פון זיין געזעלשאַפטלעך־פאַרשערישער טע־טיקייט ביזן סוף פון זיין לעבן, געקעמפט אין אים און נישט געוואַלט מוותר זיין אויף זייערע רעכט. אין אַט דעם העפטיקן שפראַכן־געראַנגל, נישט געקוקט אויף ש. דובנאָוו טעאָרעטישע באַגרינדונגען, איז די יידישע שפראַך אַרויס ביי אים נישט די זיגערין, נאָר די באַזיגטע: די אַנדערע צוויי שפראַכן, רוסיש אָדער העב־רייאיש, האָבן ביי אים אַפט באַהערשט דאָס יידישע מאַמע־לשון.

ווייזט אויס, אַז דער כוח פון דער סביבה, וואו ש. דובנאָוו איז געוואַקסן, די השפעה פון זיינע נאָענטע פריינט, די אָנהענגער און פאַנאַטיקער פון רוסיש און העברייאיש, זיינען געווען שטאַרקער פון זיין אידייאישער איינשטעלונג, און יידיש איז אין ש. דובנאָוו פאַרשערישער און ליטעראַרישער טעטיקייט פאַרבליבן אַ ביי־זאָך. דער פרינציפיעל־אויסגעהאַלטענער ש. דובנאָוו, דער לאַגישער סינטע־טיקער, דער פריידיקער פון גאַנצקייט, האָט נישט געקאַנט זיך באַפרייען פון דעם שפראַכן־ווידערשפּרון, פונעם אייגענעם שפראַכן־„ויתרוצצו“.

אין אָנהויב פון זיין פאַרשעריש־ליטעראַרישער קאַריערע איז ש. דובנאָוו — דאָן אַ מיטאַרבּעטער פונעם רוסי־יידישן „וואַכסאָד“ אונטערן נאָמען קריטיקוס — געווען, ווי דאָס רוב יידיש־רוסישע אינטעליגענטן, אַ שאַרפער קעגנער פון יידיש. אין 1836 איז סאַמע ברען פון די הייסע שלאַכטן פאַר און קעגן דער יידישער שפראַך, וואָס האָט נאָך דאָן געטראָגן דעם נאָמען „זשאַרגאָן“, אין יענער צייט האָט דער יינגער 26־יאַריקער דובנאָוו, אַן אויטאָריטעטער און פיל־צוזאַגנדיקער פאַרשער, צווי געטריבן וועגן יידיש אין זיין אַפרוף וועגן יהודה לייב גאַרדאַנס (ילג —

דער באַרימטער העברייאישער דיכטער) ביכל אין דער יידישער שפּראַך, „שיחת חולין“: „איך בין זיך מודה, אז נישט אָן אַ געוויסן פּאַראורטייל זיינען מיר צוגעטראָטן צו ליינענען אָט דאָס קליינע ביכל, וואָס איז אָנגעשריבן דורך אַזאַ אָנגעזעענעם שריפטשטעלער פון דער יידישער (געמיינט העברייאישער—נ. מ.) ליטעראַטור. אונדזער פּאַראורטייל האָט זיך בעיקר באַצויגן צו דער פּאַרם פונעם נייעם ווערק פון דעם דיכטער, אָדער ריכטיקער געזאַגט — צו זיין שפּראַך“. און דובנאָו באַטאָנט: „די רעכט פונעם יידישן זשאַרגאָן אויף ליטעראַטור און בפרט אויף דיכטונג האָבן פון אַלע מאָל אויסגעזען אין אונדזערע אויגן צווייפּלדיק. כדי צו ווערן אַ ליטעראַרישע שפּראַך, דאַרף זשאַרגאָן פריער פון אַלץ פשוט זיין אַ שפּראַך, דאָס מיינט — האָבן אַ פעסטגעשטעלטע גראַמאַטיק און פּראַזעאָלאָגיע, וועלכע זאָל נישט דערוועקן קיין שום חילוקי־דעות. זשאַרגאָן באַפּרידיקט נישט אָט די פּאָדערונגען. די זשאַרגאַנישע שפּראַך פּאַרמאַגט אין זיך עפעס אומגעלומ־פּערטס (אין רוסישן — „ניעסאַבראַזנאַיע“—נ. מ.) און לעכערלעכט, די שפּראַך איז צוגעפּאָסט צו זייער אַ באַגרענעצטן קרייז באַגריפּן“.

אין דעמזעלבן גייסט האָט ש. דובנאָו אויך ביי אַנדערע געלעגנהייטן זיך אַרויסגעזאָגט וועגן דער יידישער שפּראַך, וואָס האָט דאָן געהאַט אויסצושטיין פון פּאַרשיידענע זייטן שטאַרקע פּאַרפּאָלגונגען און שאַרפע אָנפּאַלן.

2.

אין יענער צייט, אונטערן דרוק פון די אויפגעוואַכטע כוחות אינעם יידישן פּאָלק, וועלכע האָבן זיך גענומען אַרויסבאַפּרייען פון דעם מיטלאַלטערלעכן רעליגיעזן יאָך און אַרויסבאַווייזן אַ שטאַרקן אינטערעס און נייגיר צו דער בריי־טער וועלט און צו אירע שאַפּונגען, אין יענער צייט האָבן זיך באַוויזן יידישע שרייבער, וואָס האָבן מיט פלייס גענומען צעאַקערן דעם פּאַרוואַרלאָזטן יידישן שאַפּונגס־באַדן. א. ב. גאַטלאָבער, מענדעלע מוכר־ספרים, יצחק יואל לינעצקי, אברהם גאַלדפּאַען, יעקב דינעזאָן און די יונגע — מרדכי ספּעקטאָר און שלום־עליכם און י. ל. פּרץ, ווי פּרילינג נאָך אַ וואַרעמען רעגן האָבן זיך גענומען ווייזן פון דער זאַפּטיקער שוואַרצערד שפּראַצונגען, און אַ מענטש אָן עמפּינדלעכער און אויפּריכטיקער, מיט אַ געזונטן חוש פּאַר אמתדיקע ווערק, ווי ש. דובנאָו, האָט עס גלייך דערשפּירט. און עס האָט זיך שנעל געביטן זיין באַציאונג צו יידיש אין צום יידישן שאַפּן. מ. ספּעקטאָר האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן זיינע זאַמל־ביכער „הויז־פּריינד“ און שלום־עליכם האָט גענומען גרייטן זיין „יידישע פּאָלקס־ביבליאָטעק“ און פּאַרבעטן אין דעם זאַמלבוך די אָנגעזעענע העברייאישע און רוסי־יידישע שרייבער, וואָס האָבן געקוקט אויף יידיש פון אויבן־אַראָפּ, מיט אַ פּאַראַכטונג אָדער, אין בעסטן פּאַל, מיט מיטליד־געפּילן.

און דער זעלבער דובנאָו־קריטיקוס, וואָס מיט אַ צוויי יאָר צוריק, אין 1886, האָט ער געשריבן וועגן יידיש מיט ביטול און גרינשעצונג, האָט שוין איצט גאָר אַנדערע ווערטער פּאַר דער יידישער שפּראַך.

מיר ברענגען פונעם ארטיקל (אינעם זעלבן „וואַסכאָד“, 1888, ב' 10), וואו ש. דובנאָוו באַגרינדעט זיין נייע באַציאונג צו יידיש, גרעסערע אויסצוגן. אָט ווי עס פאַרמולירט ש. דובנאָוו זיין נייע אויפפאַסונג פון דער ראַלע פון יידיש: „אין אונדזער ליטעראַטור — זאָגט דובנאָוו־קריטיקוס — באַמערקט זיך זינט אַ קורצער צייט איינע זייער אַ מערקווירקדיקע דערשיינונג. אָט די דערשיינונג קאָן מען בשום אופן נישט האַלטן פאַר אַ גיך־דורכגייענדיקע, צייטווייליקע; אדרבא, אורטיילנדיק לויט די אַלע סימנים, קאָנען מיר מיט זיכערקייט זאָגן, אַז מיר האָבן פאַר זיך אַ נייע גייסטיקע באַוועגונג, וואָס איז פול מיט גאַנץ־וויכטיקע פּאָלגן פאַר דער נאַענטער צוקונפט און וואָס קאָן אַרויסרופן אויף דער ליטעראַטור־אַרענע פיל נייע כוחות צו פאַרגרעסערן די לייענער־מאַסע מיט אַ נייעם פּיל־צאָליקן קאַנטינגענט.“

ש. דובנאָוו שרייבט ווייטער: „מיר רעדן איצט וועגן דער פּראַגרעסיווער אַנטוויקלונג פון דער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור, וועגן דער באַשטרעבונג פון דער פּאָלקס־שפּראַך פון די יידישע פּאָלקס־מאַסן — דעם אַזוי־גערופענעם זשאַרגאַן — צו ווערן אַ ליטעראַרישע שפּראַך און צו באַשאַפן איר אייגענע ליטעראַטור, וואָס איז מער צוגעפאַסט צו די גייסטיקע באַדערפענישן פון דער מאַסע, ווי די שוין־עקזיסטירנדיקע ליטעראַטורן אויף העברעאישער און רוסישער שפּראַכן. אָט די באַשטרעבונג האָט זיך אַרויסבאַוויזן מיט באַוונדערער קראַפט אין די סאַמע לעצטע יאָרן. פאַר אונדזערע אויגן קומט פאַר אַ דערפרייענדיקער איבערגאַנג אינעם זשאַרגאַן פון לייכטע 'לובאַק'־ווערק (פּרימיטיווע—ג. מ.), מיט וועלכע ס'האַט זיך באַיך ברירה געשפּייזט די מאַסע, צו ערנסטע ווערק, צו ווערק, וואָס וועקן דעם געדאַנק, ווערק, וואָס ברענגען אַריין אַ פּרוכטבאַרן, דערפרישנדיקן שטראַם אין דעם פּאָלקס־אינטעלעקט. מיר זעען אין דער יונגער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור פּיל־צוואַנגדיקע אַנהויבן פון אַן ערנסטער שטייגער־בעלעטריסטיק, מיר זעען טאַלענטירטע שרייבער, וואָס טרעטן מונטער אַרויס, מיר באַמערקן דעם אויפקום פון אַ פעריאָדישער פּרעסע, וואָס באַפּרידיקט די אינטערעסן פון אַ געוויסן טייל פונעם לייענער־עולם — בקיצור, מיר זיינען עדות פון אַ פּאָלקס־ליטעראַטור, וואָס הויבט זיך אָן צו אַרגאַניזירן, פון אַ פּאָלקס־ליטעראַטור, וואָס איז אַדורכגעדרונגען מיט פאַרשיידנאַרטיקע אויפריכטיקע שטרעבונגען, און וואָס פאַרשטייט גוט די אויפגאַבן און פּאָדערונגען פון דער היינטיקער צייט.“

און ש. דובנאָוו פּרעגט: „איז נאָרמאַל אָט די דערשיינונג? זיינען געזעצלעך אָט די באַשטרעבונגען? מיר וועלן שטעלן די פּראַגע פּינקטלעכער: דאַרף מען רעכענען אָט די דערשיינונג פאַר אַ נאַטירלעכע, וועלכע איז אַרויסגערופן געוואָרן דורכן אַנטוויקלונגס־גאַנג פון דער רוסיש־יידישע מאַסע, מיט אירע טעגלעכע באַדערפענישן, אָדער עס קומט פון אַ צופעליקן צונויפטרעף פון אומשטענדן, אַ קאַפּריז פון אונדזער קרענקלעכער עפּאָכע?“

ש. דובנאָוו שטעלט זיך אָפּ אויף די קולטור־געזעלשאַפטלעכע שטרעמונגען אינעם יידישן לעבן, אויף די ליטעראַטור, וואָס זיינען געשאַפן געוואָרן דורך יידן

אין העברייאיש און רוסיש, און ער גייט אַריבער צו יידיש. ער באַהאַנדלט די פאַרשיידענע פאַרמען פונעם פּאַלקס־שאַפן אין יידיש און ער זאָגט: „די ערשטע ערנסטע ביכלעך אויף זשאַרגאָן זיינען אויפגענומען געוואָרן דורך דעם רוב אויפגעקלערטע מענטשן מיט אומצוטרוי און אפילו פיינטלעך“. און ש. דובנאָו פּרעגט: „איז עס יושרדיק? איז עס קלוג? דאַרף דען אַן אַרעמאַן, וואָס פאַר־מאַנט בלויז הילצערנע לעפל, לחלוטין נישט עסן קיין געקעכץ און ער מוז הונד גערן בלויז דערפאַר, ווייל ער האָט נישט קיין זילבערן לעפל? איז עס יושרדיק אַפצוזאָגן אַ דורשטיקן אין אַ ביסל וואַסער בלויז דערפאַר, ווייל ער קאַן עס טרינקען נישט פון אַ זילבערנעם, נאָר פון אַ ליימענעם קווערטל?“

און ש. דובנאָו גייט ווייטער: „מיט וואָס איז די יידישע שפראַך ערגער פון דער בולגאַרישער שפראַך אָדער בכלל פון די קליינע סלאַווישע, גערמאַנישע און ראַמאַנישע דיאַלעקטן, וואָס זיי זאָגט קיינער נישט אָפּ די רעכט צו האַבן ליטעראַטורן אויף זייערע אייגענע שפראַכן? איז דען די צאָל יידן, וואָס רעדט זשאַרגאָן, ווייניקער פון דער צאָל טשעכן, בולגאַרן, וואָס האַבן זייערע זעלבסט־שטענדיקע ליטעראַטורן (טשעכן זיינען דאָ עפעס מער ווי דריי מיליאָן, בולגאַרן — ביי צוויי מיליאָן)?“ און דערביי קומט דובנאָו צו אַ וויכטיקן געדאַנק, וואָס האָט געוויס אין יענע צייטן אויסגעזען נאָך גאָר ניי (אגב, — צו אַט דעם געדאַנקען־גאַנג איז אויך ש. י. אַבראַמאָוויטש געקומען, ווען ער איז אַריבער פון העברייאיש צו יידיש). ש. דובנאָו דערקלערט: „ווייל משפט נאָר אַליין: אַ ראַמאַניסט, אַ דערציילער, וואָס באַשרייבט דאָס שטייגערישע מאַסן־לעבן אויף רוסיש אָדער אין העברייאיש, איז געצוואונגען איבערצוזעצן די שמועסן און געדאַנקען פון די מענטשן, וואָס פיגורירן אין ווערק, פון זשאַרגאָן, אויף דער שפראַך, וועלכע ער שרייבט, ווייל אַט די העלדן רעדן און דענקען אין זשאַרגאָן. דער זשאַרגאַנישער שרייבער אָבער דאַרף נישט אַנקומען צו אַזעלכע אומפּינקטלעכע און נישט־גענויע באַשרייבונגען, ער קאַן איבערגעבן די רייד און די געדאַנקען פון די טיפן ווי עס איז אין דער ווירקלעכקייט. הייסט עס, אַז ביים שילדערן דאָס יידישע לעבן איז זשאַרגאָן גאָר מער צוגעפאַסט ווי די רוסישע און העברייאישע שפראַכן.“

„צו אַט דער אויפריכטיקער איבערצייגונג“ — גיט צו ש. דובנאָו — איז ער געקומען „נאָך פיל נאַכטראַכטענישן און וואַקלענישן“, און די איבערצייגונג איז: „די זשאַרגאַנישע ליטעראַטור קאַן און דאַרף עקזיסטירן באַגלייך מיט דער העברייאישער און רוסישער (געמיינט רוסיש־יידישער—ג. מ.) ליטעראַטור“.

3.

וואָס־ווייטער ווערט ש. דובנאָו אַלץ־נעענטער צו דער יידישער ליטעראַטור, ער ווערט אפילו מיטגעריסן מיטן יידישן שאַפן. מיט אַ יאָר שפּעטער, אין 1889, אין אַן אַרטיקל „די נייע ביכער אין דער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור“ („וואַסכאָד“, בוך 7), קאַנסטאַטירט שמעון דובנאָו (קריטיקוס) מיט פרייד דעם ווייטערדיקן פאַנדערוואַקס פון דער יידישער

ליטעראטור. ער שרייבט צווישן אַנדערן: „דעם פאַרגאַנגענעם יאָר האָבן מיר געהאַט די געלעגנהייט אָפּצושטעלן זיך אין אונזער באַריכט אויף דעם מערק-ווירדיקן און באַזונדערס-דערפרייענדיקן פּאַקט אין אונזער ליטעראַריש-אומ-גליקלעכער צייט. מיר האָבן אָנגעוויזן אויף דעם ווידערגעבורט און באַנייאונג פון דער יידישער פּאָלקס-ליטעראַטור אויף דער יידישער שפּראַך (אין רוסישן — „ראַזגאַוואַרני“, — אגב, שוין מער נישט „זשאַרגאָן“—נ. מ.), וואָס קומט פאַר די לעצטע צייט; מיר האָבן אָנגעוויזן אויף איר קאַנטיקן איבערגאַנג פון ביליקע „מאַכערייקעס“, צוגעפאַסט צום גראַבן געשמאַק פון דער מאַסע, צו ערנסטע און נוצלעכע ווערק, וואָס זיינען מסוגל אויסצואידלען דעם געשמאַק און צו ברענגען דער מאַסע מער-דערהויבענע גייסטיקע שפּיז. איצט קאַנען מיר מיט צופּרידנ-קייט קאַנסטאַטירן, אַז אַט די נוצלעכע, וואוילטעטיקע באַוועגונג ווערט נישט נאָר ניט שוואַכער, נאָר אדרבא, זי שטאַרקט זיך אַלץ-מער, און אַז אונזער באַנייטע פּאָלקס-ליטעראַטור זעצט-פאַר איר אַנטוויקלונג אין דער פּריער-אַנגעצייכנטער און אין אַ געוויסער מאָס פאַראויסגעזאָגטער פּראַגרעסיווער ריכטונג“. און ש. דובנאָו גיט צו: „כדי צו דערגרייכן נאָך גרעסערע רעזולטאַטן, איז נייטיק נאָך אַ לאַנגע, עקשנותדיקע און באַוואוסטזיניקע אַרבעט. מען דאַרף טאַקע שטרעבן דערצו, מ'זאל אין דער צוקונפט פאַרזיכערן דעם נאָרמאַלן וואוקס פון אַט דעם יונגן, נאָך נישט-גענוג-באַפעסטיקטן צווייג פון דער יידישער ליטעראַטור“.

ס'איז גרינג צו פאַרשטיין דעם גרויסן באַטייט פון אַזעלכע מיני ווערטער, וואָס זיינען פאַרעפנטלעכט געווען אין דעם מיוחסדיקן, אין יענער צייט נאָך גאַנץ אַסימילירטן פעטערבורגער רוסיש-יידישן „וואַסכאַד“. די אַרטיקלען פון דעם אויטאָריטעטן שרייבער קריטיקוס-דובנאָו האָבן צוגעגעבן קוראַזש און מזט די יידישע שרייבער, די קעמפער פאַר יידיש.

אין די בריוו פון שלום-עליכם צו ש. דובנאָו פון יענער צייט (די יאָרן 1887-1889) זעען מיר, וואָס פאַר אַ געוואַלטיקע ווירקונג דובנאָווס איינשטעלן זיך פאַר יידיש האָט געהאַט אויף דער יידישער וועלט. אוון מ'דאַרף צוגעבן, אַז אין „וואַסכאַד“ (ווי אויך אין דער דעמאָלסטיקער העברייאישער פרעסע) איז ש. דובנאָו געווען אַן אויסנאַם מיט זיין פּאָזיטיווער באַציאונג צו יידיש. „דער צור-פעליקער פעליעטאַניסט“ (פּסייאָנים פונעם דיכטער ש. פּרוג) האָט אין אַ בייסיקן פעליעטאַן אפילו אָפּגעחזוקט פון יידיש, באַצייכנט די שפּראַך ווי אַ „צייטווייליקע און אומפאַרמיידלעכע צרה“ און גלייכצייטיק אויך אָנגעגריפן שלום-עליכמען. אַדאַנק די באַמייאונגען פון ש. דובנאָו, איז אין „וואַסכאַד“ אָפּגעדרוקט געוואָרן שלום-עליכמס „אַ בריוו אין רעדאַקציע“ — אַן ענטפער דעם „צופעליקן פעליע-טאַניסט“. שלום-עליכם איז געווען שטאַרק דאַנקבאַר ש. דובנאָו פאַר אַט דער טובה.

אין אַ בריוו פון 2טן סעפטעמבער, 1887, שרייבט שלום-עליכם צו דובנאָו: „... איך ווייס נישט, מיט וואָס איך קאָן אייך אָפּדינען פאַר דער גרויסער טובה, וואָס איר האָט מיר געטאָן. איך בין פולשטענדיק זיכער, אַז אַן אייער מיטוויר-“

קונג, וואָלט דער בריוו נישט געדרוקט געוואָרן. — — — איך האָב בלויז געוואָלט פאַר די „וואַסכאַד“־לייענער, וואָס דאָס רוב קוקן זיי אויף זשאַרגאָן מיט די אויגן פונעם „צופעליקן פעליעטאַניסט“, אַוועקשטעלן מיין געליבטן יידיש אין אַ שענערן ליכט, אַזוי ווי עס (דאָס יידישע לשון) פאַרדינט, מיט וואָס איר, ווי איך זע, זייט אויך מסכים. צום באַדויערן, טיילן נישט קיין סך אונדזער מיינונג. אַנדערע קוקן באמת אויף אונדז ווי אויף קליינע מענטשעלעך, ווי אויף פּימפּערלעך; אַנדערע הויבן מיט די אַקסלען פון פאַרוואַנדערונג; אַנדערע ווידער, וואָס קוקן אויף אַט דער נייער ליטעראַטור דורך די געלע אויגן פון שנאה, ווערן פאַרברענט פון כּעס. אין אַט אַזעלכע באַדינגונגען קומט אונדז אויס צו אַרבעטן... דאַרף איך אייך דעריבער דאַנקען פאַר אייער מיטהילף...“ (ש. דובנאָוו — „פון זשאַרגאָן צו יידיש“, פאַרלאַג ב. קלעצקי, וואַרשע, 1929, ז' 71).

אין אַ צווייטן בריוו צו ש. דובנאָוו שרייבט שלום־עליכם: „איך וויל האַפּן, אַז נאָך אייער קומען קיין מסטיסלאַוו, וועט איר נישט פאַרגעסן זיך צוריק אומ־קערן צו אונדזער זשאַרגאָן, וועלכער פאַררעכנט אייך פאַר זיין הויכן קרוב נאָך דעם, ווי גאַנצע צען יאָר און אפשר מער, האָט אונדזער עמאַנציפּירטע שוועסטער, די רוסיש־יידישע ליטעראַטור, אינגאַנצן אינגאַריט איר באַגאַבטע ינגערע שוועס־טער — יידיש“.

אין אַ ווייטערדיקן בריוו (אויגוסט 1889) שרייבט שלום־עליכם צו ש. דובנאָוו: „...אייער רעצענזיע איבערגעלייענט. איר זיינט דער איינציקער שרייבער, וועל־כער באַציט זיך מיט געפיל און הומאַניטאַריש צום אַרעמען זשאַרגאָן... ס'איז מיר שווער אויסצודריקן אייך די וואַרעמע דאַנקבאַרקייט, וועלכע כּוואַלט אייך געדאַרפט אויסדריקן...“

געמיינט דעם אַרטיקל פון ש. דובנאָוו „די נייסן פון דער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור“ (וועגן שע״ס זאַמלבוך „די יידישע פּאָלקס־ביבליאָטעק“) וואָס איז געדרוקט געווען אין „וואַסכאַד“־ביכער יולי 1899.

4

דאָס איז די מעטאַמאָרפּאָזע, די איבערוואַנדלונג, וואָס שמעון דובנאָוו האָט אין יענע יאָרן אַדורכגעמאַכט אין זיין באַציאונג צו דער יידישער שפראַך און צו דער יידישער ליטעראַטור. אָבער אין דער צייט, וואָס אַ ל. פּרץ איז דאָן פון העברייאיש אַריבער צו יידיש, וואָס אַ דר' חיים זשיטלאַווסקי האָט זיך דעמאָלט פאַרבונדן מיט יידיש אויף שטענדיק, נישט צום אַפּטיילן, — איז שמעון דובנאָוו אַלץ פאַרבליבן בלויז אַ סימפּאַטיקער, אַ ליבהאַבער, אַ פאַרטידיקער פון יידיש, אָבער זיין וויי־טערדיקע פאַרצווייגטע פאַרשעריש־ליטעראַרישע טעטיקייט האָט ער אַלץ גע־פירט אין רוסיש און דערנאָך אויך אין העברייאיש.

אין זיין קורצן אַריינפיר צו דער סעריע אַרטיקלען (געשריבן אין 1925, טייל־ווייז אין יידיש) „פון זשאַרגאָן צו יידיש“, זאָגט ש. דובנאָוו: „מיר איז באַשערט געווען אין די יונגע יאָרן צו שטיין ביי דער וויג פון אונדזער ליטעראַטור אין דער

פּאָלקס־שפּראַך און שפּעטער צוקוקן זיך, ווי דאָס קליינע קינד, וואָס האָט אין יענער צייט געהייסן „זשאַראָן“, איז אויסגעוואַקסן און האָט געקראָגן דעם ריכטיקן נאָמען יידיש“.

ש. דובנאָוו, ווי מיר האָבן געזען, האָט נישט בלויז „זיך צוגעקוקט“ צו דער ראַשיקער ענדערונג, נאָר ער האָט אויך שטאַרק מיטגעהאַלפּן דעם „וואַקס“ פּונעם „קינד“ און פּאַרגיכערט דעם איבערוואַנדלונג־פּראָצעס פּון זשאַראָן צו יידיש. אָבער ער אַליין איז, ווייזט אויס, צופיל געווען פּסיכאָלאָגיש און פּראַקטיש פּאַר־בונדן מיט דער רוסישער שפּראַך, ער זאָל אינגאַנצן אַריבער, ווי זיינע נאָענטע פּריינט מענדעלע און שלום־עליכם, צום יידישן שאַפּן אין דער יידישער שפּראַך, וואָס „ביים שילדערן דאָס יידישע לעבן איז זשאַראָן מער צוגעפּאַסט ווי די רוסישע און העברייאישע שפּראַכן“. ער אָבער האָט געהאַט צו טאָן מיט מער „אַבסטראַקטע“ וועלטן און פּאַסירונגען, האָט ער נישט געהאַלטן פּאַר נויטיק און פּאַר מעגלעך אַריבערצוגיין צו דעם יידישן מאַמע־לשון. און ס'איז טאַקע געווען קשה, וואָס צווישן דער גרויסער רשימה פּון ש. דובנאָווס 637 ווערק, פּאַרשונגען, אָפּהאַנדלונגען, אַרטיקלען (זע דר' יוסף מייזעל — ש. דובנאָווס אָפּהאַנדלונגען, אין בערלינער „סאַצינאַ־בלעטער“, 1926) זיינען דאָ אַרבעטן אין דער יידישער שפּראַך, געשריבן דורך דובנאָוו גופא אין יידיש, בלויז געציילטע נומערן (*). און אויך אין די וויי־טערדיקע יאָרן האָט ש. דובנאָוו די „געשיכטע פּון חסידות“, אַט די באַוועגונג, וואָס איז ענג פּאַרבונדן מיט יידיש, געשריבן גאָר אין העברייאיש, און זיין לעבנס־געשיכטע „קניגאָ זשיוני“, אויף וועלכער ער האָט געאַרבעט די לעצטע יאָרן, האָט ער געשריבן ווידער אין רוסיש — הגם קיין רוסישע צייטשריפטן און פּאַרלאָגן זיינען אין די לענדער, וואו ער האָט דאָן געוואוינט, נישט געווען.

דאָס איז געווען ביי ש. דובנאָוו אַ שוואַכקייט, וואָס ער האָט נישט געקאַנט גובר זיין אין זיך. ער האָט זיך נישט געקאַנט באַפּרייען פּונעם שפּראַך־דואַליזם, און נאָך מער — אָפּטמאַל איז ער דערגאַנגען דערצו, אַז ער האָט אָפּט באַרעכ־טיקט, אַז יידן זאָלן זיך באַנוצן מיט פּאַרשיידענע שפּראַכן, וואָס „קאַנען און דאַרפֿן“ עקזיסטירן אין און פּאַר דעם יידישן פּאָלק, און ש. דובנאָוו, דער הייסער קעמפּער

(* אין 1940 האָט ש. דובנאָוו גופא צונויפגעשטעלט אַ גאַנצ־גענויע „אויסאַ־ביבליאָגראַפיע“ (א) כראָנאָלאָגישע רשימה פּון זיינע ביכער און אַרטיקלען אין רוסיש און אין אַנדערע שפּראַכן), וואָס איז פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין זיין 3טן באַנד „קניגאָ זשיוני“ (ז"ז 189־163). אויף רוסיש זיינען אָנגעגעבן 275 פּאַזיציעס (פּון יאָר 1881 ביזן יאָר 1939), וואו ס'קומען אַריין אויך פיל דיקע, וואַניקע בענז, אַלע געשריבן דורך ש. דובנאָוו. אין העברייאישן — 45 פּאַזיציעס (פּון 1892 ביז 1936) — דאָס רוב אַליין געשריבן אין העברייאיש. אין יידיש — 58 פּאַזיציעס (פּון 1907 ביז 1939), פּון זיי — פיל וויכטיקע ווערק איבערזעצט אויף יידיש דורך אַנדערע. זיין ערשטן אַרטיקל אין יידיש האָט ש. דובנאָוו געשריבן ערשט אין 1907, — 27 יאָר נאָך דעם ווי ער האָט דעביוטירט אין רוסיש (1881) און 15 יאָר, ווי ער האָט גענומען שרייבן העברייאיש. ש. דובנאָוו האָט דאָן געשריבן אַ פּרעכטיקן קערנדיקן יידיש.

פאַר ייִדיש ביי יעדער געפאַר, וואָס האָט געדראַט דער שפּראַך פון אינעווייניק אָדער פון דרויסן, האָט גאַרנישט באַמערקט, אַז מיט זיינע וואַקלענישן אין דער שפּראַכן־פּראַגע האָט ער אָפּגעשוואַכט די פּאַליטישע און קולטורעלע פּאַזיציעס פון דער ייִדישער שפּראַך אין פּאַרשיידענע לענדער.

אין פּאַרשיידענע צייטן, ביי פּאַרשיידענע געלעגנהייטן איז ש. דובנאָו, אין זיינע וויכוחים מיט ייִדישע דענקער־סאַציאַלאַגן, אויסגעקומען זיך אַרויסצוואַגן וועגן דער ייִדישער שפּראַך, וועגן איר באַטייט אינעם ייִדישן לעבן, אין דער פּאַרגאַנענהייט און אין דער געגנוואָרט, ווי אויך — וועגן אירע אויסזיכטן אין דער צוקונפט.

אַט איז ער אַ הייסער, שאַרפּער פּאַרטידיקער, ווען ער האָט פאַר זיך אַ קעגן־נער פון ייִדיש, און אַט פּרעגט ער אָפּ איר אַבסאָלוטע רעכט ווי אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך, ווען ער האָט צו טאָן מיט אַן עקסטרעמען ייִדישיסט. דאָס זעען מיר באַשיינפּערלעך אין זיינע וויכוחים מיט אַחד־העם און מיט דר' ה. זשיטלאָווסקי. מען דאַרף זיך באַקענען מיט אַלע דובנאָוס בריוו צו אַחד־העמען, כדי צו האָבן אַ פולן באַגריף וועגן זיין, דובנאָוס, שטעלונג צו ייִדיש אין די אַלע יאָרן פון זיינע שריפּטלעכע וויכוחים מיט זיין נאָענטן פּריינט אַחד־העם. צווישן די 24 בריוו פון ש. דובנאָו, געשיקט צו אַחד־העם, וועלכע זיינען פּאַרעפּנטלעכט אין „ספר שמעון דובנאָו“ (תל־אביב, 1954), דאַרט זיינען געבראַכט 254 דובנאָו־בריוו), זיינען נישטאָ די בריוו פון ש. דובנאָו פון 1909-1910, אויף וועלכע אַחד־העם פּאַררופּט זיך אין זיינע תּשובות. מוזן מיר זיך דערווייל באַגנוגענען בלויז מיט אַחד־העםס ענטפּערס. אין אַ בריוו פון 27טן סעפטעמבער 1909 שרייבט אַחד־העם צו ש. דובנאָו: „... איר זיינט גערעכט, ווען איר זאָגט, אַז די פּראַגע פון זשאַרגאָן וועט שטיין ווי אַ וואַנט צווישן אונדז. די האַזיקע פּראַגע ווערט אין אַ געוויסן זינען די 'שבלת' פון 'ייִדנטום'... און אַחד־העם גיט צו: „בקיצור, פּריינט מיינער, מיר וועלן זיך נאָך באַגעגענען אויפן שלאַכט־פעלד אין דער דאָזיקער מלחמה, און איך האָב נאָך נישט פּאַרלוירן די האַפּענונג, אַז איר וועט זיך צוריקציען, ווען איר וועט זיך אַריינטראַכטן אין דעם ענין...“ (זע, ז. זילבערצווייג — „אַחד־העם און זיין באַציאָנונג צו ייִדיש“, לאַס־אַנדזשעלעס, 1956, ז"ז 32-33).

און אין אַ צווייטן בריוו (פון 24טן פעברואַר 1910), אין ענטפּער אויף דוב־נאָוס אַ בריוו, שרייבט אַחד־העם: „... ווי איך האָב אייך שוין געשריבן דעם פּאַריקן זומער, האָב איך געהאַט בדעה צו שרייבן וועגן דער זשאַרגאָן־פּראַגע צוזאַמען מיט אַ תּשובה אויף אייער ענטפּער וועגן דער אויטאָנאָמיע־פּראַגע. אָבער אין די לעצטע חדשים איז פּאַרשאַרפט געוואָרן די זשאַרגאָן־פּראַגע... — — — אונדזער קריג (אַרום אויטאָנאָמיע—ג. מ.) האָב איך איבערגעלאָזט אויף אַן אַנ־דער צייט“, און נאָך דעם ווי אַחד־העם באַרירט אייניקע פּונקטן וועגן דער ראַלע פון ייִדיש, גיט ער צו אין זיין בריוו: „... איך האָף, אַז איצט, נאָך דעם ווי איר האָט פּאַרלאָזט די טריבונע פון פּאַרטיי־וויכוחים, און איר זונדערט זיך אָפּ אין די אַמות פון וויסנשאַפט, וועט איר ווידער זיך אַריינטראַכטן אין דעם ענין,

און איר וועט מודה זיין, אז פון וויסנשאפטלעכן שטאנדפונקט איז עס אוממעגלעך, אז דער זשארגאן זאל באליבט ווערן ביי אונדזער פאלק אלס 'נאציאנאלע שפראך'... און ווידערזאמאל קערט זיך אהדהעם אום צו דער פראגע וועגן יידישן לשון. און אין זיין בריוו פונעם 26טן יאנואר 1911 שרייבט ער צו ש. דובנאוו: "... עס איז מיר אומאנגענעם צו באַרירן (ווידער) אונדזער אַלטע מחלוקת — וועגן זשאַר-גאַן. אָבער אײך קאָן זיך נישט אײנהאַלטן פון זאָגן אײך, אַז אױב אײך האָט גע-לייענט וול. מעדעמס אַרטיקל אין זאַמלבוך 'יעוורעסקי מיר', איז אוממעגלעך, אַז אײך זאַלט נישט זען, וואוהיין די דאָזיקע באַוועגונג וועט אונדז פירן... " (ז' 50). און אַט איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין לאַנדאַנער „דזשואיש רעווי" (אַן איבערזעצונג אויף ענגליש פון „ניסטע געשיכטע פון יידישן פאלק") ש. דובנאוו אַן אָפּהאַנדלונג „די הויפט-מאָטיוו פון דער מאַדערנער יידישער געשיכטע", און אהדהעם ווערט אַלאַמירט און ער שרייבט אַן אַ בריוו (פונעם 28טן פעברואַר 1911) צו ש. דובנאוו און מאַכט אים אויפּמערקזאַם: "...אײך אַרט איז דאָרט פאַראַן, וואָס אײך האָט, לױט מײן מײנונג, נישט באַדאַרפּט ברענגען, ווייל דערפון זעט זיך דײטלעך אַרויס אײער 'זשאַרגאַנישע' טענדענץ פון דער לעצטער צײט. וואַרשיינלעך פאַרשטייט אײך, אַז אײך מײן אײערע ווערטער וועגן פאַרלאָזן דעם 'ספּעציעלן דיאַלעקט', אין וואָס אײך זעט אַ נײגונג צו אַסימילאַציע, פונקט ווי די גאַנצע צײט פון גלות ביז דעמאָלט וואָלטן די יידן שטענדיק גערעדט דעם ספּע-ציעלן דיאַלעקט, וואָס האָט זײ פאַרהיט פון אַסימילאַציע..." (ז' 57). *

און אינטערעסאַנט: די גאַנץ-גרינטלעכע טענות און אַרגומענטן, וואָס אהדהעם שטעלט אַרויס קעגן ש. דובנאוו אין זיין שטרייט אין דער שפראַך-פראַגע, ברענגט ש. דובנאוו אין זיין קאַמף קעגן דר' ה. זשיטלאָוסקי, ווען ער טרעט אַרויס קעגן אים, ווען ער, זשיטלאָוסקי, רוקט אַרויס אין פאַדערגרונט די גרויסע באַדייטונג פון יידיש.

אין זיין אַרטיקל וועגן דר' זשיטלאָוסקי (צו זיין 60טן געבוירנטאָג, פאַר-עפנטלעכט אין „זשיטלאָוסקי-זאַמלבוך" 1929, איבערגעדרוקט ווייטער אין דער זאַמלונג ז' 65) האָט ער צו אים טענות, וואָס „דער אויטאָנאָמיטישער עלעמענט איז דאָ פאַרקירצט ביז צום לעצטן גראַד"... און וואָס ער שרייבט, אַז „די יידישע שפראַך איז דאָ דאָס אײנציקע נאַציאָנאַלע קולטור-ווערט, וואָס אונדזער פאלק האָט אַרויסגעטראָגן פון זײן געשיכטע און וואָס קאָן אים פאַרהיטן אויף להבא... " (ז' 69). און ש. דובנאוו חזרט איבער, מיט אַנדערע ווערטער, די אַרגומענטן פון אהדהעם: "... אָבער דאָס (די יידישע שפראַך) איז דאָך נאָר אַ ירושה פון עטלעכע הונדערט יאָר. און וואָס מאַכט מען מיט אונדזער ירושה פון טויזנטער יאָרן? לערך אַ דריטל פון יידישן פאלק רעדט נישט יידיש ביים היינטיקן טאַג און אין אַ פאַר דורות אַרום קאָן נאָך אַ דריטל אָפּפאַלן פון דער פאלקס-שפראַך (באַזונדערס אין אַמעריקע) — דאַרפן מיר זײ מפקיר זײן אויף פולשטענדיקער אַסימילאַציע? "

* מער וועגן דעם בריוו-אויסטייש פון אהדהעם און ש. דובנאוו — אין מײן אָפּהאַנדלונג „אהדהעם און ש. דובנאוו", „יידישע קולטור" נומ' 2, 1961.

און ער זאָגט ווייטער: „... יידיש איז אונדז טייער, און מיר מוזן דאָס באַ-
נוצן ווי אַ פאַראייניקנדיקע קראַפט פאַר דער גרעסערער העלפט פון אונדזער
פּאָלק אין די נאַענטסטע דורות. אָבער בויען אויפן 'יידישזום' די גאַנצע נאַציאָנאַל-
נאַלע קולטור — הייסט דאָס מפקיר זיין תיכף מיליאָנען יידן, וואָס רעדן נישט
אין דער שפראַך, און גרייטן צום באַנקראַט שפעטער נאָך מיליאָנען“.

און פונקט ווי אַהד-העם האָט מיט יאָרן פריער געהאַפט, אַז ש. דובנאָו וועט
אַרויף אויפן ריכטיקן וועג, אַזוי אויך האָפט ש. דובנאָו, אַז דר' ת. זשיטלאָוסקי
וועט אַרויף אויפן דר-הישר: „... מיר ווילן גלויבן, אַז דער וואָס האָט אין די
פינצערסטע יאָרן פון אַסימילאַציע אַרויסגעשטעלט אונדזער נאַציאָנאַלע פאַן, וועט
זי ברייטער פאַנאַנדערוויקלען נאָך דעם זיג פון דעם גרויסן וועלט-פּרינציפּ:
רעכט פאַר נאַציאָנאַלע מינדערהייטן“*.

5.

ש. דובנאָו קאָן זיך נישט אַרויסרייסן פון די סתירות אַרום דער שפראַכן-
פּראַגע ביי יידן.

אין דער הקדמה צו זיין בוך „פון זשאַרגאָן צו יידיש“ (געשריבן מאי 1929)
רעדט ש. דובנאָו וועגן די צוויי וואונדער, וואָס אונדזער דור האָט דערלעבט:
„די אַלטע נאַציאָנאַלע שפראַך, וואָס איז שוין העכער צוויי טויזנט יאָר געווען
נישט מער ווי אַ תפילה און בוך-שפראַך, ווערט אין ארץ-ישראל אַ לעבעדיקע
שפראַך אין הויז, שול און גאַס; און די לעבעדיקע פּאָלקס-שפראַך פון מיליאָנען
יידן, וואָס מען האָט נאָך נישט לאַנג באַהאַנדלט ווי אַ שטיפקינד אין דער ליטע-
ראַטור, ווערט אַ רייכע ליטעראַטור-שפראַך און דרינגט אַריין פון איר בעלע-
טריסטישן תחום אין פּובליציסטיק און וויסנשאַפט“.

ש. דובנאָו באַרעכטיקט דעם
שפראַכן-דואליזם און זאָגט ווייטער אין דער הקדמה: „פאַרשטייט זיך, אַז די
פּרעמדע שפראַכן אין פאַרשיידענע לענדער וועלן נאָך ווייטער שפּילן אַ וויכטיקע
ראָלע אין אונדזער קולטור, פשוט דערפאַר, וואָס פאַר גרויסע טיילן פון אונדזער
פּאָלק זיינען זיי געוואָרן אייגענע, מוטער-שפראַכן, און מען מוז אַריינגיסן דעם
אינהאַלט פון דער יידישער קולטור אין די דאָזיקע שפראַך-כלים, ווי דאָס יידישע
פּאָלק האָט שטענדיק געטאָן אויף זיין לאַנגן וועג צווישן פעלקער און לענדער“.

אָבער, שרייבט ש. דובנאָו: „דער נייער דור מוז וויסן, אַז מיט פּערציק-
פּופציק יאָר צוריק האָט זיך אפילו מענדעלען, שלום-עליכמען און אַנדערע 'זשאַר-
גאַנישע' שרייבער נישט געהלומט, אַז ס'וועט קומען אַ צייט, ווען יידיש וועט
קאָנען קאָנקורירן מיט העברייאיש אַדער נאָך מער מיט די 'געהויבענע' איראַ-
פּעאַישע שפראַכן אין דער מאַדערנער שול און ליטעראַטור, אין דער פּרעסע און
אין וויסנשאַפט; אַז זי וועט אַזוי גיך פון אַ 'המון-שפראַך' אויסוואַקסן צו אַן

* זע מיין אַרטיקל: „פּראַפּ. ש. דובנאָו און דר' ת. זשיטלאָוסקי“, יידישע קולטור“.

אמתער פֿאַלקס־שפּראַך. אַ ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט מיט גרויסע אַקאַדעמישע בענדער, פּול מיט וויסנשאַפֿטלעכע פֿאַרשונגען אין געשיכטע, עקאָ־נאָמיק, פּילאָלאָגיע, עטנאָגראַפּיע, פֿאַלקלאָר. פֿאַר אַ ווילדן פֿאַנטאַסט וואָלטן מיר געהאַלטן יענעם, וואָס וואָלט אונדז אַמאַל נביאות געזאָגט וועגן אַזאַ מעג־לעכקייט. און דאָס ווערט דאָך געשאַפֿן פֿאַר אונדזערע אויגן, און דאָס איז נאָר אַ קליינע התחלה (הקדמה צו „פּון זשאַרגאָן צו ייִדיש“, 1929).

וואָס־זשע פֿאַר אַן אויספיר האָט מען באַדאַרפט מאַכן פּון דעם אַלעמען? וואָס פֿאַר אַ קאַנקרעטע פֿאַדערונגען דאַרף מען שטעלן זיך און אַנדערע? וואָס פֿאַר אַ מיסיע דאַרף איבערנעמען דער נייער דור?

ש. דובנאָוו מאַכט אַזאַ צוריקקער: „מען דאַרף נישט — שרייבט ער — פֿאַרקריכן אין שפּראַך־שאַוויניזם און מיינען, אַז נאָר דערמיט וועלן מיר ראַטעווען די ייִדישע קולטור. מען דאַרף נישט מבטל זיין אויך די אייביקע ראַלע פּון אונדזער אַלט־נייער נאַציאָנאַלער שפּראַך און דעם גרויסן ווערט פּון די אייראָפּעאיש־אַמעריקאַנישע שפּראַכן, וואָס זיינען פֿאַקטיש געוואָרן קולטור־שפּראַכן פֿאַר שייִדענע טיילן פּון אונדזער פֿאַלק“.

מען דאַרף דאָ צוגעבן, אַז צו יענער צייט, אין 1929, האָבן יידן אין די פֿאַר־שיידענע „אייראָפּעאיש־אַמעריקאַנישע“ לענדער, אויסער אויף דייטש, רוסיש, ענגליש, פּראַנצויזיש, — גענומען אויך שרייבן און שאַפֿן אין פּויליש, שפּאַניש, פֿאַרטוגעזיש, אוקראַיניש, וויסרוסיש, לעטיש, ליטוויש, עסטאָניש, אונגאַריש, רומעניש, פּיניש, האַלענדיש, שוועדיש, נאָרוועגיש, דעניש, — און ס'איז ליכט זיך פֿאַרצושטעלן צו וואָס פֿאַר אַ בלבול־הלשונות (שפּראַך־צעמישונג) מיר וואָלטן געקומען, ווען מיר וואָלטן נישט געוואָרן קיין „שפּראַך־שאַוויניסטן“ און וואָלטן אָנגענומען די אַלע פּרעמד־שפּראַכן ווי „קולטור־שפּראַכן“ פּון אונדזער פֿאַלק און זיין קולטור.

דאָס איז אַ פּראָבלעם, אַ האַרבע פּראָבלעם, וואָס איז געוואָרן אַלץ שווערער און שאַרפּער אין די לעצטע צענדליקער יאָרן. און ס'איז דעריבער געווען זייער שווער צו לייען דאָס פּראָבלעם, און אַנצייכענען אַ קלאָרן אויסוועג.

6.

דער שפּראַכן־געראַנגל שטילט זיך איין ביי ש. דובנאָוו און ביי יעדער געלעגנהייט צעפּלאַקערט ער זיך ווידער.

אין אַן אַרטיקל „די היסטאָרישע באַדייטונג פּונעם ייִדישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט“ — צו דער ערשטער קאַנפּערענץ פּונעם אינסטיטוט (אַקטאָבער 1929, „ליטעראַרישע בלעטער“, ז' 43), שטעלט זיך דובנאָוו אָפּ אויף דעם וואַקס און אַנטוויקלונג פּון דער ייִדישער שפּראַך — דעם „קולטור־אינסטרומענט פֿאַר דער גרעסטער העלפט פּון אונדזער פֿאַלק אין אייראָפּע און אַמעריקע. גראַד נאָך דעם צעפּאַל פּון דעם גרעסטן ייִדישן צענטער אין רוסלאַנד האָט זיך אַרויסגעוויזן וואָס פֿאַר אַ קאַלאַסאַלע פֿאַראַייניקונגס־קראַפֿט ליגט אין דעם דאָזיקן אינסטרומענט

דער 18/ I 1928
הערבן (הערבן), פארלאג (הערבן)
הערבן

לויט פרוטקול

און גרינט אונטער די פראצעדור און און ווען אירע פרוטקול
זענען איר נישט צונויט האלטן פארשוק. ווען איר זען די יעדע פאר איר
לויטן איר פונקט זענען איר און איר רעזולטאט פאר די פונקט פון די
זשאנען צו אירע. זאגן די פונקט פון די פונקט: ווען איר איר פונקט
איר פון די פונקט. זענען איר די פונקט פון די פונקט און די
קאנטראל און איר פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
ווען איר איר פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט

איר פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
זענען איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט

איר פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט
איר פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט פון די פונקט

פאקסימיליע פון ש. דובנאווס בריוו צו נחמן מייזיל, ווען דער קלעצקין-פארלאג האט געדרוקט
ש. דובנאווס בוך "פון זשארגאן צו יידיש".

פון אונדזער נאַציאָנאַלן אויפבויו... יידיש איז גראַד איצט אויסגעוואַקסן צו אַן אינטערנאַציאָנאַלער, אָדער ריכטיקער — אינטערטעריטאָריעלער שפראַך פונעם צעזייטן און צעשפרייטן פּאַלק. ווילנע, ריגע און קאָוונע, יאַס און טשערנאָוויץ רעדן זיך צונויף אויף דער דאָזיקער שפראַך מיט ווין, בערלין, פאַריז, לאַנדאָן, מיט ניו-יאָרק, בוענאָס-אירעס און ריאַדע-זשאַנעיראַ, מיט אַלע ווינקעלעך פון דער וועלט, וואו עס איז נאָר פאַרוואַרפן אַ הייפל יידן. הונדערטער טויזנטער נומערן פון טאַגבלעטער טראַגן פאַנאַדער אין ביידע וועלט-טיילן די דינאַמיק פונעם יידישן לעבן אינעם אַלטן מאַמע-לשון. וואָס ווערט אַלץ יינגער, שענער און רייכער..."

ש. דובנאָו באַגרייפט איצט דעם קאַלאַסאַלן פּאָליטישן און קולטורעלן באַטייט פון יידיש. „ס'איז נאַטירלעך — זאָגט ער — וואָס אין דער לעצטער צייט האָט מען אָנגעהויבן אויסנוצן מער ווי אַמאָל די גרויסע קולטור-קראַפט פון יידיש אין לענדער מיט יידישע נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, וואָס קעמפן פאַר קולטור-אויטאָנאָמיע. עס ווערט אַלץ ברייטער די נעץ פון שולן מיט דער יידישער לער-שפראַך אין די מזרח-איראָפּעאישע לענדער, אַלץ-רייכער די ליטעראַטור אויף דער שפראַך, אַלץ-מער ווערט אַריינגעצויגן די איראָפּעאיש-געבילדעטע אינטע-ליגענץ אין דער אַרבעט מיט און פאַר דעם פּאַלק. און ס'איז נישט קיין וואונדער, וואָס אין די לעצטע יאָרן האָט מען אָנגעהויבן שאַפן אין דער פּאַלק-שפראַך אויך אַ צענטער פאַר יידישער וויסנשאַפט, וואָס איז פריער געווען אַ מאַנאָפּאָל פון העברייאיש אָדער פון פרעמדע שפראַכן."

אַבער אויך איצט כאַפט זיך ש. דובנאָו און באַוואַרנט זיך: „איך זאָג אָפן: דאָס איז אַ טייל פון אונדזער רענעסאַנס. די פירער פון דער נייער אַקאַדעמישער אַרגאַניזאַציע דאַרפן בשום אופן נישט זיין קעגן אַלע אַנדערע וויסנשאַפטלעכע אינסטיטוציעס סיי אין העברייאיש, סיי אין די לענדער-שפראַכן. אין קיין לאַגער דאַרף נישט הערשן קיין שפראַך-שאַוויניזם, קיין מאַנאָפּאָל פון דער אָדער יענער שפראַך אַלס קולטור-אינסטרומענט. דאָס לעבן אַליין שאַפט אַזעלכע אינסטרור-מענטן... ווען אין איראָפּע און אַמעריקע עקזיסטירן סעמינאַרן און אינסטיטוטן פאַר יידישער וויסנשאַפט אין דייטשער, ענגלישער און אַנדערע שפראַכן, איז דאָס אַ לעבנס-נויטווענדיקייט. ווען עס ווערט איצט געשאַפן אין וואַרשע אַ יודאָאיס-טישער אינסטיטוט מיט דער פּוילישער לערן-שפראַך, איז דאָס אויך אַ נויטיקע זאַך פאַר יענער (יידישער-ג. מ.) יוגנט, וואָס רעדט פּויליש..."

אַבער צי איז עס געווען ראַציאָנאַל, ריכטיק און נאַטירלעך פאַר אַ פּאַלק אין דער זעלבער צייט צו שאַפן קולטור-אינסטרומענטן, אַרויסרוקן קולטור-פּאַק-טאַרן און בויען ליטעראַריש-קינסטלערישע און קולטור-וויסנשאַפטלעכע ווערק אויף אַ צוויי צענדליק שפראַכן פון די אַלע לענדער, וואו מען איז צעזייט און צעשפרייט? וועלן מיר מיט אונדזער ביסל שווער-פאַרהאַרעוועטן ליטעראַריש-וויסנשאַפטלעכן האָב און גוטס נישט צעברעקלט און צעשטויבט ווערן אונטער די שווערע מיליטשיינער פון דעם לעבן אין גאָר דער וועלט, ווען מיר וועלן זיך

לאָזן אויפן וועג פון לייכטן ווידערשטאַנד? קאָן מען אָננעמען די אומאַרמאַלע לאַגע ווי זי איז און נישט האַלטן שטענדיק און עקשנותדיק אין זינען די יידישע שפּראַך, וואָס פאַראייניקט גרויסע צאָלן יידן, ווי ש. דובנאָו האָט פריער אַליין באַטאָנט און פאַרמערן און פאַרשטאַרקן אירע אוצרות, וועלכע קאָנען דינען אַלע צעזייטע און צעשפּרייטע יידישע ישובים?

און ווי ש. דובנאָו האָט דאָן געזען אין דער יידישער שפּראַך אַ גרויסן כוח און פאַקטאָר, וואָס קאָן שפּילן אַ וויכטיקע ראָלע אינעם קיום פונעם יידישן פּאָלק, זענען מיר פון זיינער אַ באַגריסונג, וואָס ער האָט פאַרעפנטלעכט (אין „ליטעראַ-רישע בלעטער“ מערץ 1930) צום 5טן יאַרטאָג פון דעם יידישן וויסנשאַפּטלעכן אינסטיטוט. ער האָט אָנגעהויבן זיין באַגריסונג מיט די ווערטער: „עס איז דאָ אַ שטאַרקער קולטור־אינסטרומענט ביים יידישן פּאָלק — די שפּראַך פון מיליאָנען, וואָס פאַראייניקט צעזייטע און צעשפּרייטע אין צעשפּרייטע אין צענדליקער לענדער. וואָלט אַזאַ מעכטיקער אינסטרומענט געווען אויסגענוצט ווי געהעריק, וואָלטן מיר שוין לאַנג געקאָנט צוגעבן צו אונדזער אַלטער קולטור־טעריטאָריע אַ שטיק ניילאַנד, אַרייַן־טראָגן פרישע כוחות פון פּאָלקסמאַסן אין אונדזער גייסטיקן לעבן. עטלעכע דורות פון דער פּראַגרעסיווער אינטעליגענץ האָבן די דאָזיקע גרויסע אויפגאַבע פאַרנאַכ־לעסיקט, און ערשט אין אונדזערע צייט האָבן זיך באַוויזן הייסע, איבערגעגעבענע אַרבעטער אין דער נייער קולטור־באַוועגונג.“ און ש. דובנאָו האָט פאַרענדיקט די באַגריסונג: „... די נייע באַוועגונג זאָל זיין נישט אַן אַפּגעזונדערט רינגל, נאָר זי זאָל זיך אַרגאַניש איינגלידערן אין דער לאַנגער טויזנטיעריקער קייט פון אונדזער לעבן און שאַפן.“

7.

אין 1931, אין דער צייט, וואָס ער האָט פאַרענדיקט זיין לעבנס־ווערק אין צען בענדער, די „וועלט־געשיכטע פונעם יידישן פּאָלק“, געשריבן אין רוסיש און איבערזעצט פון מאַנסקריפט אונטער דער אויפזיכט פונעם מחבר אין דייטש, האָט שמעון דובנאָו פאַרפאַסט אַ קיצור פון זיין יידישער געשיכטע פאַר קינדער, אין יידיש (בערלין, 1932, 288 זײַטן). ש. דובנאָו דערציילט, אַז „אַרום דרייסיק יאָר צוריק האָבן איך געגעבן דער יידישער יוגנט אין רוסלאַנד אַ 'לערנבוך פאַר יידישער געשיכטע' אין דריי טיילן... אַ גאַנצער דור האָט זיך דערצויגן אויף דעם דאָזיקן בוך, וואָס האָט אין רוסישן אַריגינאַל אויסגעהאַלטן 18 אויסגאַבן. חוץ דעם האָט זיך דאָס לערנבוך פאַרשפּרייט אין איבערזעצונגען אויף העברעאיש, יידיש און ענגליש... איצט וויל איך געבן פאַר יידישע קינדער פון אַנהויב־שולן אַ קליין ביכל, וואָס זאָל אין אַ קירצערער פאַרם פאַרשטעלן די לאַנגע געשיכטע פון אונדזער פּאָלק...“ „דאָס מאַל — זאָגט ש. דובנאָו — האָבן איך געשריבן דאָס ביכל אין יידיש, וואָס איז אין דער לעצטער צייט געוואָרן די נאַטירלעכע לערנשפּראַך אין אונדזערע פּאָלק־שולן...“

וועגן דעם באַשלוס צוצוטראַעטן אַנשרייבן דאָס געשיכטע־בוך פאַר יידישע קינד־

דער, האָבן מיר אַן אינטערעסאַנטע פּאַרצייכענונג אין זיין טאָגבוך פונעם 28טן מערץ 1931 (ש. דובנאָוו איז דאָן אַלט געווען 71 יאָר.—ג. מ.): „... אַיך האָב באַשלאָסן אין דער ערשטער ריי זיך נעמען פאַר אַ קינדער-בוך, וואָס מ'קאָן אָנשרייבן אין אַ האַלב יאָר. דאָס וועט זיין אַ באַנד פון 20 דרוק-בויגן (א 320 זייטן—ג. מ.) „יידישע געשיכטע, דערציילט פאַר יידישע קינדער“ — די געשיכטע פון איין פּאַלקס-משפּחה אין לויף פון יאָרטויוזנטער. איך וויל איבערלאָזן די קומענדיקע קינדער-דורות אַ בוך, וואָס זאָל זיי באַצווינגען ליב צו האָבן זייער פּאַלק און, גלייכצייטיק, אַריינברענגען זיי די אידעאַלן פון מענטשלעכקייט. אַן דעם וואָלט איך געפילט, אַז כ'האָב נישט אָפּגעצאָלט דעם פּאַלק מיין חוב (ו' 101).

און אַט אַ צווייטע פּאַרצייכענונג אינעם טאָגבוך פון 15טן אָקטאָבער 1931: „איך האָבן נעכטן פּאַרענדיקט די קורצע „יידישע געשיכטע פאַר קינדער“, וואָס איך האָב אָנגעהויבן צו שרייבן אין אַפּריל. 4000 יאָר געשיכטע אין אַ קליין ביכל — איז נישט געווען קיין לייכטע אַרבעט. איך ווייס נישט, צי איך האָב געפונען דעם וועג צו דעם קינדס קאַפּ און האַרץ. אַמאָל האָב איך געהאַט אַן אַנדערן פּלאַן — אָנשרייבן אַ ביכל אין פּאַרם פון האַרציקע שמועסן פון אַ זיידן מיט זיין אייניקל, און דערנאָך — אין דער פּאַרם פון ביאָגראַפישע עפיזאָדן אָדער געשיכטעס פון העלדן. אָבער עס איז אַרויס נישט דאָס נישט יענס, נאָר אַ קורצער לערבוך. דער העלד פון דער געשיכטע איז געבליבן דאָס גאַנצע פּאַלק, די היסטאָרישע עפּאָכע שלאָגט זיך אַדורך דורך דער עלעמענטאַרער פּאַרם פון דערציילונג. איצט באַדאַרף מען צוקלייבן פּאַסיקע אילוסטראַציעס און זוכן אַרויסגעבער אין אייראָפּע און אַמעריקע, וואָס ס'איז נישט לייכט אין דער איצטיקער קריזיס-צייט“ (ו' 103).

ש. דובנאָוו האָט דערפירט די וועלט-געשיכטע פונעם יידישן פּאַלק ביז דער לעצטער צייט. אויף די לעצטע פּאַר זייטלעך שילדערט ער בקיצור דאָס יידישע לעבן אין פּאַרשיידענע לענדער. ער רעדט דאָן וועגן פּאַלעסטינע, ער שטעלט זיך אָפּ אויף די פּאַזיטיווע און נעגאַטיווע זייטן פונעם דאָרטיקן לעבן אין פּאַרבינדונג מיט די נישט-דערפילטע גרויסע האַפּענונגען פון אַ נאַציאָנאַלער היים און ער פירט דאָך אויס: „אַלץ קלאָרער ווערט די איבערציילונג, אַז אין ארץ-ישׂראל קאָן און מוז געשאַפּן ווערן אַ גרעסערער ישוב, געבויט אויף אַ געזונטן עקאָנאָמישן גרונד און אַ נאַציאָנאַלער קולטור-צענטער, וואָס וועט זיין טייער דעם גאַנצן פּאַלק“. אָבער — גיט צו שמעון דובנאָוו — „די אויפבויע-אַרבעט אין גלות, וואו עס וואוינען איבער 15 מיליאָן יידן, וועט דאָך בלייבן די גרעסטע נאַציאָנאַלע אויפגאַבע“.

ש. דובנאָוו דערפילט אַלצמער דעם גרויסן כוח פון די מיליאָנען יידן, וועמען מיר זיינען שולדיק גרויסע חובות און פאַר וועמען מיר זיינען פאַרפליכטעט צו שאַפּן גרויסע ווערטן אין דער יידישער שפּראַך, וואָס איז זיי מער ווי אַלע אַנדערע שפּראַכן, נאַענט און פאַרשטענדלעך און קאָן זיי ווערן נאַענטער און וויכטיקער. אָבער דאָך ...

אין 1930 שרייבט דובנאָוו די „געשיכטע פון חסידים“ אין העברייאיש. „עס איז מיר באַשערט — שרייבט ער אין זיין הקדמה צום בוך — מיין גרעסטע יוגנט-

אַרבעט, די 'געשיכטע פון חסידים', אויף דער עלטער איבערצואַרבעטן און צוצו-
טראָגן זי אַ נייעם דור אין אַ נייער פאַרם". וואָלט דאָך געווען מער ווי רעכט דאָס-אַ
ווערק צוטראָגן אין יידישן לשון, דעם "קולטור-אינסטרומענט פאַר דער גרעס-
טער העלפט פון אונדזער פאָלק אין איראַפּע און אַמעריקע". אָבער דאָס בוך האָט
ש. דובנאָו געשריבן אין העברייאיש, און ווי ער ווייזט אָן: "מחמת צוויי טעמים:
ערשטנס, ווייל דער גאַנצער מאַטעריאַל איז גענומען פון העברייאישע קוועלן —
חסידישע און מתנגדישע, און עס איז וויכטיק, אַז די איבערזעצער אין אַנדערע
שפראַכן זאָלן נעמען די ציטאַטן פון ערשטן מקור; צווייטנס, ווייל איך האָב שוין
לאַנג געוואָלט שרייבן ווייניקסטנס אין גאַנץ ווערק אין אונדזער אַלטער נאַציאָנ-
נאַלער שפראַך, וואָס איך האָב זי נאָר זעלטן באַנוצט אין מיין ליטעראַרישער טע-
טיקייט, נישט חלילה פון גרישאַצונג צו איר, נאָר ווייל ביי מיין פּיל-יעריקער היס-
טאָרישער אַרבעט וואָלט איך געדאַרפט האָבן נאָך אַזוי פּיל יאָרן, כדי צו בילדן
די אַלטע שפראַך און צופאַסן זי צו די מאַדערנע וויסנשאַפטלעכע באַגריפּן..."

פאַרוואָס אָבער איז נישט געווען ביי ש. דובנאָו אַלע יאָרן אַ ווילן "וויי-
ניקסטנס אין גאַנץ ווערק" צו שרייבן אין דער יידישער שפראַך?

ש. דובנאָו פּילט, ווייזט אויס, אַז די ביידע טעמים זיינען נאָך נישט קיין פּולע
פאַרענטפּערונג, הלמאי ער האָט זיך פּלוצים גענומען צו העברייאיש, ווען ער האָלט
אַליין אין פּריידיקן יידיש, און ער גיט צו אַ דריטן טעם: "מיין פּריינט אַחד-העם,
עליו השלום, פּלעגט מיר אַפט פּירעהאַלטן פאַר דער 'גויאישער' פאַרם פון מייע
ווערק און האָט איין מאָל גענומען ביי מיר אַ וואָרט, אַז איך וועל לכה-פּחות מיין
'חסידים' שרייבן העברייאיש אין דער נייער אויסגאַבע. דאָ בין איך מקיים דעם
בדר, וואָס איז געווען אויך מיין אינעווייניקסטער וואונטש."

א. טשעריקאָווער, דער תּלמיד און נאָענטער פּריינט פון ש. דובנאָו, דערציילט
אין זיין יובל-אַרטיקל וועגן ש. דובנאָו ("ליטעראַרישע בלעטער", 1930, נומ' 34),
אַז ש. דובנאָו האָט אים דערקלערט, הלמאי ער שרייבט דאָס ווערק איבער חסידים
אין העברייאיש אַט ווי אַזוי: "... איך ווייס גוט, אַז די שפראַך פון די קוועלן
צו דער אַרבעט איז אייגנטלעך גאָר קיין העברייאיש נישט אינעם מאַדערנעם זין,
ס'איז אַ מין העברייאזירטער יידיש; די באַוועגונג האָט זיך אַפּגעשפּיגלט אין יידיש,
די חסידישע 'תּורות', ווי אויך פּיל אַנטי-חסידישע 'כּרוזים' זיינען אין יידיש; עס
לאָזט זיך אַזוי לייכט שרייבן אין יידיש וועגן חסידים — אָבער אַ וואָרט איז אַ
וואָרט (אַ וואָרט, וואָס ער האָט געגעבן אַחד-העמען—ג.מ.)."

.8

אין עטלעכע יאָר אַרום האָט שמעון דובנאָו אַרויסגעגעבן אַ בוך דערינערונגען
'קניגאַ זשיזני' — "בוך פון לעבן, זכּרונות און מחשבות, מאַטעריאַלן פאַר דער
געשיכטע פון מיין צייט". דער ערשטער באַנד נעמט אַרום די צייט פון ערב די
זעכציקער יאָרן פון 19טן יאָרהונדערט (ש. דובנאָו, ווי באַקאַנט, איז געבוירן 1860)
ביזן קעשענעווער פאַגראַם (1903). אין זיין פאַררעדע צום בוך דערקלערט ער,

פארוואַס דאָס דאָזיקע ווערק גיט ער אַרויס אין רוסיש: „ס'קאָן אויסקומען מאַדנע, וואָס איך שרייב און איך דרוק איצט מיינע זכרונות אויף רוסיש, נאָך דעם, ווי די יידישע ליטעראַטור אויף דער שפראַך האָט שוין אויפגעהערט צו עקזיסטירן, און מיינע ווערק פון דער לעצטער צייט האָבן זיך געדאַרפט דרוקן אויף דער יידישער („יעוורעיסקאַם“) און אַנדערע שפראַכן.“

פאַר דעם מחבר גופא איז געווען אַ פראַגע, פאַרוואָס ער שרייבט דאָס בוך אויף רוסיש, ווי ס'איז ביי אים גופא געווען פריער מיט עטלעכע יאָר אָפגעפרעגט. פאַרוואָס ער שרייבט וועגן חסידים אין העברייאיש. ש. דובנאָוו באַמיט זיך צו פאַרענטפערן די האַרבע קשיא: „איך האָב דאָס געטאָן צוליב פאַלגנדיקע מאַטיוון: ערשטנס, קומט מיר דאָ אויס, כדי צו האַקומענטירן די דערציילונג, צו ברענגען אַ סך רוסישע ציטאַטן, וואָס איך האַלט פאַר נויטיק איבערצולאָזן אין אַריגינאַל. צווייטנס, — און דאָס איז דער עיקר, — האָב איך געוואַלט מיינ לעצט בוך אַנשרייבן אויף דער שפראַך, וועלכע האָט מיר געדינט פאַרן וויכטיקסטן ליטעראַרישן געווער אין משך פון פערציק יאָר. אַמאָל האָט מיך באַגייסטערט די שטימונג אויפצורויבן די רוסיש-יידישע ליטעראַטור, אַלס דעם וויכטיקסטן טייל פון דער אונז-ווערסאַלער ליטעראַטור פון יידן אין פאַרשיידענע לענדער („דיאַספאָראַ“ — גלות) אויף דער הויך פון דעם מאַדערנעם וויסנשאַפטלעכן געדאַנק. נאָכן פאַנאַנדערפאַלן פון גרויסן יידישן צענטער אין רוסלאַנד, איז מיר באַשערט געווען צו באַגראַבן די דאָזיקע האַפענונג און, פאַרן פאַרלאָזן דאָס פאַטערלאַנד, צו האַלטן אַ הספד איבער דער פרייצייטיק-אונטערגעאָנגענער ליטעראַטור פאַר די פאַרשטייער פון צוויי דורות אונדזער אינטעליגענץ, וואָס האָט זיך אויף איר דערצויגן. און איצט, נאָך מיינ אומקערן זיך צו די צוויי שפראַכן פון אונדזער פאָלק, וויל איך אָפגעבן דעם לעצטן חוב דער פאַרשטאַרבענער, שטעלנדיק איר אַ דענקמאַל אויף איר שפראַך.“

די פאַרענטפערונג, פאַרוואָס ער שרייבט זיינע זכרונות דווקא אין רוסיש, איז נישט גענוג קלאַר באַגרינדעט, זי שטרייכט אָבער אונטער דובנאָוו'ס ניט-שטאַנדהאַפּ-טיקייט בנוגע צו יידיש.

9.

שמעון דובנאָוו גופא האָט אין זיין זכרונות-בוך, „קניגאָ זשיזני“ באַרירט אייניקע מאָל די שפראַכן-פראַגע, די שטרייטן אַרום איר ראַלע און באַטייט אינעם יידישן לעבן. ער האָט אַנאַליזירט זיין איינשטעל און שטעלונג צו די קאַמפן און געראַנגלענישן, אין וועלכע ער איז אָפטמאַל, קעגן זיין ווילן אַריינגעצויגן געוואָרן.

אינעם דריטן באַנד פון זיינע זכרונות, דערציילט ער, ווי ער האָט זיך אין יאָר 1925 באַמיט אַוועקצוגיין פון פאַליטיש-געזעלשאַפטלעכע טעטיקייטן, כדי צו קענען פאַרזעצן אומגעשטערט זיין וויסנשאַפטלעכע אַרבעט. און ער זאָגט: „נאָך איין מאָל אין יענער צייט האָט מען מיך אַריינגעצויגן אין פאַלעמיק. אין פּוילן, אין דעם דעמאָלסטיקן קעסל פון די פאַרטייאישע ליידנשאַפטן, האָט זיך פאַרשאַרפט דער קאַמף צווישן די העברייאסטן און יידישיסטן. די יידישע פראַקציע אין

(פוילישן) סיים, (די "קאלא") דורכאויס א ציוניסטישע, האָט געשטימט קעגן דער רעגירונגס־סובסידיע פאַר די שולן מיט דער אונטערריכט־שפראַך פון יידיש, נאָך דעם ווי דער סיים האָט אָפגעוואָרפן די צוויי־שפראַכיקע שול אויף יידיש און העב־רייאיש. קעגן אָט דער אָפשטימונג איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ פראָטעסט, אויף וועלכן איך האָב צוגעגעבן אויך מיין אונטערשריפט, ווייל איך האָב געהאַלטן, אַז צוליב פאַרטייאויסרעכענונגען טאָר מען נישט שעדיקן די פאַלק־שול, וואו מ'לערנט אויף דער מוטער־שפראַך פון די קינדער. דאָן האָבן מיך באַפאַלן די העברייאישע פאַנאַטיקער, און איינער* פון זיי האָט מיך אין די ציוניסטישע אָפיציעלע צייטשריפטן "העולם" און "יידישע רונדשוין", באַשולדיקט, אַז איך סאַלדאַרזיר זיך מיט די עקסטרעמע יידישיסטן, די שונאים פון דער העברייאישער שפראַך. ער האָט עס געטאָן אין דער פאַרם פון אַן אָפּענעם בריוו צו מיר אין די ביידע זשורנאַלן, און איך בין געצוואונגען געווען אים צו ענטפערן. אין מיין "ענטפער צו די פאַנאַטיקער", וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין די ביידע וואַכנשריפטן, האָב איך זיך אָפּגע־גרענעצט פון די פאַרטייאישע העברייאסטן און יידישיסטן, כ'האָב זיי פאַרגעוואָרפן זייער עקסטרעמע פאַנאַטיזם, און פאַראַכטונג צו דער אַנדערער שפראַך. און דערביי האָב איך אַרויסגערוקט מיין באַקאַנטן פּרינציפ, אַז אין די גלות־לענדער באַדאַרף די נאַרמאַלע שול געפירט ווערן אויף דער מוטער־שפראַך פון די תלמידים, אויסער יענע שולן, וואָס די שילער גרייטן זיך צו עמיגרירן קיין פאַלעסטינע, און אין יעדן פאַל דאַרף העברייאיש זיין איינער פון די געגנטאַנדן ביים לערנען די ביבל און ליטעראַטור". (1' 50).

און ש. דובנאוו גיט צו: "אין עטלעכע חדשים ארום בין איך צוגעגאַנגען צום שפראַך־פראַבלעם פון דער היסטאָריש־ליטעראַרישער זייט. לויטן פאַרשלאַג פון דער גרויסער אַמעריקאַנער צייטונג "טאָג", האָב איך אָנגעהויבן שרייבן אַ סעריע אַרטיקלען פון "זשאַרגאָן צו יידיש" [די אַרטיקלען זיינען געדרוקט געווען אין די חדשים יוני־אויגוסט 1925 — נ. מ.] — זכרונות וועגן מיינע באַגעגענישן מיט די שאַפער פון דער "זשאַרגאַנישער ליטעראַטור (ספּעקטאָר, דינעזאַן, שלום־עליכם, מענדעלע) און וועגן מיינע אַמאַליקע באַציאונגען צו איר אין דער ראַלע פון "קריטיקוס". אין מיינע פאַרצייכענונגען איז דאָ אַזאַ באַמערקונג (פונעם 17טן מאַי): "אַן אינערלעכן שטויס צו שרייבן האָט מיר געגעבן איין מאַדנער צופאַל: אין

* דער "איינער פון זיי" איז געווען צבי וויסלאווסקי, וועלכער האָט פאַרעפנטלעכט אַ לאַנגן, זייער שאַרפן "מכתב גלוי לר' שמעון דובנוב" (אָפּענער בריוו צו ש. דובנאוו) אין לאַנדאָנער "העולם" נ' 3 פונעם 16טן יאַנואַר 1925, וואו ער האָט פאַרגעוואָרפן ש. דובנאוו, הלמאי ער האָט געגעבן זיין אונטערשריפט אויפן פראָטעסט קעגן די יידישע דעפוטאַטן פונעם פוילישן סיים, אויף דעם "בריוו" (אַ לאַנגער אַרטיקל) האָט ש. דובנאוו פאַרעפנטלעכט אין "העולם" פון 6טן פעברואַר 1925 אַן ענטפער "תשובה לקואים", וואָס איז ווערט מיזאַל אים ביי אַ געלעגנהייט אינגאַנצן איבערדרוקן.—נ. מ.

ג' 35 „ראזסוועט“ פון 1881* האָבן זיך גלייכצייטיק באַוווּזן דער סוף פון מיין קעמ־
פּערישן אַרטיקל לטובת דער עמיגראַציע קיין אַמעריקע און מיין אַנאַנימער אַרטיקל
„דאָס ייִדישע פּאַלקסבלאַט“, וואוּ איך האָב דערווּזן די נויטיקייט אַרויסצוגעבן אַ
וואַכנבלאַט אויף ייִדיש...“ און ש. דובנאָוו פאַרענדיקט: „עפּעס סימבאָלישס האָט
זיך מיר באַוווּזן אין דעם, וואָס אַ יונגערמאַנטשיק, וועלכער האָט מיט 44 יאָר
צוריק געשריבן פאַר אַמעריקע און פאַר ייִדיש, שרייבט איצט אַליין אין אַן אַמע־
ריקאַנער צייטונג אויף ייִדיש, נאָך דעם ווי אין לויף פון אַט דעם האַלבן יאָר־
הונדערט זיינען אויסגעוואַקסן סיי אַן אַמעריקאַנער צענטער און סיי אַ זשאַרגאַנישע
ליטעראַטור“... (ז"ז 50-51).

אַט אַזוי האַלט אָן ביי דעם שטרענגן, קאַנסעקווענטן ש. דובנאָוו דאָס וואַקלען
זיך אין דער שפּראַכן־פּראַגע, אַט אַהער און אַט אַהין.

און ס'איז אינטערעסאַנט, ווי ער גופא באַמיט זיך צו פאַרענטפּערן אַט די וואַק־
לעניש, אַט די נישט־שטאַנדהאַפּטיקייט.

אין זיין רעדע ביי דער פייערלעכער עפּענונג פונעם 10־יאַריקן צוזאַמענפאַר
פונעם יוואָ אין ווילנע (אויגוסט 1935) האָט ש. דובנאָוו געזאָגט: „כמעט גלייכ־
צייטיק האָט געפיערט זיין 10־יאַריקן יובל אויך דער ירושלימער אוניווערזיטעט...
אפשר איז עס נישט אַ צופאַל, נאָר אַ טיפּער סימבאָל, וואָס אין ירושלים פון
אַרץ־ישׂראל און אין ירושלים פון גלות זיינען אין איין און דעמועלכן יאָר געשאַפן
געוואָרן ענלעכע אינסטיטוציעס. האָבן מיר דען נישט געהאַט אין גאָר אַלטע צייטן
דעם זעלבן קולטור־דראַליזם? יענע, וואָס פירן איצט דורך אַ שאַרפן קעגנזאַץ
צווישן אַרץ־ישׂראל און גלות, צווישן העברייאיש און ייִדיש — מוז מען דערמאַנען,
אַז אַזאַ דראַליזם האָט זיך אָנגעהויבן נאָך אין דער קלאַסישער צייט, ווען ס'האַט נאָך
עקזיסטירט די מלכות־יהודה אָדער די אויטאָנאָמע פּאַלעסטינע אונטער דער
רוימישער הערשאַפט האָבן מיר אַלע מאָל נישט געהאַט (קיינ) גרויסע קולטור־צענ־
טערס גלייכצייטיק אין ירושלים און אין דער ייִדיש־גריכישער אַלעקסאַנדריע, אָדער
גרויסע אַקאַדעמיע־שיבות אין טבריה און אין די באַבילאָנישע סורא און פומ־
בודיתא? איז דער תלמוד־בבלי נישט געוואָרן מער אָנגענומען אין אונזער גע־
זעגעבונג און דערציאונג ווי דער תלמוד־ירושלמי, און נאָך מער: זיינען נישט
ביידע גמרות געשריבן אין דעם דעמאָליטיקן „זשאַרגאַן“ — דער אַראַמישער שפּראַך?
ניין, די ביידע אינסטיטוציעס — אין ירושלים פון אַרץ־ישׂראל און אין ירושלים
פון גלות — זיינען נישט קיין קאַנקורענטן, נאָר זיי דערגאַנצן זיך איינע די אַנדערע...“

* אינעם ערשטן אַרטיקל (ג' 34-35) אונטערן נאָמען „טאַג־פּראָגן“, האָט דובנאָוו באַ־
האַנדלט די פּראָגן וועגן די פּלענער צו עמיגרירן קיין פּאַלעסטינע, שפּאַניע און פאַראייניקטע
שטאַטן, ער האָט זיך אַרויסגעזאָגט פאַר דער עמיגראַציע קיין אַמעריקע. דער צווייטער אַרטיקל
(אין ג' 35) אָן אַ נאָמען, — וויל ס'איז שוין געווען זיינער אַן אַרטיקל אין דעם נומער, —
וועגן דער נויטיקייט אַרויסצוגעבן אַ צייטונג אויף „זשאַרגאַן“. וועגן די ביידע אַרטיקלען וואַלט
מען באַדאַרפט שרייבן באַריכותדיקער.—ג. מ.

**

אַבער צו וואָס אַרויסקומען מיט טענות און פראַגן צו ש. דובנאָו? לאַמיר ביים 100-סטן געבוירנטאָג, געפינען אַ לימוד-זכות אויף דעם גרויסן היסטאָריקער, וואָס איז פון די יונגען יאָרן געווען געקניפט און געבונדן מיט העברייאיש און רוסיש, און דאָך אין פאַרשיידענע צייטן, ביי פאַרשיידענע געלעגנהייטן איז ער אַרויסגעטראָטן שטאַרק און שאַרף פאַר יידיש און ליידנשאַפטלעך פאַרטיידיקט דאָס יידישע לשון.

און בכלל, איצט אין 1961, אין רעטראַספעקט, אין צוריקבליק אויף צענדליקער פאַרגאַנגענע יאָרן, קאָן מען אַנדערש פאַרשטיין און באַגרייפן דעם געדאַנקען-גאַנג, די אידייאישע געראַנגלענישן און איבערוואַנדלונגען פון ש. דובנאָו. זינט זיין אַריינטרעטן אין דער יידישער עפנטלעכקייט ווי אַ פובליציסט, קריטיקער, סאַציאַלאָג און געשיכטע-פאַרשער האָט זיך די יידישע וועלט און די לאַגע פונעם יידישן פאָלק אין דער וועלט שטאַרק און ראַדיקאַל געביטן. און גלייכצייטיק האָט זיך געענדערט ש. דובנאָוס וועלט-באַנעם און אויפפאַסונג פון דעם געשיכטלעכן גאַנג פונעם יידישן פאָלק, קאָנען מיר אין סך-הכל נישט שטעלן קיין קשיות און ניט וואונדערן זיך אויף די ווידערשפּרוכן, אויף די ווידעראַנאַנדן, וועלכע מיר געפינען אין ש. דובנאָוס אויפפאַסונג פון דער האַרבער יידיש-פּראָבלעם אין פאַרשיידענע צייטן. די אַלע וואַקלענישן און די אַלע סתירות זיינען סוף כל סוף צייכנס פון דער צייט, רעזולטאַטן פון דער טראַגיק און פון דער אומגאַרמאַלקייט פון דער יידישער ווירקלעכקייט.

פאַר די איבער 60 יאָר פון זיין באַוואוסטזיניקן קולטור-געזעלשאַפטלעכן לעבן און דענקען, און אַזוי אויך אין זיין שרייבן, וואָס האָט זיך געצויגן פון 1880 ביז צו 1940 און וואָס איז געווען אַ דירעקטער אויסדרוק פון זיינע פאָליטיש-געזעלשאַפט-לעכע, אידייאישע און אידעאָלאָגישע טראַכטענישן, האָט ער זיך שטאַרק געביטן, און דאָס נעמלעכע האָט זיך אויך געענדערט זיין בליק אויף דער ראַלע און באַטייט פון דער יידישער שפראַך און קולטור. פון דאַנעט קומען די סתירות, ווידערשפּרוכן, וואָס מיר געפינען ביי אים אין פאַרשיידענע צייטן, זיי זיינען סוף כל סוף צייכנס פון דער צייט, אין וועלכער ש. דובנאָו האָט געלעבט און געקעמפט. מיט לייב און לעבן איז ער געווען אַריינגעצויגן אין די שטרייטן פון דער יידישער קולטור-שאַפּע-רישער וועלט. ער איז געווען, ווי מיר זעען, נישט בלויז אַ היסטאָריקער, וועלכער האָט פאַרציכנט און פאַרפיקסירט געשיכטלעכע פאַסירונגען און געשעענישן, נאָר ער גופא האָט אַקטיוו זיך באַטייליקט אין די קאַמפּן און שטרייטן פון יידישן לעבן אין לויף פון איבער אַ האַלבן יאָרהונדערט.

שמעון דובנאָו און יידיש — איז אַ וויכטיקער און מערקווירדיקער קאַ-פיטל אין דער לעבנס-געשיכטע פון דעם גרויסן יידישן היסטאָריקער. עס שפּיגלען זיך אָפּ אין דעם די קאַמפּן און געראַנגלענישן פון אונדזער יידישן קולטור-געזעל-שאַפטלעכן לעבן פאַר די לעצטע דורות.

מ ס י ר ת - נ פ ש

פופציק יאָר אומאויפהערלעכע, פרוכטבאַרע אַרבעט אויפן געביט פון יידישער וויסנשאַפט און ליטעראַטור — זעלטן־וועמען עס ווערט באַשערט אַזאַ מול. און ווען מען מאַכט אפילו אַ סאַמע קורצן איבערזיכט פון דעם אַלעם, וואָס ש. דובנאָוו האָט אויפגעטאַן אין משך פון דעם האַלבן יאָרהונדערט, ווען מען באַנייט אין זכרון די אומצייליקע ביכער, מאַנאַגראַפיעס, אַרטיקלען, מיט וועלכע ער האָט באַרייכערט אונדזער ליטעראַטור, שטעלט מען זיך נישט־ווילנדיק אָפּ מיט טיפער באַוואונדערונג און פאַרערונג פאַר אַזאַ אומגעוויינלעכער אַקטיוויטעט, אַרבעטס־פּיאַיקייט, פאַר אַזאַ זעלטענער טריישאַפט צו די וויסנשאַפטלעך־ליטעראַרישע אינטערעסן, וואָרום דאָס, וואָס ש. דובנאָוו האָט געשריבן אַליין, וואָלט זיכער געקלעקט אויף אַ האַלב מנין אייפעריקע אַרבעטער.

וועגן דער גרויסער אַביעקטיווער באַדייטונג פון זיינע לייסטונגען וועט אַ סך געשריבן און גערעדט ווערן, אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין זיבעציקסטן געבוירנטאָג. איך וועל נישט איבערחזרן דאָס, וואָס אַנדערע וועלן געוויס מכוּח דעם זאַגן. מיר ווילט זיך באַרירן בלויז איין וויכטיקן און זייער כאַראַקטעריסטישן סוביעקטיוון שטריך פון ש. דובנאָוו טעטיקייט. איך מיין: די אומגעוויינטלעכע מאַראַלישע הויך, וואָס זי האָט אַרויסגעוויזן אין פאַרלויף פון צענדליקער יאָרן.

מיט אַ יאָר פופציק צוריק איז ש. דובנאָוו אַרויסגעטראָטן (אין דער רוסיש־יידישער פרעסע) גלייכצייטיק מיט היסטאָרישע, ליטעראַרישע און אויך פובלי־ציסטישע אַרטיקלען. אַ לאַנגע צייט פירט ער באַשטענדיק אין „וואַסכאַד“ די קריטישע אַפטיילונג. אָבער עס ציט אים צו היסטאָריע, און פון סוף 80ער יאָרן קאַנצענטרירט ער זיך שוין כמעט אויסשליסלעך אויף געשיכטלעכער אַרבעט. און עס ווערט גלייך קלאַר, וואו עס ליגט נעמלעך דאָס הויפטגעוויכט פון זיין וויסנשאַפטלעכן אינטערעס, וואָסער טייל פון דער גרענעצלאָזער יידישער פאַר־גאַנגענהייט ציט צו זיך זיין גרונט־אויפמערקזאַמקייט. דאָס איז: די געשיכטע פונעם פּויליש־רוסישן יידנטום און באַזונדערס — די רעליגיעז־געזעלשאַפטלעכע באַוועגונגען אין אים. דובנאָוו נעמט זיך אַרגאַניזירן דאָס סיסטעמאַטישע, ברייטע זאַמלען היסטאָרישע מאַטעריאַלן, פירט אַ גרויסע וויסנשאַפטלעכע צוגרייטונגס־אַרבעט; אין יאָר 1888 הייבט ער אָן צו פובליקירן זיין „געשיכטע פון חסידים“.

(* דער אַרטיקל פון שאל גינבורג (1886-1940), אַ לאַנגיאַריקער פריינט פון ש. דובנאָוו, איז אָנגעשריבן אין 1930, צו ש. דובנאָוו 70סטן געבוירנטאָג און איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין „ליטעראַרישע בלעטער“, 1930, ז' 39. — רעד.)

שוין די ערשטע שריט באווייזן זיין גרויסע געשיכטלעכע באגאבונג. ער טרעט גלייך ארויס אלס זעלבשטענדיקער היסטאריקער, וואָס פארלאָזט זיך נישט אויף אַנדערע, ער זוכט און שטודירט קריטיש די ערשטע קוועלן און באַגרינדעט אויף זיי זיינע וויסנשאַפטלעכע אויספירונגען. זיין אַרבעט איז תיכף געוואָרן אַ פאַר-שערישע, זי האָט גלייך גענומען יענע ריכטונג, וואו די היסטאָרישע וויסנשאַפט דערגרייכט איר גרעסטע ווערדע און העכסטע באַדייטונג. און ווען ער וואַלט פאַר-בליבן ביי יענער אַרבעט, צו וועלכער ער איז צוגעטראָטן סוף 80ער יאָרן, וואַלטן מיר שוין פאַרמאָגט יענע וויסנשאַפטלעכע היסטאָריע פונעם רוסישן יידנטום, וועלכע עס פעלט אונדז נאָך עד-היום. ש. דובנאָו איז אַבער קיינמאָל נישט געווען פון יענע טרוקענע, איינגעמאַרינירטע געלערנטע, וואָס פאַררייגלען זיך אין די ד' אמות פון זייער וויסנשאַפטלעכן פאַך. דאָס לעבן מיט זיינע מאַנענדע נויטן און באַדערפענישן איז אים שטענדיק געווען נאַענט און טייער, ער פלעגט זיך צו אים תמיד צוקוקן אויפמערקזאָם. און ער האָט געזען אויף יעדן שריט און טריט, ווי גרויס עס איז ביי אונדז די אומוויסנדיקייט בנוגע צו אונדזער פאַרגאַנגענהייט; ער האָט באַמערקט, ווי ווייניק מיר, דאָס סאַמע היסטאָרישע פאַלק אויף דער וועלט, זיינען באַהאַונט אין אונדזער היסטאָריע און ווי עס פעלט אונדז די מעגלעכקייט געהעריק מיט איר צו באַקענען זיך. וואָרום גרעצס „יידישע געשיכטע“, וואָס האָט אַפגעשפילט אַ קאָלאַסאַלע ראַלע אינעם גאַנג פון אונדזער היסטאָריאָגראַפיע, איז צו יענער צייט, וועגן וועלכער מיר רעדן דאָ, שוין זייער שטאַרק פאַרעלטערט געוואָרן, זי איז ווייט אַפגעשטאַנען פון די גרויסע פאַרשריטן און דעראַבערונגען, וועלכע עס האָט געמאַכט די יידישע היסטאָרישע וויסנשאַפט נאָך גרעצס מאַנומענט-טאַלער לייסטונג. אין די 90ער יאָרן האָט מען שוין מיט דעם ווערק פונעם באַרימטן דייטש-יידישן היסטאָריקער נישט געקאַנט אויסקומען. אפילו קיין רעכטע שולביכער פון יידישער געשיכטע האָבן מיר דאָן נישט געהאַט. דובנאָו, ביי זיין טיפער אויפמערקזאַמקייט צו די יידישע קולטורעלע באַדערפענישן, קאָן נישט פאַרבלייבן גלייכגילטיק צו אַזאַ אומנאַרמאַלער לאַגע. ער רייסט זיך אָפ אויף אַ צייט פון זיין פאַרשערישער טעטיקייט און באַאַרבעט זיינע באַוואוסטע לערביכער פון היסטאָריע פאַר די יידישע שולן, מיט וועלכע ער האָט ממלא געווען דעם זייער וויכטיקן בלוז אין אונדזער פּעדאַגאָגישער ליטעראַטור.

מיט דעם האָט מען אַבער אויף קיין פאַל נישט געקאַנט יוצא זיין. עס האָט זיך געפילט אַ גרויס באַדערפעניש אין אַ נייער אַלגעמיינער געשיכטע פונעם יידן-טום, וואָס זאָל קענען ווערן אַ פאַלקס-ווערק פאַר יונג און אַלט. באַדינען אַלע טיילן און שיכטן פונעם פאַלק, שטילן זיין דאַרשט בנוגע צו היסטאָרישע קענטענישן. ביי די אומות העולם ווערן אַזעלכע ווערק באַשאַפן נישט דורך אַ יחיד, נאָר דורך קאַלעקטיווער אַרבעט פון אַ גאַנצן קיבוץ היסטאָריקער. לאַמיר נעמען, למשל, די רוסישע געשיכטע. נאָך פּראָפ. קלוטשעווסקיס באַרימט ווערק האָט קיין איין רוסישער היסטאָריקער נישט געפרואוּט געבן אַן אַלגעמיינע געשיכטע פון רוסלאַנד (מיר רעדן נישט פון יענע כלומרשט-היסטאָריקער, וואָס זיינען אייגנטלעך אויסן נאָר אַגיטאַטאָריש-פּראָפּאַגאַנדיסטישע צילן). עס איז גאַנץ פאַרשטענדלעך: די

רוסישע היסטאריאגראפיע האט פאר די לעצטע 30-40 יאר באקומען אזא אינטענ-
סיווע אנטוויקלונג, זי איז אזוי בארייכערט געווארן אין פארשיידענע ריכטונגען,
דאס יעדער רוסישער היסטאריקער מוז זיך היינטיקע צייט ספעציאליזירן אין א
געוויסן צווייג פון דער רוסישער פארגאנגענהייט, ער קאן נישט זעלבשטענדיק
באארבעטן די רוסישע געשיכטע אין איר גאנצן פארנעם. און אויב די זאך
באשטייט אזוי מיט דער רוסישער היסטאריע, וואס איז לפי-ערך ענג באגרענעצט
אין באצוג אויף צייט און ארט, איז עס על אחת כמה וכמה גילטיקער פאר דער
אלגעמיין-יידישער געשיכטע, וועלכע האט דאך נישט איר גלייכן בנוגע צו דויער-
קייט און טעריטאריע, איז צונויפגעפלאכטן מיט דער היסטאריע פון כמעט אלע
פעלקער, לענדער און קולטורן. די אלגעמיינע געשיכטע פון יינטום האט געזאגט
באשאפן ווערן דורך געזאמט-ארבעט פון א גאנץ קאלעקטיוו יידישע היסטאריקער.
דאס איז אבער נישט געשען. דער „קיבוץ-גלויות“ פון אונדזערע היסטאריקער.
וואס זיינען צעזיט איבער דער גאנצער וועלט, איז נישט מקוים געווארן. די נויט
איז אבער געווען אזוי גרויס, זי האט געמוזט באפרידיקט ווערן. און דובנאוו, וואס
האט מער פון אלעמען געפילט און פארשטאנען, אז מען טאר די זאך נישט אפלייגן,
ער האט זיך אליין גענומען די הערקולעס-ארבעט און איז מיט דרייסיק יאר צוריק
צו איר צוגעטראטן. ווייניק ווער פון דער געלערנטער וועלט וואלט געווען פיאיק
אויף אזא מסירת-נפש: אויף וויפל יארן זיך אפרייסן פון זיין פארשערישער טע-
טיקייט און זיך אפגעבן דער פאפולאריזאטארישער ארבעט. כדי ארויסצואווייזן
די העראיאישע מסירת-נפש, איז אומבאדינגט נויטיק געווען יענער מין טיפע
דורכגעדרונגענקייט מיטן געפיל פון פליכט צום פאלק, טרייקייט צו זיינע
קולטורעלע אינטערעסן, יענע מאראלישע הויך, וואס ווערט נישט יעדערן געגעבן.
ש. דובנאוו פארמאגט עס אין דער פולסטער מאס. דריי צענדליק יאר האט ער אן אויפ-
הער געארבעט, כדי צו קענען באשענקען דאס יידישע פאלק מיט זיין „אלגעמיינע גע-
שיכטע“. איר אויסערארדנטלעכער דערפאלג האט קלאר באוויזן, ווי מוראדיק
גרויס עס איז געווען איר נויטווענדיקייט. נאך גרעצן האט קיינער נישט אזוי
מיטגעוויקט דער ברייטער פארשפרייטונג פון יידישע היסטארישע קענטענישן,
ווי ש. דובנאוו.

דערפירט ביזן גליקלעכן סוף זיין ריזן-ווערק, האט זיך ש. דובנאוו איצט
ווידער צוריקגעקערט צו זיין פארשעריש-היסטארישער ארבעט. וואס אבאלאנגט
מונטערקייט, טעטיקייטס-ווילן און ארבעטס-פיאיקייט, מעגן אים יונגעלייט דערין
מקנא זיין. ער פארענדיקט זיין „געשיכטע פון חסידים“, אויף וועלכע אלע ריכטן
זיך מיט גרויס אומגעזולד, ער גרייט נייע זעלבשטענדיקע וויכטיקע ווערק. און
צוגלייך מיט הארציקסטע גראטולירונגען, ווינטשט אים די יידישע וועלט פון
אומעטום, ער זאל נאך לאנגע יארן פרוכטבאר ארבעטן און בארייכערן אונדזער
היסטארישע ליטעראטור.

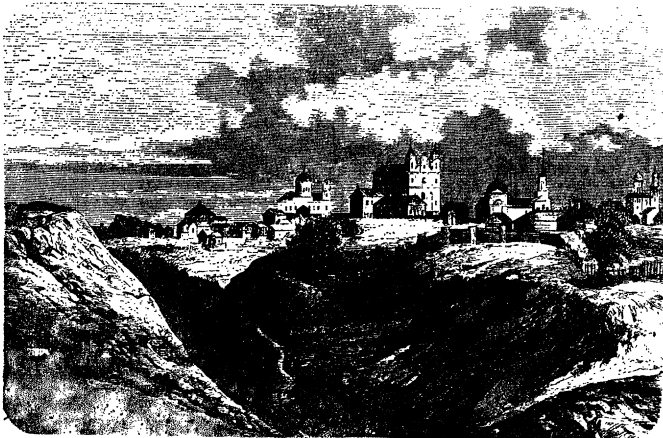
וויכטיקע דאטעס אין לעבן און שאפן פון שמעון דובנאָוו

- 1860 דעם 18טן סעפטעמבער געבוירן געוואָרן אין מסטיסלאַוו, ווייסרוסלאַנד, ביי יעקב מאיר און שיינע דובנאָוו. דערצויגן געוואָרן ביי זיין זיידן ר' בן ציון, אַ למדן און מתנגד. געלערנט אין חדרים.
- 1869 צו 9 יאָר באַקאַנט ער זיך מיטן „יוסיפּון“.
- 1873 הויבט אָן לייענען השכלה און חקירה־ספרים, אויך רוסישע ביכער.
- 1874 טרעט אַריין אין דער אַרטיקער רעגירונגס־שול.
- 1876 ענדיקט די שטאַטישע שול אין מסטיסלאַוו. האָט בדעה אַריינצוטערעטן אין ווילנער לערער־אינסטיטוט. שטודירט רוסיש, פראַנצויזיש. באַמיט זיך, ווי אַן עקסטערן, צו קריגן אַ גימנאַזיע־דיפּלאָם צו קאַנען אַריינטרעטן אין אוניווערסיטעט. אָבער אָן דערפאַלג. לעבט אין ווילנע, דווינסק, מאָהילעוו, סמאַלענסק.
- 1880 קומט קיין פעטערבורג מיט אַ געפלאַכטן קוישל, עס וואָרט אים אָפּ זיין עלטערער ברודער וואָלף. זיי האוינען זייער אַרעם אין אַ פאַרשטאַט, האָבן נישט קיין האוינערעכט.
- 1881 באַמיט זיך צו קריגן לעקציעס צו פאַרדינען אויפן לעבן. באַזוכט די רייכע שטאַטישע ביבליאָטעק, וואו ער לייענט און שטודירט. „איך האָב ליידנשאַפטלעך ליב געשיכטע“, — פאַרציייכנט ש. דובנאָוו אין זיין טאַג־בוך. ער שרייבט אָן אַן אויטאָביאָגראַפישן ראַמאַן „אויפן דערנער־וועג“ (פון די נאַטיצן פון מיינעם אַ פריינט — אַ סטודענט). דעם רע־דאַקטאָר פון „רוסקי יעוורעי“ איז עס נישט געפעלן און ער קערט עס אום צוריק, ווייל ס'איז „נישט דרוק־פּעאיך“.
- פאַרעפנטלעכט זיין ערשטע אָפּהאַנדלונג אין רוסיש „אייניקע מאַמענטן אין דער געשיכטע־אַנטוויקלונג פון יידישן געדאַנק“ (אין 8 נומערן), אין „רוסקי יעוורעי“. עס דערשיינען זיינע אַרטיקלען אין „ראַזסוועט“ וועגן ר' יצחק בער לעווינאָוו (ריב"ל); וועגן דער „עמיגראַציע קיין אַמעריקע“; וועגן „אַ יידישן פּאָלקסבלאַט“ און אַנדערע, וואָס רופן אַרויס אינטערעס.
- 1882 כדי צו קאַנען האוינען אין פעטערבורג, ווערט ער צוגעשריבן אַלס הויז־דינער ביי אַ פּע־טערבורגער יידישן אַדוואָקאַט. האָט חתונה מיט אידע פריידלין, אַ טאַכטער פון אַ מסטיסלאַווער גבירישער משפּחה, וואָס וויל נישט דעם שידוך מיט דעם יידישן אַרעמען בחור.
- אַנגעהויבן דרוקן אין די ביכער „וואַסכאַד“ היסטאָרישע אָפּהאַנדלונגען. „שבת־צבי און פּסיידאָ־משיח־זים אינעם 17טן י"ה“. פאַרעפנטלעכט אַרטיקלען אונטערן נאָמען ס. מסטיסלאַחסקי, צווישן אַנדערע — וועגן די יידישע חורבנות אין אוקראינע אין 1648-1652, וואָס רוקן אים אַרויס ווי אַ פּיל־צוזאַנגנדיקן שרייבער און פאַרשער.
- 1883 און אין די ווייטערטיקע יאָרן. ס'דערשיינען זיינע פּיל אַרטיקלען אין „וואַסכאַד“,—היסטאָ־

- רישע, פובליציסטישע; אויך קריטיק־פארשרישע וועגן שרייבער און ביכער פון פאר־שיידענע שפראכן.
- 1887-1888 דרוקט היסטארישע אפהאנדלונגען. בייגיטערטער אַרטיקל וועגן שלום־עליכם (אונטערן פסיידאָנים „קריטיקוס“). שאַרפער אַרטיקל וועגן דר' ה. זשיטלאַווסקיס ערשט ביכל (אין רוסיש). אַרטיקלען וועגן העברייאישע שרייבער און ביכער.
- 1889-1890 דרוקט פיל אַרטיקלען אויף פארשיידענע טעמעס. צווישן אַנדערע — וועגן ש״עס „די יידישע פּאָלקס־ביבליאָטעק“.
- 1890 זיך באַזעצט מיט זיין פרוי און קינדער אין אַדעס, וואו געלעבט איבער צען יאָר. זיך באַפריינדט מיט מענדעלע, אחוּרעם, י. ת. ראַבניצקי, ת. נ. ביאַליק א. אַנד.
- 1891 פאַרעפנטלעכט אַ בראַשור (אין רוסיש) „וועגן דער געשיכטע־פאַרשונג פון די רוסישע יידן“ (פריער געדרוקט געווען אין „וואַסכאָד“). לאַזט אַרויס אַ רוף צו זאַמלען מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון יידן אין רוסלאַנד. הויבט אָן באַקומען מאַטעריאַלן און דאַקומענטן, וואָס ער נוצט אויס פאַר זיין געשיכטע־פאַרשונג.
- 1892 פאַרעפנטלעכט אין העברייאיש אַ רוף „נחפשה ונחקורה“ צו זאַמלען מאַטעריאַלן פאַר דער געפלאַנטער געשיכטע פון יידישן פּאָלק אין רוסלאַנד און פּוילן, אין זאַמלבוך „פרדס“ (אַדעס), וואָס דערשיינט אין אַ באַזונדערער בראַשור. דרוקט אָפּ אין „וואַסכאָד“ אַן אַפֿ־האַנדלונג וועגן גרעץ, זיין לעבן און זיינע ווערק. זעצט איבער קאַפיטלען פון גרעצס בוך, וואָס ווערט קאָנפּיקירט דורך דער צענזור.
- 1893-1896 עס דערשיינען זיינע גרעסערע און קלענערע פאַרשיידענע אַפהאַנדלונגען אין „וואַס־כאָד“ און אין העברייאישע זאַמלביכער.
- 1897 פאַרעפנטלעכט זיין ערשטן „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“ אין „וואַסכאָד“, די ווייטערדיקע בריוו — אויך אין אַנדערע זשורנאַלן אין די שפּעטערדיקע יאָרן.
- 1898 עס דערשיינט אין רוסיש דער ערשטער באַנד פון זיין „לעברוך פון יידישער געשיכטע“. דער צווייטער באַנד אין 1899, דער דריטער באַנד — אין 1901.
- 1901 עס גייט אַרויס אין רוסיש זיין „אַלגעמיינע געשיכטע פון יידן“, באַנד 1. די ווייטערדיקע בענדער דערשיינען אין 1903, 1904, 1905 א.א.וו. טיילן פון זיי דרוקן זיך אין „וואַסכאָד“ און אין אַנדערע צייטשריפטן.
- 1903 פאַרלאָזט אַדעס, לעבט אין ווילנע ביז 1906. באַטייליקט זיך אין פּאָליטיש־געזעל־שאַפּטלעכע טעטיקייטן.
- 1906 העלפט גרינדן די פּאָלקס־פאַרטיי.
- 1907 עס דערשיינט אין רוסיש „בריוו פון אַלטן און נייעם יידנטום“ (סיסטעמאַטיש באַאַרבעט און דערגאַנצט, 378 זײַ, וואָס רופט אַרויס גרויס פאַראינטערעסירונג און פיל אַפּרופּן. נייע דערגאַנצטע אויסגאַבע פון זיין „לעברוך פון יידישער געשיכטע“ אין רוסיש. פאַרעפנטלעכט זיין ערשטן אַרטיקל אין יידיש „פריינד“ 22סטן פעברואַר; „פריי־הייטס־באַוועגונג און עמיגראַציאָנס־באַוועגונג“.
- 1908 מיטרעדאַקטאָר און מיטאַרבעטער אין דער „רוסיש־יידישער ענציקלאָפּעדיע“, וואו ער פאַרעפנטלעכט וויכטיקע אַרבעטן.
- פאַרויצער פון דער ליטעראַרישער געזעלשאַפּט, וויצע־פאַרויצער פון דער היסטאָ־ריש־עטנאָגראַפּישער געזעלשאַפּט. גרינדעט די זאַמלביכער „יעוורעיסקאַיאַ סטאַרינאַ“.

- 1909 און אין די ווייטערדיקע יארן דרוקט פארשיידענע אַרטיקלען אין „יעוורעסקי מיר“, „יעוורעסקאַיאַ סטארינא“, ווי אויך נייע אויפגאַבעס פון זיינע געשיכטע-ביכער, אין רוסיש, אויך אין אַ יידישער איבערזעצונג.
- גיט אַרויס דעם פּונקט פון „העד ארבע ארצות“ אין רוסיש און העברייאיש מיט אַריינפירן און דערקלערונגען.
- 1914 און אין די ווייטערדיקע יארן. עס דערשיינט אין רוסיש זיין „נייסטע געשיכטע פונעם יידישן פּאָלק“. דרוקט אָפּהאַנדלונגען אין „יעוורעסקאַיאַ סטארינא“, „גאַזי וואַסכאַד“, „יעוורעסקאַיאַ נייעדיעליא“ א. א.
- 1917 אין די ווייטערדיקע יארן ביז 1922 לעבט אין סאַזעטנפאַרבאַנד. הויבט אָן פאַרעפנטלעכן זכרונות וועגן שלום-עליכם, מענדעלע, פּרוג, ספּעקטאַר א. אַנד.
- 1922 פאַרט אַריבער קיין בערלין, וואו ער אַרבעט פלייסיק אויף זיין „וועלט-געשיכטע פונעם יידישן פּאָלק“ וואָס הויבט אָן צו דערשיינען באַנד נאָך באַנד אויף רוסיש אין בערלין, און דערנאָך אין ריגע ביז 1939. עס דערשיינען אויך 10 בענד אויף דייטש פון זיין וועלט-געשיכטע, איבערזעצט פונעם רוסישן כתב-יד, אונטער דער אויפזיכט פון מחבר, דורך דר' א. שטיינבערג.
- 1929 עס דערשיינט זיין בוך אין יידיש „פון זשאַרגאָן צו יידיש“ און אַנדערע אַרטיקלען (לי-טעראַרישע זכרונות) 178 זײַ.
- פאַרעפנטלעכט אַן אַרטיקל וועגן דר' חיים זשיטלאָווסקי.
- באַטייליקט זיך מיט אַרטיקלען אין יידיש אין „ליטעראַרישע בלעטער“.
- סיהויבט אָן צו דערשיינען זיין „וועלט-געשיכטע“ אין העברייאיש, איבערזעצט ב. קרופניק.
- 1930 „תולדות החסידות“ (די געשיכטע פון חסידות) אין 3 בענד, אין תּל-אביב, אויך אין אַ יידישער איבערזעצונג פון ז. קאַלמאַנאַוויטש.
- עס ווערט געפיערט אין בערלין זיין 70סטער געבוירטאָג. עס ווערט געשאַפן דער „דובנאַוו-פּאַנד“.
- 1932 פאַרעפנטלעכט זיין „יידישע געשיכטע, דערציילט פאַר קינדער“, געשריבן אין יידיש, 288 זײַ, שפּעטער איבערגעדרוקט אין ריגע, און ניר-יאַרק. זי דערשיינט אין העברייאיש, איבערזעצט דורך י. ל. ברוך.
- 1933 פאַרלאָזט בערלין אין אַ שווערער אומרויאיקער שטימונג, וואו געלעבט און פלייסיק גע-אַרבעט 11 יאָר, און איבערגעאַרבעט און פאַרענדיקט זיין לעבנס-ווערק. באַזעצט זיך אין ריגע. עס שטאַרט זיין טרייע לעבנס-באַגלייטערין, זיין פרוי אידע, מיט וועלכער ער איז געווען פאַרבונדן נאָך פון די יוגנט-יאָרן. זיין ערשטן באַנד „דאָס בוך פון לעבן“ ווידמעט ער: „אידען, מיין לעבנס-באַגלייטערין במשך פון אַ האַלבן יאָרהונדערט — אין אַנדענק“.
- 1934 עס דערשיינט אין רוסיש זיין בוך זכרונות און באַטראַכטונגען „קניגאַ זשיזני“ (דאָס בוך פון לעבן) אין ריגע, אין צוויי בענד (ביז יאָר 1922). דער ערשטער באַנד דערשיינט אין העברייאישער איבערזעצונג אין 1936. קאַפיטלען ווערן געדרוקט אין „צוקונפּט“, „טאַג“, „מאַמענט“ א. אַנד.
- 1935 באַטייליקט זיך אינעם ייוואַ-צוזאַמענפאַר אין ווילנע, וואו ער האַלט אַ רעפּעראַט: „דער איצטיקער צושטאַנד פון דער יידישער היסטאָריאָגראַפיע“.
- שרייבט אין די „ליטעראַרישע בלעטער“ אַ צאָל אַרטיקלען.

- 1936 באַטייליקט זיך אין „צוקונפֿט“, צווישן אנדערן — אַן אַרטיקל וועגן א. ליעסין.
 1938 פאַרעפנטלעכט אַן אַרטיקל אין „צוקונפֿט“ וועגן דער איזאָלאַציע פון „בונד“.
 1939 דרוקט אָפּ אַן אַרטיקל (א בריוו צו דער רעדאַקציע „אויפן שידחעג“) „וואָס דאַרף מען טאָן אין המגס צייטן ?“
 עס דערשיינען אין ווילנע באַנד 4 און 5 פון זיין „וועלט־געשיכטע פונעם יידישן פּאָלק“, איבערזעצט דורך ז. קאַלמאַנאַוויטש.
 1940 אין חודש אַפּריל קומט ער קיין ווילנע צו באַטייליקן זיך אין די פּיערונגען פון י. ל. פּרצעס 25סטן יאַרצייט. ער באַזוכט אויך קאַוונע און קערט זיך אום צוריק קיין ריגע.
 1941 זיין לעצטער בריוו צו זיין טאָכטער, געשריבן דעם 12טן יוני, איז דורכגעדרונגען מיט טרויער און רעזיגנאַציע.
 זונטיק דעם 30סטן נאָוועמבער אין דער „ערשטער אַקציע“ איז דער גרויסער יידישער היסטאָריקער מערדערלעך אומגעבראַכט געוואָרן דורך אַ קויל פון אַ נאַזישן באַנדיט. ער איז באַהאַלטן געוואָרן אויפן אַלטן ריגער בית־עולם אין אַ מאַסן־קבר פון העכער 70 מאָן. ווי מ'זאָגט איבער האָט ש. דובנאָוו, אַ שוואַכער, אויסגעשעפּטער, אין זיינע לעצטע טראַגישע טעג, געזאָגט: „אַלץ וואָס איז געשריבן געוואָרן ביז איצט, איז גאַרנישט... די יידישע געשיכטע הויבט זיך ערשט אָן.“
 1950 דערשינען אין רוסיש „דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו“, געשריבן פון זיין טאָכטער סאַפּיאַ דובנאָו־ערליך. ניר־יאַרק, 295 ז״ו. דאָס בוך איז אויך געבויט אויף די 2 בענד פון ש. דובנאָוו „קניגאַ זשיזני“. פאַרן שרייבן האָט זי דעם דריטן באַנד נאָך נישט געקראָגן. אַ יידישע איבערזעצונג פון משה פּערדמאַן איז דערשינען אין מעק־סיקע, אין 1952, 323 ז״ו מיט אייניקע צוגאַבן.
 1959 דערשינען אין אַ יידישער איבערזעצונג (פון משה און שאול פּערדמאַן) ש. דובנאָוו׳ס „בריוו וועגן אַלטן און נייעם ייִדנטום“, מיט צוגאַבן פון ח. ש. קאַזדאַן, מעקסיקע, 463 ז״ו.
 1960 עס ווערט געפּיערט אין גאַר דער וועלט זיין 100סטער געבוירנטאָג.

דאָס שטעטל מסטיסלאַוו (אמטסיסלאַוו), וואו שמעון דובנאָוו איז געבוירן און אויסגעוואַקסן.

שמעון דובנאָוו

אַפּהאַנדלונגען, אַרטיקלען און בריוו

די אויפפאסונג פון דער יידישער געשיכטע

1. דער נייער פינטעמישער מעטאָד

„וועלט־געשיכטע פון יידישן פאלק“ — אַ ביסל אָן אויסטערלישער נאָמען, אָבער עס פּאַסט זיך פּולקאַם צום אינהאַלט און פאַרנעם פון דאָזיקן אויסערגעוויינ־ לעכן טייל פון דער געשיכטע. דער צונאַמען „וועלט“ ווערט אָנגעווענדט בנוגע אַלגעמיינער געשיכטע פון די קולטור־פעלקער אין דער גאַרער וועלט, אין קעגנזאָך צו דער געשיכטע פון איינצלנע פעלקער און לענדער. אָבער דער גורל פון יידישן פּאַלק האָט זיך אַזוי צוזאַמענגעלייגט, אַז עס האָט אַליין זיין אייגענע אַלועלטלעכע געשיכטע, אין בוכשעבלעכן זינען פון וואָרט: כמעט אויפן גאַנצן שטח פון דער קולטור־וועלט (אַ חוץ אינדיע און כינע) און אין גאַנצן משך פון היסטאָרישן לעבן פון דער מענטשהייט. דאָס יידנטום איז אַ מין היסטאָרישער מיקראָקאָסם. מיטן פולן רעכט קאָן מען דעריבער געברויכן דעם אויסדרוק: וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאַלק.

ווי אין דער אַלועלטלעכער געשיכטע פון דער מענטשהייט, אַזוי דאַרף אויך אין דער וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאַלק אָנגעווענדט ווערן דער סינטעטישער מעטאָד. אויפדעקן די אַלגעמיינע וועגן און צילן פון היסטאָרישן לעבן אין דער וואַנדלונג פון יאָרהונדערטער און לענדער, און אַנטדעקן דעם אַרגאַנישן צוזאַמען־האַנג צווישן די דאָזיקע ברוכטיילן פון צייט און רוים אין משך פון דער דריי־טויזנט יאָריקער עוואָלוציע פון דער נאַציע — אָט דאָס איז די עיקר־אויפגאַבע, וועלכע שטייט דאָ פאַרן היסטאָריקער. אַ היסטאָריקער אַ סינטעטיקער, אויב ער האָט אפילו צו טאָן מיט אַ מאַטעריאַל, שוין אַ צונויפגעקליבענעם און — מער אָדער ווייניקער — אַ באַאַרבעטן, — איז פונדעסטוועגן מחויב זעלבשטענדיק צו אַנאָ־ליזירן און קריטיש באַטראַכטן די קוועלן און פּאַקטן; ווייל די דאָזיקע קוועלן האָבן אויף זייער לאַנגן וועג געמוזט ליידן אין זייער פינקטלעכקייט און פּולקייט, און אָן אַ שטרענגער קריטיק קאָנען זיי שאַפן אַ גרונט פאַר פּאַלשע פּאַראַלגעמיינערונגען. אָבער דער הויפּט־ציל פונעם היסטאָריקער איז אַרויסטיילן די אַלגעמיינע היסטאָרישע פּראָצעסן, וואָס זיינען באַהאַלטן הינטער די הויפּנס פּאַקטן, אויפשטעלן אַ גענויעם אַרכיטעקטאָנישן פּלאַן, און לויט אים אויסבויען דעם פּילגאַרנדיקן בנין פון דער געשיכטע. די ערשטע הנחה פאַר אַזאַ סינטעטישער אַרבעט איז אַ קלאַרע קאָנצעפּציע פון דער יידישער געשיכטע, אַ קלאַרע פּאַרשטעלונג וועגן איר טרעגער, — וועגן יידישן פּאַלק, אַ פּאַרשטעלונג, וואָס זאָל נישט זיין פּאַרטונקלט דורך דאָג־

אַריינפיר פון ש. דובנאָו צו זיין „וועלט־געשיכטע פון יידישן פּאַלק“.

מאטישע אָדער סכאַלאַסטישע באַגריפן. און דאָס זאָל שוין פון פאַראויס באַשטימען אויך די וויסנשאַפֿטלעכע פאַרשונגס־מעטאָדן אויפן דאָזיקן געביט.

א ריכטיקע אויפפאַסונג פון דער געשיכטע פונעם „געשיכטלעכן פּאָלק“ פלעגט ביז נאָר נישט לאַנג אַנטרעפן אויף די גרעסטע שוועריקייטן. לגבי אירע עלטסטע טיילן, וואָס געניסן די פּריווילעגיע פון „הייליקער געשיכטע“ הערשט נאָך עד היום די טעאָלאָגישע קאָנצעפּציע, נישט נאָר ביי די אַרטאָדאָקסן, וועלכע נעמען אַן אין גאַנצן דעם רעליגיעזן פּראָגמאַטיום פון די היסטאָרישע ביבל־ספרים, נאָר אויך ביי די אַנהענגער פון פּרייער „ביבל־קריטיק“, וועלכע האָבן פאַרביטן דעם ביבלישן פּראָגמאַטיום אויף זייער אַן אייגענעם, וואָס איז אויך נישט ווינציקער טעאָלאָגיש. און אפילו אין דער מיטלאַלטערלעכער און נייער געשיכטע פונעם יידנטום הערשט אויך אַן איינוויטיקע ספּיריטואַליסטישע קאָנצעפּציע, וואָס גייט אַרויס פון דער הנחה, אַז אַ מלוכהלאַז פּאָלק אַן אַ טעריטאָריע, קען זיין אַן אַקטיווער סוביעקט פון דער געשיכטע בלויז אין זיין גייטיקן לעבן, אָבער אין סאָציאַלער הינויכט איז זאָא פּאָלק בלויז אַ פּאַסיווער געשיכטס־אָביעקט פון יענע פעלקער, צווישן וועלכע עס לעבט. אַט פאַר וואָס די היסטאָרישע שול פון צונוץ און גרעץ האָט אָנגענומען די טעאָריע פון צוויי פּאַקטאַרן אין דער גלות־געשיכטע: פון גייטיקן שאַפן און העלדישן מאַרטירערטום („גייטעס אונד ליידענס־געשיכטע“).

דער הויפּט־אינהאַלט פונעם פּאָלק־לעבן ווערט רעדוצירט פון איין זייט צו אַ ליטעראַטור־געשיכטע, און פון דער צווייטער — צו אַ מאַרטיראַלאָגיע; דער היסטאָרישער האַריוואַנט איז אַרומגעצוימט מיט די דאָזיקע גרענעצן. און צו דער דאָזיקער איינוויטיקער אויפפאַסונג פון דער „נאָך־ביבלישער“ געשיכטע איז צו־געפאַסט אויך איר טיילונג אויף תקופות: די תקופה פון תלמוד, פון די גאונים, פון די רבנים, פון מיסטיק, פון השכלה, — אַ ריין היסטאָריש־ליטעראַרישע טיילונג. אָבער נישט קיין נאַציאָנאַל־געזעלשאַפֿטלעכע אין ברייטן זינען פון דאָזיקן וואַרט. ערשט די לעצטע צייט הויבט מען אַן איבערגיין צו אַ מער וויסנשאַפֿטלעכער קאָנצעפּציע פון דער יידישער געשיכטע — וועלכע מ'קען אַנרופן סאָציאַלאָגישע. אין גרונט פון דער דאָזיקער קאָנצעפּציע ליגט דער געדאַנק — ער פליסט אַרויס פון גאַנצן סכּום פּאַקטן פון אונדזער געשיכטע — אַז דאָס יידישע פּאָלק איז תמיד און אומעטום געווען דער סוביעקט, דער שאַפּער פון זיין געשיכטע, נישט נאָר אין גייטיקן, נאָר אויך אין סאָציאַלן לעבן. סיי אינעם מלוכהשן, סיי אינעם גלותדיקן פּעריאָד פון זיין געשיכטע, איז דאָס יידנטום אַ בילעט־אויסגעדריקטער טיפּ נאַציע, און נישט בלויז אַ רעליגיעזע גרופּע צווישן אַנדערע נאַציעס. די דאָזיקע אייביק־לעבעדיקע נאַציע האָט תמיד און אומעטום פּאַרטידיקט איר אויטאָנאָמע עקזיסטענץ, סיי אין געזעלשאַפֿטלעכן לעבן, סיי אויף אַלע געביטן פון קולטור־שאַפן. דער „גלות“, וואָס איז שטאַרק אַנטוויקלט געווען נאָך אין דער צייט פון מלכות יהודה, האָט אומעטום געהאַט זיינע אויטאָנאָמע קהילות, און אין אַ סך ערטער אויך צענטראַלע זעלבסטפּאַרוואַלטונגס־אַרגאַנען, אייגענע געזעצגעבערישע און געריכט־לעכע אינסטיטוציעס (סנהדרין, אַקאַדעמיעס און פּאַטריאַרכן אין דער רוימיש־ביזאַנטישער פּאַלעסטינע, עקוילאַרכן, גאונים און געזעצגעבערישע אַקאַדעמיעס

אין בבל, אַליאַוואַ און קאַנגרעסן פון געמיינדע־דעלעגאַטן אין שפּאַניע, קהילות און וועדים, אַדער קהילה־סיימען אין פּוילן און ליטע און אַ סך אַנדערע). די נייסטע יידיש־נאַציאָנאַלע באַוועגונג, וואָס איז אַרגאַניש פאַרבונדן מיטן דאָזיקן היסטאָרישן פּראָצעס, און האָט פאַראייניקט דעם אַלטן געבאַט פון אויטאָנאָמיום מיטן היינט־צייטיקן פּרינציפּ פון „רעכט פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן“ זאָגט עדות דערויף, אַז מיר האָבן צו טאָן מיט אַן אייביקער טרייב־קראַפט פון דער יידישער געשיכטע, וואָס איז ניט פאַרשוואַנדן אפילו אין יאָרהונדערטער פון אַסימילאַציע און גרויסע אומענדערונגען אין לעבן פון פּאָלק.

די סיבות פון דער איינזייטיקער אויפפאסונג פון דער יידישער געשיכטע אין דער נאַענטער פאַרגאַנגענהייט זיינען קלאַר. אונדזער וויסנשאַפטלעכע היסטאָרי־אַגראַפיע איז אַנטשטאַנען אין מערב־איראָפּע אין מיטן 19טן יאָרהונדערט, ווען ס׳האַט האַרט געהערשט די דאָגמע פון אַסימילאַציע: „דאָס יידנטום איז נישט קיין נאַציע, נאָר אַ רעליגיעזע גרופּע“. די היסטאָריאָגראַפיע איז אויך אַוועק מיטן אַלגעמיינעם שטראָם און האָט זיך מער פאַרנומען מיט יודאַאיזם, ווי מיט זיין לעבעדיקן שאַפּער — מיטן יידישן פּאָלק. שווימען קעגן שטראָם זיינען נישט געווען בכוח אפילו אַזעלכע אַפּוויכער פון דער אַלגעמיינ־אַנגענומענער דאָגמע, ווי גרעץ. ערשט די טיפּע איבערקערעניש אינעם נאַציאָנאַלן זעלבסטבאַוואוסזיין, וועלכע כאַראַקטעריזירט אונדזער תקופּה, האָט אַרויסגערופּן אַ געהעריקע ענדערונג אויך אין דער אויפפאסונג פונעם היסטאָרישן פּראָצעס. נאָך דער סעקולאַריזאַציע פון דער היסטאָריאָגראַפיע, איר באַפרייאונג פון טעאַלאָגישע קייטן, און דערנאָך — אויך פון ספּיריטואַליזם און סכאַלאַסטיק, עס הויבט אָן רייף ווערן אַ נייע אויפפאסונג פון יידישער געשיכטע, וואָס שטימט מער מיט איר אמתן אינהאַלט און פאַרנעם. עס ווערט קלאַר, אַז דאָס פּאָלק האָט אין משך פון יאָרטויזנטער נישט נאָר „געדענקט און געליטן“, נאָר עס האָט אויך, ביי די פאַרשיידנסטע באַדינגונגען, געבויט זיין לעבן ווי אַ באַזונדערער סאָציאַלער אָרגאַניזם, און אַז אויספאַרשן דעם דאָזיקן פּראָצעס פון זיין לעבן — דאָס איז די הויפט־אויפגאַבע פון היסטאָריאָגראַפיע. אַביעקט פון וויסנשאַפטלעכער היסטאָריאָגראַפיע דאַרף זיין דאָס פּאָלק, דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַל, זיין אַנטשטייאונג, וואַקס און קאַמף פאַר עקזיסטענץ. דורך אַ לאַנגער ריי יאָרהונדערטן טיילט זיך אויס פון דער אַרומיקער פעלקער־סביבה פון אַלטן מזרח דער צוערשט פאַרמלאָזער פּאָלקס־עמבריאָן, ער נעמט אָן אַ באַ־שטימטע נאַציאָנאַלע געשטאַלט, ער שאַפט און פאַרלירט אַ מלוכה, אַרבעט אייגנ־אַרטיק איבער די אויפגענומענע עלעמענטן פון דער אַלגעמיינער קולטור, און הויבט זיך אויף אין זיין גייסטיקן שאַפּן צו נביאישע הויכן. דער מאַמענט, ווען דער נאַציאָנאַלער טיפּ נעמט אָן זיין ענדגילטיקע פאַרם, פאַלט צונויף מיטן מאַמענט פון ערשטן פּאָליטישן חורבן (גלות־בבל), און די ווייטערדיקע תקופּות (פּערסישע, גריכישע, חשמונאישע און רוימישע) גייען דורך אונטערן צייכן פון קאַמף צווישן טעאַקראַטיע און וועלטלעכער מלוכה־שאַפט. דער צווייטער פּאָליטישער חורבן, אונטער די קלעפּ פון רויים, רופּט אַרויס ביים צעברעקלטן פּאָלק נייע פאַרמען פון קאַמף פאַר זיין נאַציאָנאַלער איינהייט: דער דראַג צו אויטאָנאָמען לעבן, צו אַ מאַקסימום סאָציאַלער

און קולטורעלער אייגנארטיקייט נעמט אָן שוין נישט מלוכהשע, נאָר אַנדערע גע-
זעלשאַפטלעכע פּאַרמען. צום דאָזיקן ציל ווערט צוגעפּאַסט די גאַנצע גייסטיקע
טעטיקייט פּון דער נאַציע; דער יודאַאיזם ווערט געפורעמט לויט דער טאַציאַלער
עקזיסטענץ פּון פּאַלק, אָבער נישט פּאַרקערט...

ביי אַזאַ רעאַלער סאַציאַלאַגישער קאַנצעפּציע פּון דער יידישער געשיכטע
ווערט נויטיק איבערצושאַצן אַ סך פּון אירע וויכטיקע דערשיינונגען, וועלכע זיינען
פּון טעאַלאַגישן אָדער סכאַלאַסטישן שטאַנדפּונקט פּאַלש באַלויכטן געוואָרן. מיר
וועלן דאָ ברענגען אַ פּאַר בוילעטע ביישפּילן וועגן חילוק צווישן דער נייער קאַנ-
צעפּציע און די אַלטע ביי דער באַלייכטונג פּון די וויכטיקסטע פּראַבלעמען פּון דער
יידישער געשיכטע.

די אַלטע היסטאָריאָגראַפּיע האָט זיך האַפּענונגסלאָז פּאַרפּלאַנטערט אין דער
פּראַגע וועגן די פּרושים און צדוקים, וואָס זייערע קעגנזייטיקע באַציאונגען האָבן
געשפּילט אַזאַ ראַלע אין פּאַלקס-לעבן אין דער צייט פּון די חשמונאים און אין
דער רוימישער תקופה. אפילו היסטאָריקער, וואָס זיינען פּריי געווען פּון טעאַלאַגיע,
האָבן דערקלערט די אַנטשטייאונג פּון די צוויי פּאַרטייען מיט רעליגיעז-ריטועלע
און דאַגמאַטישע חילוק-דעות. אויפן גרונט פּון די העלעניסטיש-פּילאָזאָפּישע
צוגעפּוצטע מעשיות פּון יוספּוס פּלאַוויוס פּון איין זייט, און פּון דער צווייטער —
אויפן גרונט פּון די שפּעטערדיקע תּלמודישע מסורות, פּון וועלכע ס'האָט זיך
אויסגעוועפּט יעדער פּאַליטישער עלעמענט, האָבן די היסטאָריקער פּאַרוואַנדלט
אין אַ קאַמף פּון „סעקטעס“ אָדער „שולעס“ דעם גרעסטן נאַציאָנאַלן שטרייט,
אַ שטרייט וועגן עצם טיפּ פּון דער נאַציע, וועגן דעם — צי זאָל דאָס יידנטום זיין
אַ וועלטלעכע אָדער גייסטיקע נאַציע, אַ דורכשניטלעכער אָדער אַן אייגנאַרטיקער
מיטגליד פּון דער אינטערנאַציאָנאַלער משפּחה. דער שטרייט פּון די ביידע
פּאַרטייען האָט אויך געהאַט אַ סאַציאַלן הינטערגרונט: דאָ האָבן געקעמפט צווישן
זיך די צדוקישע אַריסטאָקראַטיע, וואָס האָט זיך געקלאַמערט אין דער מלוכה-מאַכט,
און די פּרושימדיקע דעמאָקראַטיע, וואָס האָט טייער געהאַלטן איר גייסטיקע מאַכט
איבער די פּאַלקס-מאַסן. אַזאַ סאַציאַלאַגישער קוק אויף דער אַנטשטייאונג און
טעטיקייט פּון די צוויי פּאַרטייען — ווי דאָס ווערט דורכגעפירט אין אונדזער
„געשיכטע“ (באַנד 2), — פּליסט אַרויס פּון אַלע צוזאַמענשטויסן פּון די פּרושים
מיט די צדוקים אויף דער פּאַליטישער און געזעלשאַפטלעכער אַרענע, פּון זייער
גאַנצער טעטיקייט, אָנהויבנדיק פּון דער חשמונאים-תּקופה ביזן פּאַלן פּון מלכות-
יהודה. די רעליגיעזע און ריטועלע חילוק-דעות זיינען בלויז געווען אַ צוגאַב צום
עיקרדיקן נאַציאָנאַלן און סאַציאַלן שטרייט צווישן ביידע פּאַרטייען; זייער קעגן-
זעלעכע באַציאונג צו „תּורה שבעל פּה“ האָט זיך גענומען פּון דער וויכטיקער
מיינונגס-פּאַרשיידנהייט וועגן דעם, צי איז צוועקמעסיק קולטורעל זיך אַפּצוצויען
און לעבן אַפּגעזונדערט פּון דער אַרומיקער גריכיש-רוימישער וועלט.

אַ צווייטן ביישפּיל, ווי אַזוי די ריכטיקע היסטאָרישע פּערסעפּקטיוו פּלעגט
ווערן פּאַרקריפּלט, קען מען זען אין דעם, ווי מ'שאַצט געוויינלעך אַפּ די באַדייטונג

פון יבנה'ער סנהדרין. אין אַ מאַמענט פון גרעסטן איבערברוך אין דער יידישער געשיכטע, נאָך דעם ווי די רוימער האָבן צעשטערט דאָס מלכות־יהודה, ווערט גע־שאַפן אַ זעלבסטפאַרוואַלטונגס־צענטער אין אַ שטאָט, וואָס איז געלעגן נאָענט צום חרובן ירושלים. די היסטאָריקער האָבן זיך אָנגעטרויט דער נאַאיווער שיינער לעגענדע וועגן רבי יוחנן בן־זכאי, וואָס איז מיט דער דערלויבעניש פון די רוימער אַנטלאָפן פון באַלאַגערטן ירושלים און געגרינדעט אין יבנה אַ ישיבה, און זיי שאַצן דערביי פאַרשיידן אָפּ די באַדייטונג פון אַט דער ישיבה פאַרן קומענדיקן גורל פונעם יידנטום; איינע פאַרהערלעכן די העלדן־טאַט פון אויפהויבן די פּאָן פון וויסנשאַפט איבער די חורבות פון מלוכה־שאַפט, און אַנדערע, פאַרקערט, זעען דערין דעם אָנהויב פון נאַציאָנאַלן טויט, דעם ערשטן שריט צו פאַרוואַנדלען דעם יודאָאיזם אין אַ פאַרשטיינערטן געזעץ. אָבער סיי די ערשטע, סיי די צווייטע האָבן אַ טעות; די מיינונג וועגן דער גרינדונג פון אַ ריי־אַקאַדעמישן צענטער אין יבנה איז פון גרונט אויס פאַלש. אין דער אמתן איז דאָ פאַרגעקומען איינער פון די גרעסטע אַקטן פון נאַציאָנאַל־געזעלשאַפטלעכער רעאָרגאַניזאַציע, נישט קיין טעאָרעטישע שול איז געשאַפן געוואָרן אין יבנה, נאָר אַ נאָמאַקראַטיע־צענטער, אַ פאַרוואַלטונג, באַזירט אויף דער דיסציפּלין פון געזעץ. די ישיבה צו לערנען די תורה איז דאָ געווען פאַראייניקט מיט אַ געזעצגעבערישער אינסטיטוציע, מיטן סנהדרין, וועלכער האָט נאָכן חורבן באַדאַרפט צוזאַמענשמידן די צעפאַלענע טיילן פונעם פּאָלק מיטן צעמענט פון גלייכע אַלגעמיינע געזעצן, וואָס זאָלן רעגולירן דאָס גאַנצע אינערלעכע לעבן אויף אויטאָנאָמע יסודות. פון דאָנען איז אַרויס דער לאַזונג צו רעאָרגאַניזירן די צעשלאַגענע נאַציאָנאַלע אַרמיי, צו שאַפן אַ נייע גע־זעלשאַפטלעכע דיסציפּלין, אויפן אַרט פון דער פאַרלאָרענער מלוכה־שער. פריער פאַר אַליץ איז דאָס אַ קאַפיטל געשיכטע, ווי דאָס לעבן פון פּאָלק האָט זיך געבויעט, און דערנאָך ערשט — געשיכטע פון רעליגיע, וויסנשאַפט און ליטעראַטור.

ביים ליכט פון דער סאַציאַלאָגישער אויפפאַסונג ווערן קלאַר אויך אַנדערע פאַרפלאַנטערטע געשיכטס־פּראַבלעמען. ס'ווערט פאַרשטענדלעך די אַנטינאַמיע פון נאַציאָנאַליזם און אויווערסאַליזם, דער קאַמף צווישן פּאָליטישן און גייסטיקן מאַמענט אין דער טעטיקייט פון די ביבלישע נביאים. דער דאָזיקער קאַמף פון צוויי פרינציפּן, וואָס איז אַרויסגערופן געוואָרן דורך דער לאַגע פונעם פּאָלק ישראל צווישן די מלוכות פון אַלטן מזרח, ווערט פאַרענדיקט מיט גרויסן סינטעזע פון די נביאים; די נאַציע איז דער קערן, און די מלוכה — דער שאַלעכץ; די שאַלעכץ ווערט צעבראַכן, אָבער דער קערן בלייבט; און אויב דער קערן איז געזונט, וועט די נאַציע תמיד קענען איינהיטן איר אויטאָנאָמיע קעגן דער העטעראַנאַמיע פון דער אַרומיקער סביבה און דינען אַלס „פּאָן פאַר פעלקער“, אַלס מוסטער פון גייסטיקער שטאַנדאַרטקייט. ריכטיק דאָס קעגנזעצלעכע האָבן שפּעטער גע־פריידיקט דער נביא און די אַפּאָסטאָלן פון קריסטנטום; אַ זעלבשטענדיקן ווערט האָט נאָר דער רעליגיעזער יחיד, אָבער נישט דער היסטאָרישער קאָלעקטיוו, וואָס איז געוואָרן נאַציע; די דאָזיקע נייע נביאים האָבן געשטויסן די יידישע נאַציע

אין תהום פון נישט־זיין גראַד אין דעם מאַמענט, ווען זי האָט זיך פאַרצווייפלט געראַנגלט מיטן וועלט־רויבער — רויס, און דער געזונטער זעלבסטדערהאַלטונגס־אינסטינקט האָט אונטערגעזאָגט דעם פּאַלק, עס זאָל זיך אָפּטרייסלען פון די פּרידיקער פון נאַציאָנאַלן זעלבסטמאָרד. פון דעם ווערט שוין אויך קלאָר אין דער ווייטערדיקער געשיכטע דער גאַנצער זינען פונעם תּלמודיזם מיט זיין אייזערנער נאַציאָנאַלער דיסציפּלין, אין אַ רעליגיעזן לבוש. דער תּלמוד איז קודם־כל אַ גע־שריבענער דענקמאַל פון דער נאַציאָנאַלער העגעמאָניע פון די יידישע אויטאָנאָמע צענטערן אין דער רוימישער פּאַלעסטינע און אין פּערסישן בבל, אַ דענקמאַל פון דורותדיקע אָנשטרענגונגען פון די פּאַלקס־פּירער צו שאַפן אַ האַרטע שאַלעכץ פון געזעצן אַרום דעם צעברעקלטן נאַציאָנאַלן קערן. (באַנד 3).

אַט די דאָזיקע קאַנצעפּציע איז דער איינציק מעגלעכער יסוד פאַר אַ וויסנ־שאַפטלעך אַביעקטיוון מעטאָד ביים באַאַרבעטן די יידישע געשיכטע. זי פּירט אַרויס אונדזער היסטאָריאָגראַפּיע פונעם תּהום טעאַלאָגישע און מעטאָפיזישע חקירות, און שטעלט זי אַוועק אויף אַ פעסטן ביאָ־טאַציאָלאָגישן פונדאַמענט. פאַר־שונגס־אַביעקט איז שוין נישט מער אַן אַבסטראַקציע, נאָר אַ לעבעדיקער אַרגאַניזם, וואָס האָט זיך פון אַ ביאָלאָגישן עמבריאָן („שבט“) אַנטוויקלט צו אַ קאָמפּליצירטן קולטור־היסטאָרישן וועזן — צו אַ נאַציע. דער פאַרשונוגס־מעטאָד באַזירט דאָ אויפן שטרענגן פּרינציפּ פון עוואָלוציע. צוערשט ווערט אויסגעפאַרשט דער אַנט־שטייאונגס־פּעריאָד פון דער נאַציע, און דערנאָך — דער קאָמפּס־פּעריאָד פון דער שוין געקערפּטיקטער נאַציע פאַר איר זעלבשטענדיקער עקזיסטענץ. פאַר דער דערהאַלטונג און אַנטוויקלונג פון אירע נאַציאָנאַלע שטריכן און פון דער קולטור, וואָס זי האָט אין משך פון יאָרהונדערטער אָנגעזאַמלט. ביים שילדערן דעם דאָזיקן טאַפּלטן פּראָצעס — אינדיווידואַליזאַציע און קאַמף פאַר נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט, — גייען מיר אַרויס פון דער הנחה, אַז אַ ווידערשטאַנדספּעאַקע און בוילעט־אויסגעשפּראַכענע נאַציאָנאַלע פּערווענלעכקייט איז, אַלס פּראָדוקט פון גע־שיכטלעכער אַנטוויקלונג, נישט נאָר אַ נאַטירלעכע דערשיינונג, נאָר אַז זי פאַרמאָגט אויך אַ גרויסן קולטורעלן ווערט. דאָס הייסט אָבער נישט, אַז דער היסטאָריקער מוז האַלטן פאַר ווערטפּול אַלע וועגן, די גלייכע און געדרייטע, וועלכע האָבן געפּירט צו דער דערהאַלטונג פון דער דאָזיקער קאַלעקטיווער פּערווענלעכקייט. אויב דער היסטאָריקער האַלט, למשל, נאָרמאַלע אָפּזונדערונג פאַר אַ נויטיקן תּנאי פון נאַציאָ־נאַלן לעבן, איז ער דאָך מחויב אַנווייזן אויך אויף די מאַמענטן, ווען די קולטורעלע אָפּזונדערונג האָט אָנגענומען — אָפּטמאַל על פי נויט, צוליב זעלבסטדערהאַלטונג — טרויעריק גרויסע פאַרמען, ביז צו פּולשטענדיקער פאַרפּרעמדונג צו די בעסטע דעראַבערונגען פון דער אַלמענטשלעכער קולטור. ער דאַרף שילדערן דעם קאַמף, וואָס איז אומפאַרמיידלעך אין יעדן נאַציאָנאַלן אַרגאַניזם, צווישן די צענטער־שטרעבנדיקע און צענטער־לויפּנדיקע כּוחות, און די טראַגישע צוזאַמענשטויסן, וועלכע ער רופּט אַרויס אין די טיפענישן פונעם פּאַלקס־לעבן. און זעלבסט־פאַר־שטענדלעך, אַז באַטראַכטנדיק די נאַציאָנאַלע פּערווענלעכקייט אַלס קולטורעלן

זעלבסטווערט, וועט דער היסטאריקער גאנץ פארשידן אפשאצן די לויפנדיקע צע-
שטערערישע כוחות.

דער סאציאלאגישער מעטאד פאדערט ווייטער פון דער היסטאריאגראפיע, זי זאל אפגעבן א געהעריק ארט נישט נאר פאר געזעלשאפטלעך-נאציאנאלע פאקט-
טארן, נאר אויך פאר סאציאל-עקאנאמישע, וואס די אלטע היסטאריאגראפיע פלעגט
אזוי פארנאכלעסיקן. דאס באדייט אבער בשום אופן נישט קיין אפנויג אין דער
זייט פון „היסטארישן מאטעריאליזם“, פאר וועלכן אלע היסטארישע דערשיינונגען
דערקלערן זיך מיט דער עוואלוציע פון די ווירטשאפטלעכע לעבנס-פארהעלטענישן.
נישט צוליב דעם דארפן מיר זיך אפזאגן פונעם פארעלטערטן היסטארישן ספירי-
טואליזם, כדי אריינפאלן אין געפאנגענשאפט צו דער קעגנזעצלעכער שיטה פון
היסטארישן מאטעריאליזם, וועלכע איז נישט ווינציקער איינווייטיק, און פארקריפלט
אויך די היסטארישע פערעספעקטיוו. די ווירטשאפטלעכע ארדענונג איז פונקט אזא
עלעמענט פון די נאטירלעכע און סאציאלע לעבנס-באדינגונגען פון פאלק, ווי די
גייסטיקע קולטור. דער סך-הכל פון אלע סאציאלע און גייסטיקע פאקטארן, וועלכע
די נאציע שאפט, — ער רעגולירט איר לעבן; צווישן די דאזיקע פאקטארן קומט
פאר אי קאמף, אי קעגנזייטיקע באוויקונג, אבער די פארשיידנארטיקע פונקציעס
פונעם פאלקס-לעבן פאלן קיין מאל נישט ארונטער אונטער דער הערשאפט פון
איינער פון זיי. (1)

בלויז דער, וואס האט אמאל אליין, ווי דער מחבר פונעם דאזיקן ווערק, גע-
בלאנדזשעט איבער די אלטע, געדרייטע וועגן פון דער יידישער היסטאריאגראפיע,
וועט וויסן אפצושאצן די גאנצע באדייטונג פון דער נייער קאנצעפציע. ס'איז געווען
א צייט, ווען איך האב אויך פעסט געגלויבט אין די אלגעמיין-אנגענומענע „אקסיא-
מעס“. פון די ערשטע טריט פון מיין וויסנשאפטלעכער ארבעט, האב איך גענומען
זוכן א סינטעזע אין דער יידישער געשיכטע; און זוכנדיק דעם דאזיקן סינטעזע, בין
איך דורכגעגאנגען אלע פריער-דערמאנטע פאזן פון היסטארישן געדאנק. מיין
אומרייפער יוגנטלעכער דעביוט (2), וואס איז באפארבט מיט א בוילעטער רעליגיעז-
רעפארמיסטישער טענדענץ איז געווען א פרואו און אנצואווענדן דעם טעאלאגישן

(1) דא מוז מען ווארענען דעם לייענער, ער זאל ניט פארמישן צוויי פארשיידענע באגריפן:
קאנצעפציע און אינהאלט פון געשיכטע. פון געשיכטלעכן אינהאלט שליסן מיר קיין זאך ניט
אויס: ניט דעם רעליגיעזן און ניט בכלל דעם אידעאלאגישן מאמענט, וועלכן ס'ווערט געווינד-
מעט אין דער „געשיכטע“ א סך אויפמערקזאמקייט; מיר באשטייען אבער דערויף, אז ס'איז
נויטיק ניט קיין דאגמאטישע, נאר א וויסנשאפטלעך-רעוואלוציאנערע קאנצעפציע פון דער גע-
שיכטע; מיר האלטן זיך ביי דעם פשוטן אמת, אז דער גאנצער אידיען-קאמפלעקס, וואס
רופט זיך יודאיזם, איז א רעזולטאט פון וואקסן פון נאציאנאלן ארגאניזם און פון זיין צופאסן
זיך צו ניט-געוויינטלעכע אויסנאם-ארטיקע היסטארישע באדינגונגען.

(2) „עטלעכע מאמענטן אין דער אנטוויקלונגס-געשיכטע פון יידישן געדאנק“, רוטקי
יעוורע, 1881, נומ' 36-16.

מעטאד אויף דער לינקער זייט. אין אַ גאַנצער ריי וויטערדיקע אַרבעטן, אין וועלכע ס'לאָזט זיך שוין מערקן דער פּאַרלאַנג צו סעקולאַריזירן די יידישע היסטאָריאָגראַפֿיע 3), האָבן אײַך זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַפרייען פון די אידעאָלאָגישע אַנשוואַונגען פון צונצם און גרעצס שולע: מיין גאַנצער נאָואַ-טאָרישער אויפטו איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס כ'האָבן געפּראַווט אַרייַנצודריקן אַ נאַציאָנאַל-סאָציאַלע פּראָגראַם אין די פּריערדיקע ראַמען פון דער אידעיִען געשיכטע. ערשט נאָך אַ לאַנגיאַריקער אַרבעט איבער דער אַלגעמיינער יידישער געשיכטע, לויט די קוועלן, ווען מיר איז שוין אַליין אויסגעקומען זי צו שרייבן, ווי די געשיכטע פון אַ פּאַלק, און ניט פון אַ ליטעראַטור, — ערשט דעמאָלט זיינען פאַר מיר אַלץ בוילעטער געוואָרן די חסרונות פון די אַלטע מעטאָדן. די ראַמען פון מיין פּאַרשן און פּאַראַלגעמיינערן האָבן זיך אַלץ מער פּונאַנדערגערוקט. דער היסטאָרישער האַרזאָנט איז געוואָרן ברייטער, און אויפן ערשטן פּלאַן איז אַרויס-געטראָטן דאָס, וואָס איז פּריער באַהאַלטן געווען הינטער אַ סכאַלאַסטישן נעפל. די רעזולטאַטן, צו וועלכע כ'בין דערגאַנגען מיטן אינדוקטיוון וועג, האָבן אײַך דערנאָך קאָנטראַלירט אין דער פּאַרקערטער ריכטונג, דעדוקטיוון, און מיינע אויספירן, וואָס זיינען איצט געוואָרן פאַר-הנחות, האָבן זיך באַשטעטיקט, בעת אײַך האָבן זיי אַנגעווענדט צום היסטאָרישן מאַטעריאַל.

2. פּעריאָדיאָציע און שטרעף-פּאַרטיילונג

אַ נייע קאָנצעפּציע פון דער יידישער געשיכטע פּאַדערט אויך אַ גאַנץ אַנדערע פּאַרטיילונג פונעם מאַטעריאַל און אַ נייע קלאַסיפיקאַציע פון תקופות, אָדער פּעריאָד-דיאָציע. ביים איינטיילן די געשיכטע פון פּאַלק אין פּעריאָדן און תקופות דאַרף מען זיך רעכענען מיט נאַציאָנאַל-געזעלשאַפטלעכע סימנים, און נישט מיט קיין רעליגיעזע, אָדער ליטעראַרישע. די דאָזיקע סימנים ווערן באַשטימט דורך דער היסטאָרישער סביבה, אין וועלכער דאָס פּאַלק האָט געלעבט אין דער געגעבענער צייט, און דורך דער העגעמאָניע פון דעם אָדער יענעם פּאַלק-טייל אין איינעם פון די יעדעס-מאָליקע נאַציאָנאַלע צענטערן. אינעם מלוכהשן פּעריאָד, וועלכער ווערט נאָך ביז היינט געטיילט אויף צוויי תקופות — „בית ראשון“ און „בית שני“, — דאַרף די טיילונג געמאַכט ווערן לויט פּאַליטישע סימנים, לויטן מצב פון פּאַלעסטינע צווישן די וועלט-מאַנאַרכיעס פון אַלטן מזרח: מצרים, אשור, בבל, פּערסיע, די העלעניסטישע מלוכות פון די פּטאָלאַמיער און סעליקידן, און צולעצט, די רוימישע אימפעריע. אין מלוכהלאָזן פּעריאָד, ווען דאָס פּאַלק האָט נישט געהאַט קיין איינהייטלעכן צענטער, מוז שוין די טיילונג זיך האַלטן ביים געאָגראַפֿישן סימן, לויט ווי עס האָבן זיך געביטן די צענטערן פון העגעמאָניע אין יידנטום.

3. „וועגן שטודירן די געשיכטע פון די רוסישע יידן“ (די ערשטע קאָפיילען), פּעטערבורג, 1891; „דער היסטאָריאָגראַף פון יידנטום: גרעץ, זיין לעבן און זיין ווערק“, וואַסכאַד, 1892, העפטן 9'2; „וואָס אַזוינס איז די יידישע געשיכטע?“ (וואַסכאַד, 1893, העפטן 12'10).

דאס צעזייטע פאלק האט אין יעדער עפאכע געהאט איין, און אמאל צוויי הויפט־צענטרען, וואס א דאנק זייער ברייטער נאציאנאלער אויטאנאמיע און זייער הויכן קולטורעלן ניוואָ. פלעגן זיי איבערנעמען די העגעמאניע איבער די אנדערע טיילן פון דער דיאספאָרע.

אין דער וועלט־געשיכטע פון יידישן פאלק מערקן זיך קודם־כל אָן צוויי גרויסע פעריאָדן: א) מזרח־פעריאָד, ווען די הויפט־צענטרען פון דער נאָציע האָבן זיך געפונען אין פאָדער־אזיע און צפון־אפריקע; אין פאלעסטינע, סיריע, מע־סאָפאָסאָמיע, עגיפטן, ב) מערב־פעריאָד, ווען די דאָזיקע צענטרען זיינען אַריבער קיין אייראָפּע, אין די יידישע ישובים, וואָס זיינען דאָרט בהדרגה אויסגעוואָקסן. אין די גרענעצן ווייטער פונעם מזרח־פעריאָד גופא מוז מען אונטערשיידן, נעמענדיק אין באַטראַכט די פּאָליטישע און קולטורעלע סביבה, דריי עפאָכעס: 1) די עפאָכע פון רייך־אַריענטאַלישער סביבה, די צייט פון כנען־דעראַבערונג, פון די מלכי ישראל און יהודה און פון דער נאָכאַנאַנדיקער אויבערהערשאַפט פון די דריי אוניווער־סאַלע מאָנאַרכיעס — אשור, בבל און פּערסיע (אַרום 1200-332 פ"ק); 2) די עפאָכע פון געמישטער מזרח־מערבדיקער סביבה און פון גריכיש־רוימישער הערשאַפט, מיט דעם צווישן־אַפּשניט פון אומאַפּהענגיקייט אונטער די חשמונאים, ביזן פּאַלן פון מלכות יהודה (332 פ"ק — ביז 73 נאָך קריסטוס); 3) די עפאָכע פון צוויי העגעמאָניעס — פון דער רוימיש־ביזאַנטישער פּאַלעסטינע און פּערסיש־אַראַבישן בבל, — צווישן צוויי נייע וועלטן: דער קריסטלעכער און דער מוסולמענישער. אין אַט דער לעצטער עפאָכע, נאָכן פּאַלן פון מלכות יהודה אין קאַמף מיט רויים, האָבן מיר פאַר זיך נאָכאַנאַנד די העגעמאָניע פון פּאַלנגדיקע צענטרען: אַנשטאַט דער פּאַלעסטינער העגעמאָניע פון די צייטן פון געצאָנדינערישן רויים (2טער און 3טער י"ה פון דער קריסטלעכער צייט־רעכענונג) קומט תחילת די צווייאַיקע פּאַלע־סטיניש־באַבילאָנישע העגעמאָניע, ביי דער גלייכצייטיקער הערשאַפט פון ביזאַנץ און ניי־פּערסיע אויפן מזרח (4טער ביז 5טן י"ה) און צום סוף די אויסשליסלעכע באַבילאָנישע העגעמאָניע — אינעם גרויסן אַראַבישן קאַליפּאַט (7טער ביז 11טן י"ה). אַזוי אַרום זעען מיר, אַז דער בייט פון עפאָכעס אינעם צווייטן יאַרטויזנט פון דער יידישער געשיכטע ווערט באַשטימט דורך די היסטאָרישע וועלט־קריזיסן פון יענער צייט, און נישט ווי דאָס איז געווען אין דער אַלטער היסטאָריאַגראַפיע, אַז דער גאַנצער יאַרטויזנט האָט פיגורירט אונטערן אַלגעמיינעם נאָמען "תלמודישער פעריאָד", מיט דער סכּאַלאָסטישער טיילונג אויף תקופות פון משנה, גמרא, תנאים, אמוראים, סבוראים און גאונים.

דער צווייטער יאַרטויזנט פונעם מזרח־פעריאָד פון דער יידישער געשיכטע, וואָס איז גלייכצייטיק דער ערשטער יאַרטויזנט פון דער קריסטלעכער וועלט, איז געווען דער קאָלאָניאַליזאַציע־פעריאָד פון דער אייראָפּיאי־שער דיאָספּאָרע, און האָט צוגעגרייט דעם איבערגאַנג פון דער נאָציאָנאַלער העגעמאָניע פון מזרח צו מערב. דער 9טער י"ה איז די גרענעץ־ליניע צווישן די צוויי גרויסע פעריאָדן פון דער יידישער געשיכטע: דעם מזרחדיקן און דעם מערבדיקן, די נאָציאָנאַלע העגעמאָניע

הויבט זיך אָן איבעררוקן איבער די צענטרען פון יידישן מאַסן-יישוב אין אייראָפּע. אין מיטלאַטער גייט די העגעמאָניע איבער צום יידנטום פון אַראַבישן און דער-נאָך קריסטלעכן שפּאַניען (11-14 י"ה). צום יידנטום פון דרום- און צפון-פּראַנקרייך (11-13 י"ה) און פון דייטשלאַנד (13-15 י"ה). אין דער „נייער צייט“ (16-18 י"ה) ווערט די העגעמאָניע געטיילט צווישן יידנטום פון דייטשלאַנד און דעם אויטאָנאָמען יידישן צענטער אין פּוילן. צום 18טן י"ה, אונטער דער ווירקונג פון דער השכלה-באַוועגונג, ווערט די דאָזיקע העגעמאָניע צעפּאַלן אויף צווייען: דאָס דייטשע יידנטום שטעלט זיך אין שפיץ פון דער פּראַגרעסיווער מערב-באַוועגונג, און דאָס פּויליש-רוסישע יידנטום פּאַרבלייבט נאָך אויף ווייטער די פעסטונג פון דער אַלטער אייגנטימלעך-יידישער קולטור, ביז דער העלפט פון 19טן י"ה, ווען דאָס פּוילישע יידנטום ווערט אויך אַריינגעצויגן אין שטראַם פון דער נייסטער געשיכטע.

די גאַנצע „נייסטע געשיכטע פונעם יידנטום“ (1789-1914) גייט דורך אין טיפע סאַציאַלע און קולטורעלע קריזיסן, וואָס ווערן אַרויסגערופן דורך דעם כסדרדיקן בייט פון קורצע עפּאָכעס פון בירגערלעכער עמאַנציפּאַציע און רעאַקציע, און דורכן פּאַראַלעלן קאַמף פון אַסימילאַציע און נאַציאָנאַליזם אינעם אינערלעכן יידישן לעבן פון מערב- און מזרח-אייראָפּע. אין דער סאַמע לעצטער עפּאָכע פון אַט דער נייער געשיכטע (1881-1914), ווען פון איין זייט איז געוואָקסן דער אַנטיסעמיטיזם און פון דער צווייטער — די יידישע נאַציאָנאַלע באַוועגונג, קומט פּאַר אַ טיפּער איבערברוך אין לעבן פון פּאָלק; ס'הויבט זיך אָן אַ מין יציאת-אייראָפּע. אין טייל עמיגראַציע שאַפט אין משך פון דריי יאָר-צענדליקן אַ גרויסן צענטער אין אַמעריקע, און אַ צווייטער — אַ סך אַ קלענערער טייל לייגט אַ ווינקל-שטיין פאַרן באַנייטן נאַציאָנאַלן צענטער אין אַלטן היימלאַנד, אין פּאַלעסטינע. דער גרויזאַמער וועלט-קריג און די רוסישע רעוואָלוציע האָבן (1914-1920) געגעבן אַ שווערן קלאַפּ דעם גרעסטן פון די פּריערדיקע יידישע צענטרען — אין רוסלאַנד, און איצט, אויפן נייעם גרענעץ-שוועל פון דער געשיכטע, שטייט דער צוויי-פּנימדיקער ספּינקס פון קומענדיקן יידנטום, געווענדט מיט איין פנים צום מערב, און מיטן צווייטן צום מזרח. נאָך די צוויי גרויסע פּעריאָדן פון דער יידישער געשיכטע — דעם אַריענ-טאַלישן און דעם מערבדיקן, איז אין דער צוקונפט מעגלעך, אויב נישט קיין פולער אומקער צום מזרח, אין געשטאַלט פון דער אויפגעלעבטער פּאַלעסטינע, איז אַ דואַליזם פון מזרח און מערב, אַ פּאַרטיילונג פון העגעמאָניע צווישן פּאַלעסטינע און דער אייראָפּיאיש-אַמעריקאַנישער דיאַספּאַרע. פאַר דער דאָזיקער גרענעץ-ליניע, וועלכע איז אויסגעגראָבן געוואָרן דורכן אַלוועלטלעכן בלוטיקן שטראַם פון 1914, מוז דער היינטיקער היסטאָריקער בלייבן שטיין. — אונדזער „געשיכטע“ ווערט טאַקע דערפירט נאָר ביז דאָזיקער גורל-ליניע.

אויף גרויסע שוועריקייטן שטויסט מען זיך אָן ביים פונאַדערטיילן דעם מאַטעריאַל אין דער יאַרטוויזניקער געשיכטע פונעם וועלט-פּאָלק. די דאָזיקע שוועריקייטן זיינען נאָך נישט איבעריק גרויס אין דער עלטערער געשיכטע, וואו מיר האָבן בלויז צו טאָן מיטן סינכראָניזם פון מלכות ישראל און מלכות יהודה אין דער צייט פון דער מלוכה-שפּאַלטונג און מיט אַ קליינער דיאַספּאַרע אין דער

עפאכע פון דער פערסישער הערשאפט, אָבער די שוועריקייטן ווערן אַלץ מער און גרעסער מיטן וואקס פון דער דיאספאָרע, צוערשט אין מזרח, און דערנאָך אין מערב. שוין אין גריכיש־רוימישן פעריאָד ווערט די אויפמערקזאמקייט פונעם היסטאָריקער צעברעקלט צווישן מלכות יהודה און דער „גרויסער דיאספאָרע“, און אין דעם רוימיש־ביזאנטישן און דערנאָך פערסיש־אַראַבישן פעריאָד — צווישן די צוויי העגעמאָנישע צענטרען, פּאַלעסטינע און בבל, און דער וואַקסנדיקער אייראָפּעאישער דיאספאָרע. און אַז מען קומט צו צו דער געשיכטע פונעם מערב־פעריאָד, האָט מען שוין צו טאָן מיט זייער אַ סך לענדער, אין וועלכע דער גורל פון דער יידישער באַפעלקערונג איז פאַרבונדן מיט די פאַרשיידענע פּאַליטישע און קולטורעלע באַדינגונגען. דער היסטאָריקער האָט דאָ אויסצוקלייבן צווישן צוויי שילדערונגס־אופנים, וואָס קאָנען ביידע ווייניק צופרידנשטעלן: אַדער שהייבן די געשיכטע פונעם פּאַלק לויט די איינצלנע לענדער, און אַזוי אַרום זי פאַרוואַנדלען אין אַ מעכאַנישער פאַראייניקונג פון אַ ריי מאַנאָגראַפיעס; אַדער דערציילן גלייכ־צייטיק די געשיכטע פון די יידן אין אַלע לענדער, און — פאַרוואַנדלען די היסטאָריאָגראַפיע אין כראָניק, אין אַ כראָנאָלאָגישער אויסרעכענונג פון געשעענישן, וואָס פאַלן צונויף אין דער צייט, און זיינען אָבער גרונטפאַרשיידן לויט די אַרטיקע באַדינגונגען. דער ערשטער אַרכיטעקט פון אונזער היסטאָריאָגראַפיע, גרעץ, האָט געוויינטלעך זיך געהאַלטן ביים לעצטן אופן — פון סינכראָניזם. אין זיין גרויסן ווערק פאַרחידושן אָפט די אומגעריכטע שפרונגען — קפיצת הדרך! — פון איין לאַנד צום צווייטן, אין די גרענעצן פון איין און דעם זעלבן קאָפיטל. ביי אַזאַ געקניצלטער קאָמבינירונג פון פאַרשיידנאַרטיקסטע געשעענישן באַקומט זיך אפילו אַן אַנשווילעכקייט ווי פון סינאָפטישע טאַבעלן, אָבער דערפאַר פּעלט דאָ אַ זאך, וואָס איז אומבאַדיגט נויטיק פאַר אַ וויסנשאַפּטלעכן סינטעז — די פאַרבינדונג פון די געשעענישן מיט די אַרטיקע באַדינגונגען, וועלכע ווערן דאָ פאַרוקט אין שאַטן ביי אַ כראָניקאלישער שילדערונג. ביי גרעצן ווערט נאָך דער פּלאַנטער פאַר־גרעסערט דורך דעם, וואָס אין איין און דעם זעלבן קאָפיטל ווערן אָפט פּאַקטן, פּאַליטישע און סאָציאַל־שטייגערישע צונויפגעמישט מיט ליטעראַטור־געשיכטלעכע אין ענגן זינען פונעם דאָזיקן וואָרט.

כדי אויסצומיידן די אַלע חסרונות, מוז דער מאַטעריאַל געטיילט ווערן לויט אַ דרייפאַכן פּרינציפּ: לויט דער צייט, לויטן אַרט און לויטן אינהאַלט. מ'דאַרף שרייבן די געשיכטע פון יעדער עפאָכע לויט די לענדער, און אין יעדן לאַנד — געבן די געשעענישן פון אויסערלעכן און אינערלעכן לעבן אין זייער אורזאָמלעכער פאַרבינדונג. אין די גרענעצן פון יעדער געגעבענער עפאָכע ווערט געגעבן די געשיכטע פון פאַרשיידענע פּאַלקס־טיילן צוערשט אין דעם הויפּטלעכן העגעמאָניע־צענטער, און דערנאָך אין די אַנדערע לענדער, לויטן סדר פון זייער באַדייטונג פאַר דער אַלגעמיינער פּאַלקס־געשיכטע. אַמאָל איז אָבער נויטיק אַנצוהויבן אַ געוויסן אָפּשניט פון אַן עפאָכע מיט אַ צענטראַלער געשעעניש, למשל, מיט אַ פּאַ־ליטישער אַדער געזעלשאַפּטלעכער באַוועגונג, וואָס האָט פאַרכאַפט עטלעכע לענדער און אַרויפגעדריקט איר שטעמפל אויף דער גאַנצער עפאָכע. אַזעלכע געשעענישן

זיינען, צום ביישפיל, די ערשטע קרייץ-צוגן אין פראנקרייך און דייטשלאנד, די איבערוואַנדערונג פון די ספרדישע יידן נאָכן גירוש־שפּאַניען, די משיחישע באַ-וועגונג פון שבת־צבי, וואָס האָט זיך פאַרשפּרייט פון טערקיי, די ערשטע פּראַג-צווישע רעוואָלוציע און דער אָנהויב עמאַנציפּאַציע פון יידן, דער דייטשער אַנטי-סעמיטיזם אין די לעצטע יאַרצענדליקער פון 19טן י"ה. אין אונדזער ווערק איז יעדע עפּאָכע פאַרזען מיט אַן אַלגעמיינעם איבערבליק, וועלכער דאַרף בקיצור אַנמערקן אירע הויפּט־שטריכן אין צענטער און אויף דער פּעריפּעריע. אויף וויפל דאָס לאָזט זיך, זיינען די אויסערלעך־פּאָליטישע דערשיינונגען אין דער באַשרייבונג אָפּגעטיילט פון די אינערלעך־געזעלשאַפּטלעכע און פון די ליטע-ראַטור־געשיכטלעכע. אין אַ קאַפיטל, וואָס באַהאַנדלט אַ וועלכע נישט איז באַ-זונדערע מלוכה, איז געוויינלעך דער מאַטעריאַל אַזוי פּאַרטיילט: פּאָליטישע לאַגע, זעלבסטפּאַרוואַלטונג אין די יידישע קהילות, דאָס גייסטיקע לעבן און די ליטעראַטור. די ליטעראַטור־געשיכטע קומט אַריין אין אונדזער „געשיכטע פון יידישן פּאָלק“ בלויז אויף אַזוי פיל, אויף וויפל די אָדער יענע ליטעראַרישע דער-שיינונגען האָבן געוויקט אויף דער געזעלשאַפּטלעכער אַנטוויקלונג, אָדער זיי גופא זיינען געווען אַ פּראָדוקט פון געזעלשאַפּטלעכע באַוועגונגען. אונדז אינטערעסירן נישט אַזוי די איינצלע ליטעראַרישע ווערק, ווי ליטעראַרישע שטרעמונגען, וועלכע כאַראַקטעריזירן די ריכטונג פון געזעלשאַפּטלעכן געדאַנק. ספּעציעלע ליטעראַטור-געשיכטע אין ענגן זינען פון וואַרט, גייט אַרויס פון די ראַמען פון דעם ווערק.

אויטאָנאָמיע אין דער יידישער געשיכטע

אויטאָנאָמיע אין דער יידישער געשיכטע איז אַ שטענדיקער סאָציאַלער פּאַקטאַר, ווייל דאָס יידישע פּאָלק האָט זינט די עלטסטע צייטן שטענדיק געלעבט צווישן פרעמדע פעלקער און האָט געקאַנט אָפהיטן זיינע נאַציאָנאַלע אייגנשאַפטן באַר דורך איינגעזעצטע כּייט (ווערטערלעכער טייטש פון דעם גריכישן וואָרט „אויטאָנאָמיע“), ד"ה דורך אייגענע געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע אינסטיטוט־ציעס. די דיאַספּאָרע, די צעשפּרייטונג פון יידישן פּאָלק איבער דער וועלט, האָט זיך אָנגעהויבן נאָך אין זיין יוגנט־תּקופּה, אין דער צייט פון גלות־בבל. אין בבל האָבן די פּאַרטריבענע פון יהודה זיך געהאַלטן צוזאַמען, אָפּגעזונדערט פון די אַרומיקע פעלקער דורך זייער רעליגיע און לעבנס־פּירונג. זיי האָבן זיך אָרגאַניזירט אין „לאַנדסמאַנשאַפטן“, גרופּעס מענטשן פון איין שטאָט („אַנשי בית־אל“ „אַנשי בית־לחם“ א"א). און אָנגעפירט מיט יעדער גרופּע האָבן די עלטסטע („זקנים“). ווען אַ גרויסער טייל פון די „גולי בבל“ האָבן זיך אומגעקערט קיין יהודה, האָבן די איבערגעבליבענע ווייטער געלעבט אויטאָנאָמיש, אויפן גרונט פון פּריווילעגיעס. וואָס זיי האָבן באַקומען פון דער פּערסישער רעגירונג, און שפּעטער האָבן זייערע פּאַרשטייער, עזרא און נחמיה, געשאַפן אַ פעסטע נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציע אין דער מוטערלאַנד יהודה גופּא.

די „גרויסע דיאַספּאָרע“, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט אין דעם גאַנצן מיטל־ים־געביט פון אַזיע און אַפּריקע אין דער צייט פון דער גריכיש־רומישער הערשאַפט, האָט געשאַפן אַ ברייטע נעץ פון יידישע אויטאָנאָמע קהילות (אויף גריכיש האָט די קהילה געהייסן „סינאַגאָגע“, פּאַרזאַמלונג, געמיינדע, ניט שול אָדער בית־תּפילה, וואָס האָט געהאַט אַן אַנדער נאָמען). יעדע געמיינדע האָט געקליבן איר ראַט פון די עלטסטע „גערוסיא“, אַזוי ווי די גריכישע שטאָט — איר שטאָט־ראַט „בולע“. אין דער גרויסער האַנדלס־שטאָט אַלעקסאַנדריע איז די יידישע אַליין־פּאַרוואַלטונג געווען קאַנצענטרירט אין די הענט פון אַן אויבערשטן שעה, וואָס האָט געטראָגן דעם טיטל „עטנאַרך“ — פּאָלק־הערשער. דער באַקאַנטער גריכישער געאָגראַף פון 1טן י"ה סטראַבאָן שרייבט, אַז דער עטנאַרך האָט „אָנגעפירט דאָס יידישע פּאָלק און אָפּגעהיט זיינע געזעצן ווי אַ הערשער פון אַ פּרייער מלוכה“ (יוסף פּלאַוויוס, אַלטערמיטער, בוך 14, קאַפּ. 7). ווען די גריכישע בירגער אין פּאַרשידענע שטעט פון קליין־אַזיע האָבן געפרוּאוּט שטערן די יידישע קהילות אין זייער אויטאָנאָמיע, האָבן די יידן אָפּעלירט צו דעם הערשער פון רוים (יוליוס צעזאַר, שפּעטער צום

די אָפּהאַנדלונג פון ש. דובנאָוו וועגן אויטאָנאָמיע אין געדרוקט געווען אין דער „אַלגעמיינער ענציקלאָפּעדיע“, אין יידיש. (ב' 1, פּאַריז, 1934).

קיסר אויגוסטוס), און די שטעט־פארוואלטונגען האָבן באַקומען פון אויבן אַ שטרענגן באַפעל: ניט אַרײַנצומישן זיך אין די ענינים פון די יידישע קהילות און „לאָזן זיי לעבן לויט די געזעצן און מנהגים פון זייערע עלטערן“ (דאַרטן, 14, 10; 16, 6).

נאָך דעם ווי רוים האָט חרוב געמאַכט ארץ־ישׂראל און עס האָט זיך געשאַפן אַ צווייטער גייסטיקער צענטער אין בבל, אונטער דער פּערסישער (שפּעטער אַראַבישער) הערשאַפט, האָט זיך דאָ אַנטוויקלט די יידישע אויטאָנאָמיע אין אַ צענטראַליזירטער פּאַרם. בראש פון אַלע קהילות איז געשטאַנען דער „ראש הגולה“ („ריש גלותא“) אין אַראַמיש אָדער „עקזילאַרד“ אין גריכיש), דער שׂעף פון גלות. ער איז געווען דער אָפיציעלער פאַרמיטלער צווישן דער רעגירונג און די יידישע קהילות אין אויפמאַנען מלוכה־שטייערן, באַשטימען ריכטערס (דיינים) און באַזאָממען אין די קהילות, משתדל זיין זיך ביים קעניג וועגן יידישע ענינים א. א.וו. אים האָבן געהאַלפן די גייסטיקע פירערס פון פּאַלק, די „ראשי־שיבות“ (אַקאַדעמישע רעקטאָרס) אין בבל, וואָס האָבן געשאַפן די תלמודישע געזעצגעבונג, און שפּעטער — די „גאונים“, וואָס האָבן צוגעפאַסט די נייע געזעצן צום לעבן.

ווען די פירנדיקע (העגעמאָנישע) צענטערס פון יידישן פּאַלק זיינען אַריבער־געגאַנגען פון אַזיע קיין אײראָפּע, האָט זיך דאָ אויך די אויטאָנאָמישע אַרגאַניזאַציע אַנטוויקלט אין יעדן לאַנד אויף זיין שטייגער. אין דער אַראַבישער און קריסט־לעכער שפּאַניע, דעם בריק צווישן מזרח און מערב, האָבן צוערשט די ראַלע פון עקזילאַרכן געשפילט יידישע פינאַנסיסטן אָדער דיפּלאָמאַטן ביי די קעניגלעכע הויפּן (חסדאי אבן שפּרוט, שמואל הנגיד א. א.); אָבער אָפט האָט דער קעניג אַליין געפירט עסקים מיט די קהילות. יעדער יידישער קהילה־ראַט איז פאַר אים געווען ווי אַ מין פינאַנץ־אַמט, וואָס פלעגט מוזן צושטעלן די גאַנצע שטייער־סומע פון דער געמיינדע און אָפט צאָלן אין פאַראויס גרויסע סומעס אויפן חשבון פון די קומענדיקע יאָרן. עס זיינען פאַראַן טויזנטער בריוו פון דעם אַראַגאַנישן קעניג כײמע 1 (יעקוב) און זיינע יורשים (13טער־14טער י״ה) צו די יידישע קהילות אין באַרסעלאַנע, סאַראַגאַסע און פיל אַנדערע וועגן אַזעלכע געלט־געשעפטן, אָבער אויך וועגן פאַר־שיידענע ענינים פון דער יידישער אויטאָנאָמיע. די קהילה האָט געהייסן אין שפּאַניש „אלכאַמאַ“ (פון אַראַבישן וואָרט אַל דזשאַמאַ). די רבנים (ראַבי) האָבן געהאַט ברייטע פּולמאַכטן ווי ריכטער, דיינים — ניט אַליין אין דיני ממונות, ציוויל און געלט־זאַכן, נאָר אויך די דיני נפשות, אין קרימינעלע זאַכן; זיי האָבן געקאַנט פאַרמשפּטן צו תפּיסה, לייב־שטראַף און אפילו טויט־שטראַף. אין יאָר 1432 האָט אַ גרויסע אסיפה פון קאַסטילישע יידן אויסגעאַרבעט אַ קאַנסטיטוציע פאַר דער געמיינדע־פאַרוואַלטונג (אין שטאַט וואַליאַדאַליד).

פאַרשיידן זיינען געווען די אויטאָנאָמיע־פאַרמען אין איטאַליע, פּראַנקרייך, דייטשלאַנד. אין רוימישן געטאָ איז דער גרויסער געמיינדע־ראַט (קאַנגרעגאַ) באַשטאַנען פון זעכציק מיטגלידער, וואָס האָט אויסגעטיילט פון זיך אַן עקזעקוטיווע פון דריי „פּאַקטאָרן“ („פּאַסטאָרי“) אין 16טן י״ה). אין פּראַנקרייך און דייטשלאַנד זיינען די רבנים געשטאַנען בראש פון די קהילות צוזאַמען מיט די וועלטלעכע

„פרנסים“ אויף צוזאמענפאַר פון די קהילות־פאַרשטייער פלעגט מען אויסאַרבעטן סטאַטוטן אָדער תקנות פאַר דער גאַנצער מדינה (די וועדים אין די ריינלענדישע שטעט שפייער, וואַרמס, מאַינץ — תקנות שו"ם, אין 13טן י"ה א"א). די דייטשע קיסרים האָבן עטלעכע מאָל געפרוואווט באַשטימען זייערע אָפיציעלע ראַבינערס, ווי פאַרשטייער פון אַלע קהילות, באַזונדערס צוליב פּיסקאַלישע צוועקן — איינ־צומאַנען שטייערן, אָבער די קהילות האָבן אַזעלכע „יודנמייסטערס“ ניט אָנערקענט פאַר רבנים, נאָר געהאַלטן זיי פאַר פשוטע באַאַמטע. ווי פאַרמיטלערס מיט דער רעגירונג האָבן די קהילות געהאַט זייערע שתדלנים. איינער פון זיי, יאָסל ראַסהיים פון עלזאַס, איז געווען דער גרעסטער שתדלן ביי די דייטשע קיסרים אין דער ערשטער העלפט פון 16טן י"ה, אין דער צייט פון לוטערס רעפּאָרמאַציע.

די ברייטסטע אויטאָנאָמיע האָבן געשאַפן די יידישע קהילות אין פּוילן. דער יידישער געמיינדע־ראַט, וואָס האָט געהייסן „קהל“, איז געווען אַזוי ווי אַ מאַגיס־טראַט פון דער יידישער שטאַט לעבן דעם קריסטלעכן שטאַט־מאַגיסטראַט. דער קהל פלעגט געוויילט ווערן איין מאָל אַ יאָר, חול המועד פסח, און איז באַשטאַנען אין די גרעסערע שטעט פון אַ פאַר צענדליק מיטגלידער, וואָס האָבן פון זיך אויס־געטיילט אָן עקזעקוטיווע פון זיבן „עלטסטע און בעסטע“ (ראשים און טובים); די איבעריקע קהל־לייט האָבן פונקציאָנירט ווי גבאים פאַר שטייערן, צדקה און סאַציאַלע הילף. אַ גרעסערע קהילה מיט די אַרומיקע קלענערע פלעגן זיך פאַר־איניקן אין איין קרייז (גליל) און עטלעכע גלילים — אין איין „מדינה“ אָדער „אַרץ“, אַ לאַנד־געביט לויט דער אַדמיניסטראַטיווער צעטיילונג פון פּוילן. זיי זיינען געווען פינף „מדינות“: גרויס־פּוילן מיט דער הויפט־שטאַט פּוילן; קליין־פּוילן מיט די הויפט־שטעט קראַקע און לובלין; פּאָדאַליע און גאַליציע (הויפט־שטאַט לעמבערג); וואַלין (הויפט־שטאַט אַסטריע); ליטע מיט אירע גרויסע קהילות בריסק, גראַדנע און ווילנע. די דאָזיקע מדינות האָבן געהאַט יעדערע איר וועד אָדער לאַנדטאַג, אַ פעריאָדישע פאַרזאַמלונג פון אירע קהילה־לייט („וועד המדינה“). אַלע צוזאַמען האָבן געשאַפן צום 16טן י"ה אַ צענטראַלן וועד פון אַלע לענדער: וועד האַרצות, אַ מין יידישן פאַרלאַמענט אָדער קאָנגרעס (אין פּוילישע אַקטן האָט האָט ער געהייסן „קאָנגרעס זשידאָווסקי“), וואָס פלעגט זיך פאַרזאַמלען איין מאָל אין יאָר און שפּעטער זעלטענער אויף די גרויסע ירידים אין לובלין און אַנדערע שטעט. אין יאָר 1623 האָט זיך ליטע אָפּגעטיילט פון דעם מדינות־פאַרבאַנד און געמאַכט פאַר זיך אַ וועד פון אירע גרויסע קהילות; אַזוי איז דער פּוילישער פאַר־באַנד באַשטאַנען פון פיר לענדער, און זיין צענטראַלער אָרגאַן האָט געהייסן „וועד אַרבע ארצות“, דער קאָנגרעס פון פיר לענדער. ביידע וועדים האָבן עקזיסטירט ביזן יאָר 1764, ווען די פּוילישע רעגירונג האָט זיי אָפּגעשאַפּט, ווייל זי האָט זיי שוין מער ניט געדאַרפט אויסנוצן צוליב פּיסקאַלישע צוועקן — פאַרטיילן די יידישע שטייערן צווישן די קהילות, אויפמאַנען זיי און צושטעלן דעם פינאַנץ־אַמט פון דער מלוכה.

אַזוי האָט זיך אַנטוויקלט די יידישע אויטאָנאָמיע, כל זמן אין איראַפּע האָט

געהערשט דער פרינציפ פון א „שטאַנדן-מלוכה“, א מלוכה, וואָס איז געגרינדעט אויף שטאַפלען פון העכערע און נידעריקע קלאַסן — באַאַמטע, פריצים, בירגער, פויערן, אַרבעטער. אין יענער צייט זיינען יידן געווען אומעטום ניט בלויז אַ באַזונדער פאַלק מיט אַ באַזונדער רעליגיע, נאָר אויך אַ באַזונדער שטאַנד פון הענדלער אָדער האַנטווערקער, וואָס זיינען געווען אויסגעשלאָסן פון די קריסטלעכע בירגערלעכע אַרגאַניזאַציעס. אָבער די פראַנצויזישע רעוואָלוציע פון 1789 און די ווייטערדיקע דעמאָקראַטישע באַוועגונגען האָבן געשאַפן די מאָדערנע „רעכטלעכע מלוכה“, וואָס איז געגרינדעט אויפן פרינציפ פון בירגערלעכער פרייהייט. דאַרטן, וואו די יידן זיינען שוין געווען עמאַנסיפירט אָדער האָבן געקעמפט פאַר עמאַנסיפאַציע, האָבן זיי זיך אָפגעזאָגט פון דער אַלטער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע און האָבן זיך פראַקלאַמירט פאַר רעליגיעזע גרופעס, קולט־אָדער סינאַגאָגע־געמיינדעס, אין דעם באַשטאַנד פון דער הערשנדיקער נאַציע. אין דעם עמאַנסיפאַציע־אַקט פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע (1791) האָט מען בפירוש געפאָדערט ביי די יידן, זיי זאָלן זיך אָפזאָגן פון זייערע „פריוילעגיעס“ אין די קהילות, און נאַפאַלעאָן האָט געשאַפן זיין „קאָנסיסטאָריע־סיסטעם“, וואָס האָט געמאַכט פון דער קהילה אַ בלאַסע ראַבינער־אַרגאַניזאַציע. די אַסימילאַציע־באַוועגונג האָט שטאַרק צו־געהאַלפן דער צעשטערונג פון יידישער אויטאָנאָמיע.

ערשט די יידישע נאַציאָנאַלע באַוועגונג פון סוף 19טן און אָנהויב 20טן י״ה, וואָס האָט אָפגעשטעלט דעם אַסימילאַציע־שטראָם, האָט געמאַכט אויפלעבן די אידייע פון דער יידישער אויטאָנאָמיע אין אַ מאָדערנער פאַרם, צוגעפאַסט צום מאָדערנעם דעמאָקראַטישן מלוכה־סדר. דער נייער פרינציפ פון „שוץ פאַר נאַציאָנאַלע מינאָריטעטן“, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט נאָך דער וועלט־מלחמה, האָט אַוועק־געשטעלט אויך דאָס פראַבלעם פון דער יידישער אויטאָנאָמיע אויף אַ נייער אינטער־נאַציאָנאַלער באַזע.

ד"ר חיים זשיטלאָוסקיס אויטאָנאָמיום

אין מיינע „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“ (1897-1907) און שפעטער אין לעצטן באַנד פון מײן „נייסטער געשיכטע“ (געשריבן אין דער מלחמה-צייט), האָב איך נישט דערמאָנט זשיטלאָוסקיס נאָמען צווישן די ערשטע, וואָס האָבן פאַרבונדן די סאָציאַליסטישע אידעאָלאָגיע מיט דעם יידישן נאַציאָנאַלן געדאַנק. די סיבה איז געווען גאַר אַ פשוטע: אין רוסלאַנד זיינען אונדז אין יענער צייט כמעט נישט געווען באַקאַנט זשיטלאָוסקיס פובליציסטישע ווערק, וואָס האָבן זיך געדרוקט מיינסטנס אין אויסלאַנד אין אומלעגאַלע רוסישע אויסגאַבן און ערשט אין דער מלחמה-און רעוואָלוציע-צייט זיינען זיי אַרויס אין ניו-יאָרק אין זיינע „געזאַמלטע שריפטן“ (באַנד 5, 6 און 7, געדרוקט 1917).

פון יונגע יאָרן געדענק איך דאָס ערשטע רוסישע ביכל זשיטלאָוסקיס: „געדאַנקען וועגן דעם היסטאָרישן גורל פון יידנטום“ (1887). איך בין דעמאָלט געווען „קריטיקוס“ אין דער מאָנאַטשריפט „וואַסכאָד“, און האָב דאָס ביכל רע-צעניזירט. די רעצענזיע איז געווען נישט גינסטיק: פונעם ביכל האָט אַרויס-געקוקט אַ גאַר „גרינער“ שרייבער מיט נישט-קלאָרע געדאַנקען וועגן די גרויסע פראַגן, וואָס ער האָט געוואָלט פאַרענטפערן: געשיכט-פילאָסאָפיע, עקאָנאָמישע רעפאָרמען אינעם יידישן לעבן. עפעס איז דאָרטן געווען וועגן דער אַלטער סעקטע איסיים — דער שטרענג-קאָנסערוואַטיווער רעליגיעזער קאָמונע, וואָס דער יונגער סאָציאַליסט האָט אַרויסגעשטעלט אַלס רעוואָלוציאָנערן מוסטער פאַרן יידישן „הענדלער-פאַלק“. ס'איז קענטיק געווען, אַז דער יונגערמאַן זוכט אַ וועג פאַר זיינע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען און האָט אים נאָך נישט געפונען.

שפעטער האָט מען אין אונדזערע ליטעראַרישע קרייזן פון זשיטלאָוסקין אַ לאַנגע צייט נישט געהערט. ער האָט אָבער געאַרבעט אין אויסלענדישע סטודענטישע קרייזלעך און עפעס דאָרטן אויפגעטאָן אין דער סאָציאַליסטיש-נאַציאָנאַלער ריכטונג. אין דער צייט פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע (1905-1906) האָט מען אָנגעהויבן רעדן וועגן זשיטלאָוסקיס „יידישיזם“, טעריטאָריאַליזם און „סימיזם“: עטלעכע אַרטיקלען פון אים זיינען געווען געדרוקט אין די זאַמליכער „סערפ“, אָבער נישט וויסנדיק פון זיינע אַנדערע שריפטן, האָט מען נישט געקאָנט באַקומען קיין קלאָרן באַגריף וועגן זיין גאַנצער אידעאָלאָגיע, בפרט אין דער פראַגע פון אויטאָנאָמיע.

דער אַרטיקל איז געדרוקט געווען אין „זשיטלאָוסקיי-זאַמלבוך“, צו זשיטלאָוסקיס 60סטן געבוירנטאָג, (פאַרלאַג ח. בזשאַווא, וואַרשע, 1929, 480 זײַ). דער אַרטיקל איז געשריבן דורך ש. דובנאָוו, אין אויבערהאַף (דייטשלאַנד), אין יידיש.

ערשט איצט, זיצנדיק אין די טהירינגישע וועלדער אויף אַ קורצן זומער־אָפּרו, לייען איך די דריי פובליציסטישע בענד פון זשיטלאָווסקיס „געזאַמלטע שריפטן“, וואָס זיינען אַרויס אין אַמעריקע אין דער צייט, ווען די באַלשעוויקעס האָבן אונדז אין פעטערבורג אָפּגעשניטן פון דער גאַנצער וועלט. ערשט איצט הויב איך אָן צו פאַרשטיין זיין אייגנאַרטיקע נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיע אין איר דרייסיק־יעריקער אַנטוויקלונג, און קאָן זאָגן אַ פאַר ווערטער וועגן איר באַציאָנונג צו אונדזער אויטאָנאָמיום.

איך לייען איצט אויפּמערקזאַם די ערשטע אויסלענדישע בראַשור זשיטלאָווסקיס, „אַ ייד צו יידן“, וואָס איז אין יאָר 1892 אַרויסגעגעבן געוואָרן אין רוסיש דורך דעם לאַנדאַנער „פּאָנד פון דער פרייער רוסישער פרעסע“ (יידיש אין „געזאַמלטע שריפטן“, באַנד 6, זייטן 13-55). איך זוך דאָרטן סימנים פון דעם מאַדערנעם באַגריף „אויטאָנאָמיום“ און געפין זיי נישט: די צייט איז נאָך געווען צו־פרי פאַר אַזאַ באַגריף. אָבער מיט פרייד דעק איך אויף דעם ערשטן סאָציאַליסטישן פראַטעסט קעגן אַסימילאַציע, קעגן דעם אַריינדרנגען פון דער עמאַנספירטער אָדער פאַר עמאַנספּיאַציע קעמפּנדער יידישער אינטעליגענץ אין פרעמדע נאַציעס. רעדנדיק וועגן די מיליאָנן רוסיש יידן, זאָגט דער מחבר, אַז זיי זיינען נישט פיר פראַצענט פון דעם אַרומיקן פּאָלק, נאָר „הונדערט פראַצענט פון זיך אַליין“ (ז' 48), ד"ה אַ פּאָלק פאַר זיך. ער מוסרט די יידישע רעוואָלוציאָנערן פאַר זייער אינדי־פערענטיום צום אייגענעם פּאָלק און רופט זיי צו „וידערבאַלעבונג פון דעם יידישן פּאָלק אויף די יסודות פון דער ערד־אַרבעט אין רוסלאַנד“ (ז' 53), די סינטעזע פון זיינע רוסישע סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערישע אידעאָלן מיט דעם יידישן נאַציאָנאַלן געדאַנק דריקט זשיטלאָווסקי אויס אין דער האַפענונג, אַז „די יידישע אינטעליגענץ וועט זיך אומקערן צו איר פּאָלק, ווי נאָר זי וועט געפינען אין אים אַ דאַנקבאַרן באַדן פאַר דער פאַרשפּרייטונג פון סאָציאַליסטישע אידעאָלן, און דער אַגראַרישער סאָציאַליזם, די ליכטיקע צוקונפט פון דעם ערד־אַרבעטנדיקן רוסלאַנד, וועט ווערן דער אידעאָל אויך פון יידישע פויערים־מאַסן“. פאַר „דעם דאָזיקן אידעאָל פון דער יידישער האַרף־קאַמונע“ מוזן יידן קעמפן צוזאַמען מיט די רוסישע רעוואָלוציאָנערן (ז' 54).

דאָס איז אַ פאַרטייאיש סאָציאַל־עקאָנאָמישער פראַגראַם, אָבער נאָך נישט אַ פּאָזיטיווער ריין־נאַציאָנאַלער פראַגראַם פאַרן גאַנצן פּאָלק, עס פעלן נאָך די קאַנקרעטע פאַרמען פון דער יידישער „נאַציאָנאַלער גלייכבאַרעכטיקונג“. צו דעם לעצטן פּרינציפ איז זשיטלאָווסקי ערשט צוגעגאַנגען נאָך דעם קריטישן יאָר 1897, וואָס האָט געשפּילט אַזאַ גרויסע ראָלע אין אונדזער נאַציאָנאַלער באַוועגונג בכלל (פּאָליטישער ציוניזם, קולטור־נאַציאָנאַליזם, „בונד“). אין דעם זעלבן יאָר גיט ד"ר זשיטלאָווסקי די ערשטע, נאָך נישט דייטלעכע, באַגרינדונג פון זיין שפראַך־נאַציאָנאַליזם, שפּעטער „יידישיזם“ (פאַר וואָס דווקא יידיש? — געדרוקט אין „פאַרווערטס“ אין יאָר 1900; „געזאַמלטע שריפטן“, באַנד 5, ז"ו 31-43), אין אַ יאָר אַרום שטעלט ער די נאַציאָנאַלע פראַגע ברייטער: ער פּאָדערט פאַר דעם יידישן

פאלק נישט נאָר בירגערלעכע, נאָר אויך „נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט מיט אַלע פעלקער“. די דאָזיקע וויכטיקע פאַרמול איז אַרויסגעשטעלט אין זשיטלאָווסקי אַרטיקל „ציוניזם אָדער סאַציאַליזם?“, וואָס איז געדרוקט אין דעם בונדיסטישן „אידישן אַרבייטער“ פונעם יאָר 1898 (נומער 6), אונטערן פּסעוודאָנים בן-אהוד, אין אַ באַזונדערער בראַשור אויך אין „געזאַמלטע שריפטן“, ב' 5. דער „בונד“ האָט, ווי באַקאַנט, אין יענער צייט נאָך נישט געשאַפן זיין נאַציאָנאַלן פראַגראַם (*). ער האָט ערשט אויף זיין פּערטן צוזאַמענפאַר, 1901, אָנגענומען די פאַרקירצטע „נאַציאָנאַל-קולטורעלע אויטאָנאָמיע“, און דעריבער איז כראַנאָלאָגיש נישט ריכטיק זשיטלאָווסקי פּראָזע (דאָרט, ז' 51): „אַנשטאַט נאָר בירגערלעכע גלייכע רעכט, וואָס די בורזשואַזיע האָט אויך געפאָדערט, האָבן די ייִדישע סאַציאַ-ליסטן אויפגעשריבן אויף זייער פּאָן נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט מיט אַלע פעלקער“. נאָר איין-איינציקער ייִדישער סאַציאַליסט האָט אויפגעשריבן אויף זיין פּאָן — זשיטלאָווסקי אַליין, און געמאַכט האָט ער דאָס נישט צום אונטערשייד פון דער „בורזשואַזיע“, נאָר אין איין צייט מיט איר. נאָך אין יאָנאָר-בּוך 1898 פון „וואָס-כאָד“ איז געווען געדרוקט מיין צווייטער בריוו וועגן „אַלטן און נייעם ייִדנטום“ (כאָטש איך פּערזענלעך האָב קיינמאַל נישט גערעדט אין נאָמען פון דער „בור-זשואַזיע“), וואו די פּאָדערונג: „חוץ בירגערלעכע און פּאָליטישע, אויך נאַציאָנאַלע

(* ווי באַקאַנט, האָט די רעדאַקציע פון דעם בונדישן „אידישן אַרבייטער“, וואו ס'איז געדרוקט געווען דער דערמאָנטער אַרטיקל פון דר' ח. זשיטלאָווסקי, צוגעגעבן פּאָלגנדיקע באַמערקונג:

„דיא רעדאַקציע פון דעם „אידישן אַרבייטער“ געפינט פאַר ניטיק צו באַמערקן, אַז דער אַרטיקל 5 דריקט אויס ניט אונזער נאָר דעם אויטאָרס מיינונג. מיר האַלטן זיך שטייף פאַר דעם פּרינציפּ, אַז וויא אַללע נאַציאָנען, אַזוי אויך דיא אידישע, דאַרפֿען האַבען גלייכע פּאָליטישע, עקאָנאָמישע און נאַציאָנאַלע רעכט. מיר קעמפּפֿען אַפּילו פאַר דאָס. אָבער צי וועט זיך דיא אידישע פּאָלקס-שפּראַך, דער 'זשאַראַך' אַזוי ענטוויקלען, אַז זיא וועט ווערען אַ קול-טור-שפּראַך, צי וועט דאָס לעבען ברענגען דאַצו, אַז עס וועט זיך מיט דער צייט אויסבילדען אַ ספּעציעל אידישע ליטעראַטור און וויסענשאַפּט, אַ ספּעציעל אידישע קולטור; צי וועט דיא וויסענשאַפּט אויף אידיש שטיין אַזוי הויך, אַז דיא אידען וועלען קאַנען אין צוקונפּט האַבען אידישע גימנאַזיעס, אוניווערזיטעטן און אַנדערע שולען; צי איז ניטיק צו פאַרבינדען דיא אידישע אַרבייטער פון פאַרשיעדענע לענדער מיט גאַנץ אַנדערע פּאָליטישע בעדינגונגען — דאָס אַללעס זיינען פּראַגען, אויף וועלכע עס איז שווער יעצט בעשטימט צו ענטפּערען. יעדע פּאָלס, פאַר דיסקוסיאָנען איז דער אַרטיקל נישט איבעריג און מיר מיינען, אַז ער וועט דאַמיט ברענגען פאַר דיא אידישע אַגיטאַטאָרען פּיעל נוצען...“

זע אויספירלעכער וועגן דעם אין אַרטיקל פון נ. מייזל „דר' ח. זשיטלאָווסקי — דער אומדערמיטלעכער קעמפּער פאַר דער חשיבות פון דער 'ייִדישער שפּראַך'“ (ייִדישע קולטור, 1943, ז"ו 11'4). — רעד.

רעכט" — איז קלאַר אַרויסגעשטעלט געוואָרן און שפעטער קאָנקרעטיזירט אין דעם פּראָגראַם פון „אויטאָנאָמיום“.

ווי די זאַך איז געווען, אָבער פעסטשטעלן מוזן מיר: אַז אין דער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי איז זשיטלאָוסקי געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהויבן קעמפּן קעגן אַסימילאַציע און פאַר „נאַציאָנאַלע רעכט“.

די קאָנפּערענץ פון עסטרייכישע סאַציאַל־דעמאָקראַטן אין יאָר 1889 (*) האָט אַרויסגעגעבן אַ היתר אויף אַזאַ קאַמף בכלל און געבראַכט צו שפּרינגערס „פּערסאָנעלע אויטאָנאָמיע“. דאָס האָט מסתמא צוגעגעבן מוט זשיטלאָוסקי. אין זיין ביכל „דער סאַציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פּראָגע“ (1904 אָדער 1905) און אַ ביסל שפעטער אין זיינע אַרטיקלען אין „סערפּ“ „געזאַמלטע שריפטן“, באַנד 6) האָט ער אויספירלעך באַגרינדעט זיין סאַציאַליסטיש־נאַציאָנאַלע סינטעזע און האָט געהאַט אַ גרויסע השפּעה אין געוויסע קרייזן. אין יענער צייט איז ער שוין געווען פאַרכאַפט פון אַ נייער ריכטונג: טעריטאָריאַליזם, ווי ער איז זיך אַליין מודה אין פּאַרוואַרט צום באַנד 5 „געזאַמלטע שריפטן“ (אין יאָר 1903, נאָך „קישניעו“, האָב איך איינגעזען די ריכטיקייט פון דעם טעריטאָריאַליסטישן פּרינציפּ). אָבער צום אונטערשייד פון אַלערליי טעריטאָריאַלע גרופּעס, וואָס זיינען געווען „כופּרים בעיקר“ פון דער גלות־אויטאָנאָמיע, האָט זשיטלאָוסקי אָנגעהויבן קאָנקרעטיזירן די פּאַרמול „נאַציאָנאַלע רעכט“ און איז געוואָרן איינער פון די פירער פון דער פּאַרטיי „סערפּ“ אָדער „סיימאָוצעס“ (1906-1908), וואָס האָט געפּאָדערט מאַקסימאַלע אויטאָנאָמיע אין די „גלות־לענדער“.

פון אַט די אַלע פּאַרשידנאַרטיקע ריכטונגען איז אָבער נישט אַלץ איבער־געבליבן אין דער פּראָגראַם פון זשיטלאָוסקי אַמעריקאַנער צייטשריפט „דאָס נייע לעבן“. אין אַ סעריע אַרטיקלען דאָרט (1911-1912), וואָס ער האָט שפעטער פּאַראַייניקט אונטער דעם נאָמען „דער ביטערער אמת“ „געזאַמלטע שריפטן“, 6, ז"ז 163-251), מאַכט ער אַ סך־הכל פון אַלע זיינע זוכענישן און דערגרייכונגען אין דריי קורצע פּראָגראַמאַטישע פּונקטן: (1) די ווידערבאַלעבונג פון דעם יידישן פּאָלק אין די גלות־לענדער אויף די יסודות פון ערד־אַרבעט, יידישע שפּראַך און אייראָפּיאַישע קולטור. (2) „די יידישע אינטעליגענץ דעם יידישן פּאָלק!“ (3) „אַן אייגן לאַנד!“ (דאָרט, זייט 251). די זעלבע פּאַרמול חזרט זשיטלאָוסקי איבער אין פּאַרוואַרט צום פינפטן באַנד „געזאַמלטע שריפטן“, וואָס איז אונטערגעשריבן: יאַנואַר 1917. דאָס איז דער לעצטער פּראָגראַם זשיטלאָוסקי, וואָס מיר איז באַקאַנט.

דער אויטאָנאָמיסטישער עלעמענט איז דאָ פאַרקירצט ביז צום לעצטן גראַד. ס'ווערן נישט דערמאַנט קהילות־שולן און בכלל קולטור־אויטאָנאָמיע, און אפילו דאָס וואָרט „אויטאָנאָמיע“ קומט נישט פאַר. די „יידישע שפּראַך“ איז דאָ דאָס

(*) אויף אַט דער קאָנפּערענץ איז פּאַנאָדערגעטיילט געוואָרן צווישן די דעלעגאַטן די אָפּהאַנדלונג פון דר' חיים זשיטלאָוסקי, „ציוניזם און סאַציאַליזמוס“, אין דייטש. — רעד.

איינציקע נאַציאָנאַלע קולטור־ווערט, וואָס אונדזער פּאָלק האָט אַרויסגעטראָגן פון זיין געשיכטע און וואָס קאָן אים פאַרהיטן אויף להבא (אויף ווייטערדיקע יאָרן). אָבער דאָס איז דאָך נאָר אַ ירושה פון עטלעכע הונדערט יאָר. און וואָס מאַכט מען מיט אונדזער ירושה פון טויזנטער יאָרן? לערן אַ דריטל פון יידישן פּאָלק רעדט נישט יידיש ביים היינטיקן טאָג און אין אַ פאַר דורות אַרום קאָן נאָך אַ דריטל אָפּפאַלן פון דער פּאָלק־שפּראַך (באַזונדערס אין אַמעריקע) — דאַרפן מיר זיי מפקיר זיין אויף פּולשטענדיקער אַסימילאַציע? די געשיכטע באַווויזט אונדז, אַז ווען דאָס יידישע פּאָלק וואַלט זיך געהאַלטן נאָר אויף דעם שפּראַך־פונדאַמענט, וואַלט פון אים שוין לאַנג קיין זכר נישט געבליבן, וואָרום אפילו אינעם אַלטן ארץ־ישׂראל און אין די מזרח־לענדער האָט דאָס פּאָלק נישט אויסגעהאַלטן קעגן דער שפּראַך־אַסימילאַציע נישט נאָר אין לעבן, נאָר אפילו אין אַ גרויסן טייל פון ליטעראַטור. די צוקונפּט פון אַ פּאָלק קאָן מען בויען אויף אַלע יסודות פון זיין קולטור־אויטאָנאָמיע און נישט נאָר אויף איינעם, וואָס האָט אויסגעהאַלטן עטלעכע הונדערט יאָר און אין אַ פאַר הונדערט יאָר אַרום קען ער פאַרלירן זיין אויפהאַלטן־דיקע קראַפּט. יידיש איז אונדז טייער און מיר מוזן דאָס באַנוצן ווי אַ פאַראייניקנדע קראַפּט פאַר דער גרעסערער העלפט פון אונדזער פּאָלק אין די נאָענטסטע דורות, אָבער בויען אויפן „יידישזים“ די גאַנצע נאַציאָנאַלע קולטור — הייסט דאָס מפקיר זיין תיכף מיליאָנען יידן, וואָס רעדן נישט אין דער שפּראַך און גרייטן צום באַנ־קראַט שפּעטער נאָך מיליאָנען.

אינעם לעצטן פּראָגראַם זשיטלאָווסקי'ס איז „העיקר חסר מן הספר“: עס פעלט דער אויטאָנאָמיע אין זיין גאַנצן אומגאַנג: די מלוכה־אַרטיקע אָרגאַניזאַציע פון די נאַציאָנאַלע יידישע קהילות אויף דער גאַנצער וועלט און די וועלט־אַראַב־ניזאַציע פון דעם היסטאָריש־אינטערנאַציאָנאַלן פּאָלק. עס ווילט זיך נישט גלויבן, אַז זשיטלאָווסקי האָט זיך מייאש געווען פון דעם גאַנצן אויטאָנאָמיע און דאָ שטעקט זיין „ביטערער אמת“, וואָס ניט אים פאַרענדיקן זיין לעצטן פּראָגראַם מיט דעם פּונקט: „אַז אייגן לאַנד!!“ (מיט צוויי אויסרוף־צייכנס)...

מיר וואַרטן אויף אַן ענטפּער. מיר ווילן גלויבן, אַז דער, וואָס האָט אין די פּינצטערסטע יאָרן פון אַסימילאַציע אַרויסגעשטעלט אונדזער נאַציאָנאַלע פּאָק, וועט זי ברייטער פּאַנאַדערוויקלען נאָך דעם זיג פון דעם גרויסן וועלט־פּרינציפּ: „רעכט פאַר נאַציאָנאַלע מינדערהייטן.“ (*)

1929

(*) מיר איז נישט באַקאַנט זשיטלאָווסקי'ס נייע פּראָגראַם אין דער דאָזיקער אַלגעמיינער פּראַגע; ס'איז אָבער מעגלעך, אַז ער האָט זיך וועגן דעם אַרויסגעזאָגט נאָך די פּרינציפּ־פּערענצן, און איך האָב דאָס נישט געלייענט, אין יענער מהומה־צייט... — ש. ד.

דער איצטיקער צושטאנד פון דער יידישער היסטאריאגראפיע

ניט צום ערשטן מאל קומט מיר אויס צו רעפערירן וועגן דעם צושטאנד פון דער יידישער וויסנשאפט, באזונדערס אין איר וויכטיקסטן טייל — היסטאריאגראפיע. איך האב שוין אליין איבערגעלעבט א פאר תקופות אין דער אנטוויקלונג פון אונדזער געשיכטע־שרייבונג. און ווען איך קום היינט צו מאכן א קורצן איבערבליק איבער דעם לאנגן וועג פון דער דאזיקער אנטוויקלונג, מוז איך מאכן א ברכה „שהחינו“, וואס איך קאן איצט אנמערקן אין איר א נייע פאזע — א סימן, אז אונדזער וויסנשאפט־לעכער געדאנק שטייט נישט אויף איין ארט, אז מען הערט ניט אויף צו פארשן אפילו אין אונדזערע קאטאסטראפאלע צייטן.

די „יידישע וויסנשאפט“ האט געהאט א פארשידענעם אינהאלט אין פאר־שיידענע צייטן. אמאל איז דאס געווען „תורה“ אין טראדיציאנעלן זינען, דערנאך איז דאס געווארן „וויזענשאפט דעס יודענטום“, דאס הייסט, פארשוונגען וועגן יהדות, יידישקייט און ליטעראטור, און ערשט אין דעם לעצטן האלב־יארהונדערט ווערט דאס אלץ מער וויסנשאפט פון יידישן פאלק, א פארצווייגטע סאציאלאגישע דיסציפלין־פאליטישע און סאציאל־עקאנאמישע דינאמיק פון יידישן פאלק, קולטור, עטנאגראפיע און פאלקלאר.

אין דער תקופה פון „תורה“, וואס האט געדויערט יארהונדערטער, האט מען נאר געלערנט „תורה“ און געפארשט אין אלטע הייליקע אדער האלב־הייליקע ספרים, מאכנדיק צו זיי „פירושים“, קאמענטארן, ווייל קריטיקירן די אלטע טראדי־ציעס האט מען ניט געטארט. פירוש און פילפול, קאמענטאר און סכאלאסטיק — זיינען געווען די אינציקע פארמען פון „פארשונג“, און טאמער האט ווער עס איז געפרוואוט זאגן א פרייע קריטישע מיינונג, אזוי למשל, ווי ר' עזריה מן האדומים אין זיין „מאור עינים“ אדער אריה די מדינא אין „ארי נזהם“, האט מען דעם ספר מחרים געווען אדער ניט געלאזט אים דרוקן. ערשט אין אנהויב 19טן יארהונדערט האט זיך באוויזן אין מערב־איראפע א נייע פארם — די „חכמת ישראל“ אדער „וויזענשאפט דעס יודענטום“, ווי דאס האט געהייסן ביי דייטשע יידן.

מען האט אנגעהויבן פארשן די געשיכטלעכע עלעמענטן אין דער אלטער ליי־טעראטור, צוערשט — אנאליטיש און דערנאך — קריטיש. די מעסיקע פארשער האבן זיך באנוגט מיט אנאליזירונג פון דער מיטלאַלטערלעכער ליטעראטור; זיי האבן פעסטגעשטעלט כראנאלאגישע דאטעס, אנטדעקט צייט און ארט פון אנא־נימע שריפטן (מדרשים, תפילות, קינות), אבער זיי האבן מורא געהאט צו בארירן די גאר אלטע הייליקן שריפטן, די „כתבי הקודש“, און די תורה שבעל פה — דעם

רעפערענט, געהאלטן אויפן צוזאמענפאר פון ייווא, אין ווילנע, 1914 אויגוסט 1935.

תלמוד. די ראדיקאלע פארשער, פון דער רעפארמיסטישער ריכטונג, האָבן זיך שוין איינגעשטעלט צו קריטיקירן די אַלטע טראַדיציעס ביו צום תלמוד. אָבער ביבלי־קריטיק האָט זיך קיינער פון די יידישע פארשער ניט דערלויבט. ערשט צום אָנהויב 20סטן יאָרהונדערט איז געקומען די צייט פון פרייער קריטיק אויף אַלע געביטן פון אינדזער געשיכטע.

אויפן וועג פון דער בלינדער טראַדיציע צו וויסנשאַפטלעכער קריטיק האָט זיך געביטן דער באַנעם פון דער יידישער געשיכטע, דאָס הייסט — די פארשטע־לונגען וועגן איר אינהאַלט און איר צוועק. — פיר אַזעלכע באַנעמען זיינען געקומען כּסדר איינע נאָך דער אַנדערער אין משך פון לעצטן יאָרהונדערט: דער טעאַלאַ־גישער און דער ספּיריטואַליסטישער (ליטעראַטור־געשיכטלעכער), דער סאַציאַלאַ־גישער און סאַציאַל־עקאָנאָמישער. די ערשטע צוויי גייען אַרויס פון דעם געדאַנק, אַז דער עיקר איז געשיכטע פון יודאָאיזם, פון זיין רעליגיע אָדער ליטעראַטור, און ניט פון יידישן פּאָלק, מיינענדיק, אַז יידן זיינען אין גלות געוואָרן אויס פּאָלק, אָדער עפעס אַ סוראגאט פון אַ נאַציע. די לעצטע צוויי שיטות באַטראַכטן די גע־שיכטע פון יידישן פּאָלק, ווי אַ געשיכטע פון אַן אייגנאַרטיקן נאַציאָנאַלן און סאַצי־אַלן אָרגאַניזם, וואָס איז פאַרבונדן מיט אַנדערע פעלקער און פירט אויס אַלע פונק־ציעס פון אַ לעבעדיקער נאַציע.

די ערשטע עפּאָכע פון היסטאָרישער פאַרשוּנג (1820-1860) איז פאַרבונדן מיט די נעמען פון ל. צונץ (1794-1886), ש. י. ראַפּאַפּאַרט (1710-1867), נ. קראַכמאַל (1785-1840). מען האָט דורכגעלייגט וועגן אין דעם אורוואַלד פון אינדזער טויזנט־יעריקער ליטעראַטור, אויפגעדעקט די קוואַלן פון מדרש, תפילות, פיוטים אין דער הלכיסטישער אַרבעט פון די גאונים; מען האָט געשאַפן אַ פּילאָסאָפּישע סיסטעם פון דער יידישער געשיכטע (קראַכמאַלס „מורה נבוכי הזמן“), איינטיילנדיק זי אין באַשטימטע פעריאָדן פון גייסטליקער אַנטוויקלונג. דאָ איז שוין געווען אַן אָנהויב פון פרייער קריטיק אין אַ פאַרשטעלטער פּאַרם. אַפּענער איז געווען די קריטיק פון דער תלמודישער טראַדיציע אין די ווערק פון דעם רעפארמיסט אברהם גייגער. אָבער אַלע פארשער פון יענער צייט, וואָס מיר וועלן זי אָנרופן די „צונץ־עפּאָכע“, זיינען ניט אַרויס פון דעם געביט פון טעאַלאַגיע און ליטעראַטור־געשיכטע. די פּאָליטישע און סאַציאַלע היסטאָריאָגראַפיע האָט זיך אָנגעהויבן ערשט אין דער גרעץ־עפּאָכע (1860-1890).

ה. גרעץ (1817-1891) האָט שוין געהאַט פאַר זיך אַ סך באַאַרבעטן מאַטעריאַל און האָט אַליין אויך געפאַרשט אויפן געביט פון פּאָליטישער און געזעלשאַפטלעכער געשיכטע. אַזוי אַז ער האָט געקאָנט נעמען אויף זיך די גרויסע אויפגאַבע — בויען אַ סיסטעמאַטישע געשיכטע פון יידישן פּאָלק. ער האָט זיך נאָך ניט איינגעשטעלט אין יענער צייט פון אַסימילאַציע אָנצורופן זיין ווערק מיט דעם דאָזיקן נאָמען, נאָר ער האָט עס באַטיטלט באַשיידן: „געשיכטע דער יודן“, אָבער אין תּוֹך איז דאָס געווען אַ פּאָלקס־געשיכטע מיט אַ צו גרויסן עלעמענט פון טעאַלאַגיע און ליטעראַ־טור־געשיכטע. די צעטיילונג פון די תקופות (פעריאָדיאַציע) איז אין גאַנצן געווען

א טראַדיציאָנעלע (ביבל־תּקופּה, משנה — און גמרא־צייט, גאָוים־צייט, רבנים און מקובלים־תּקופות אאז״וו). אין די עלטערע פּעריאָדן פון די „הייליקע שריפטן“ און תּלמוד לאַזט גרעץ צו נאָר מעסיקע אַנאַליטישע אָדער טעקסט־קריטישע באַ־ מערקונגען. אָבער אין דער אָפּשאַצונג פון רבנות, קבלה און חסידות איז ער אָפט קריטיש שאַרף. אין זיינע וועגן זיינען געגאַנגען די ווינער געלערנטע א. ה. ווייס (1851-1905 — „דור דור ודורשיו“ — געשיכטע פון תּורה שבעל פּה) און מ. גידע־ מן (געשיכטע פון דער מיטלאַלטערלעכער קולטור). בכלל האָט אונדזער ערשטער היסטאָריאָגראַף אויפגעשטעלט אַ גאַנצן דור פאַרשער, וואָס האָבן שוין געאַרבעט אויפן גרונט פון זיין סיסטעמאַטישן ווערק. מען האָט געשריבן מאַנאַגראַפיעס וועגן פאַרשיידענע קהילות אין לענדער, צוערשט — אין מערב־איראָפּע, דערנאָך — אין מזרח־פוילן און רוסלאַנד. עס האָבן זיך געדרוקט פאַרשוונגען און אַרכיוו־מאַ־ טעריאַלן אין פּעריאָדישע אויסגאַבעס: „מאַנאַטסשריפט פיר געשיכטע און וויסנ־ שאַפט דעם יודענטומס“ אין דייטשלאַנד, „רעווי דעז עטיד זשוויוו“ אין פראַנקרייך און אַנדערע. גרעצס ווערק שטייט אויפן גרענעץ פון דעם ספּיריטואַליסטישן און סאָציאַלאָגישן באַנעם אין דער יידישער היסטאָריאָגראַפיע.

אין יענע צייטן איז פון דרויסן אַריין אַ נייער עלעמענט אין דער יידישער וויסנ־ שאַפט: די ביבל־קריטיק. קריסטלעכע טעאָלאָגן, דער עיקר — אין דייטשלאַנד, האָבן זיך אין זייער אַנאַליז פון די „הייליקע שריפטן“ ניט אָפּגעשטעלט פאַר די אויספירן, וואָס האָבן אָפּגעשראַקן יידישע היסטאָריקער. י. ס. וועלהויזענס (1807-1873) ראַפּינירטע טעקסט־קריטיק האָט געשאַפן גאָר אַ ניי בילד פון אונדזער ביבלישער אורגעשיכטע. אַ סך שטריכן אין דעם דאָזיקן בילד זיינען געווען ריכטיק און ניט אָפּצופּרעגן, אָבער אין פיל פרטים איז די נעגאַציע פון אַלטע טראַדיציעס שוין געגאַנגען צו ווייט און עס האָט געהאַלטן דערביי, אַז מען זאָל די גאַנצע אור־ געשיכטע ביז די מלכים־צייט באַהאַנדלען ווי אַ ריי פון לעגענדעס. אָבער דאָ זיינען געקומען די נייע אַנטדעקונגען אין דער אַלט־אַריענטאַלישער וויסנשאַפט און האָבן באַוווּן, אַז עס זיינען פאַראַן פאַראַלעלן צו דער העברייאישער טראַדיציע און דענק־ מעלער פון אשור, בבל און מצרים. די טעל־על־אַמאַרנאַ־טאַוולען (אַנטדעקט אין 1896) מיט די בריוו פון די קליינע מלכי כנען צום גרויסן עגיפטישן פרעה אין 15טן יאָר־ הונדערט פאַר דער קריסטלעכער ערא און אַ ביסל שפעטער (1902) די אַנטדעקונג פון האַמוראַביס געזעצבוך — זאָגן עדות, אַז ס'איז געווען אַ יציאת־מצרים, אַ חאַבירי־עברים־פּאַלק, וואָס זיינען אַריינגעדּרונגען אין כנען, און אַ געזעץ־קאָדעקס פון 20סטן יאָרהונדערט (פאַר קריסטוס), וואָס איז אינהאַלטלעך זייער ענלעך צו דעם עלטסטן טייל פון תּורת משה אין דער סדרה משפּטים („ספר הברית“). אשוראַלאָגן, ווי ווינקלער און אַנדערע, האָבן אַרויסגעגעבן טעקסטן פון אַלט־ אשורישע מלכים, וואָס האָבן באַשטעטיקט די ביבלישע באַשרייבונגען אין די ביכער, „מלכים“ וועגן די באַציאונגען פון אשור און פאַלעסטינע. נייע היסטאָריקער (ווי קיטל און אַנדערע) האָבן אַריינגענומען די רעזולטאַטן פון די אַריענטאַלישע אַנט־ דעקונגען אין זייערע „געשיכטע פון פּאַלק ישראל“ אָדער „איינלייטונגען צום אַלטן

טעסטאמענט". דורך דער דאזיקער קאמבינאציע פון טעקסט־קריטיק מיט אריענ־טאליסטיק איז די טעאלאגישע ריכטונג שוואכער געווארן און האט געמוזט אפראמען א שטיק פלאץ דער קריטיש־היסטארישער.

אויף דער גרענעץ פון 19טן און 20סטן יארהונדערט איז צייטיק געווארן דער סאציאלאגישער באנעם פון דער יידישער געשיכטע. פיל האט גורם געווען דערצו דאס, וואס אין דער וויסנשאפטלעכער ארבעט זיינען אריינגעצויגן געווארן קרעפטן פון מורה־איראפעאישן יידנטום, רוסלאנד און פוילן, וואס האבן געזען פאר זיך ניט קליינע אסימילירטע רעשטן פון א „געוועזענער נאציע“, נאר א לעבעדיק יידיש פאלק אין פאָרם פון געדיכטע מאַסן. דער אויסגאַנג־פונקט פון די נייע היסטאריקער איז דער פשוטער געדאַנק, אַז ניט יודאאיזם האָט געשאַפן דאָס יידישע פּאָלק, נאָר פּאַרקערט — ער איז אַ פּראָדוקט פון פּאַלקשאַפונג און ענדערט זיך אויף יעדער מדרגה פון קולטור; צווייטנס — איז די אַנטוויקלונג פון יידישקייט, יהדות ניט דער גאַנצער אינהאַלט פון דער געשיכטע, נאָר אַ טייל פון איר; די וואַכעדיקע, ניט נאָר די שבתדיקע היסטאריע דאַרף באַהאַנדלען אַלערליי פּאָליטישע, סאָציאַלע און עקאָנאָמישע דערשיינונגען פון יידישן לעבן אין פּאַרבינדונג מיט דעם איינפלוס פון דער ניטיידישער סביבה; די היסטאריע פון יידישן וועלט־פּאָלק איז אַזוי אַרום אַן אַרגאַנישער טייל פון דער וועלט־געשיכטע. די דאָזיקע סעקולעריאַציע פון אונדזער היסטאריאָגראַפיע איז איצט אַנגענומען אין דער וויסנשאַפט, חוץ יענע קרייזן אין מערב־איראָפּע, וואָס האָבן זיך פּאַרעקשנט און ווילן ניט אַנערקענען אַ וואַכעדיק יידיש פּאָלק, דאָס הייסט, אַ נאָרמאַל פּאָלק מיט אַ גרעסערע נייגונג צו גייסטיקער קולטור, נאָר ווילן אין דעם זען כולו רוחניות.

צו דער דאזיקער סאציאלאגישער ריכטונג זיינען אין די לעצטע פאָר צענדליק יאָרן צוגעשטאַנען און האָבן זי ראַדיקאַליזירט אַ גרופּע היסטאריקער, וואָס האָבן זי געוואַלט רעפּאַרמירן אין אַ סאָציאַל־עקאָנאָמישער ריכטונג. די גרופּע באַשטייט פון צוויי טיילן: איין טייל געפינט, אַז דער עקאָנאָמישער פּאַקטאַר איז פאַרזען געוואָרן דורך די פּריערדיקע יידישע היסטאריקער און אַז מען דאַרף זיך נעמען פאַר אַ גרינטלעכער פאַרשונג אויף דעם דאָזיקן געביט. אַזוי האָבן געטאַן קאַראַ און דר' יצחק שיפּער אין זייערע ווערק וועגן דער וויסנשאַפטלעכער געשיכטע פון יידן אין מיטלאַלטער — און האָבן דערמיט אויסגעפילט אַ בלוזי אין אונדזער היסטאריאָגראַפיע. אַנדערע אָבער האָבן, אונטער דעם איינפלוס פון „היסטארישן מאַטעריאַליזם“ אָדער מאַרקסיזם, געוואַלט שאַפן אַ נייעם עקאָנאָמישן באַנעם פון דער גאַנצער יידישער געשיכטע, דאָס הייסט — שטעלן דעם עקאָנאָמישן פּאַק־טאָר העכער פון אַלע אַנדערע און אין גאַנצן מאַטעריאַליזירן די היסטאריאָגראַפיע. איך קאָן ניט מסכים זיין מיט דעם דאָזיקן איינזייטיקן שטאַנדפונקט, אָבער איך מוז דאָך מודה זיין, אַז אונדזערע „יונג־היסטאריקער“ האָבן אונדז געגעבן עטלעכע זייער וויכטיקע היסטארישע פאַרשונגען (דר' ע. רינגעלבלום אין זיין געשיכטע פון יידן אין דער „פאַרהיסטארישער“ וואַרשע פון 15טן יאָרהונדערט און פיליפּ פרידמאַן

אין זיינע מאַנגאָראַפּיעס, באַזונדערס אין דער אַקערשט אַרויסגעגאַנגענער „גע-
שיכטע פון יידן אין לאַדזש“ — ביידע אויפן גרונט פון אַרכיִואָלישע מאַטעריאַלן).
איך האָב ניט בדעה צו באַרירן דאָ אַלע דערשיינונגען פון אונדזער היסטאָרי-
אָגראַפּיע אין דער לעצטער צייט: טיילווייז וועלן וועגן דעם רעדן אונדזערע מיט-
אַרבעטער פון ייוואָ אין פּאַרשיידענע לענדער. עס וואָלט געווען זייער וויכטיק
אויסצוהערן אויך אַ באַריכט וועגן די אויפטוען פון יידישע פּאַרשער אין סאָוועט-
רוסלאַנד, וואו אונדזער ייוואָ געפינט זיך אונטער אַ חרם. אדרבא, לאַמיר הערן,
ווי מען שאַפט געשיכטע דאָרטן, אונטערן יאָך פון אַן אַפיציעלער דאָגמע, וואָס
איז אַ מוז פאַר יעדן פּאַרשער... דאָ וויל איך נאָר פּאַרגלייכן צוויי סיסטעמעס
פון וויסנשאַפטלעכער פּאַרשונג אין צוויי אינסטיטוציעס, וואָס איך האָב דערמאָנט
אין מיין דערעפּענונגס־רעדע פון אונדזער צוזאַמענפאַר: אין ירושלימער אוניווער-
סיטעט און אין ווילנער אינסטיטוט. אַ פּעריאָדישע אויסגאַבע איז שטענדיק דער
לעבנסנערוו פון יעדער וויסנשאַפטלעכער אָרגאַניזאַציע, איז אַט נעם איך צוויי
ביכלעך פון צוויי צייטשריפטן — דעם „תּרביץ למדעי הרוח“ אין ירושלים און די
„ייוואָ־בלעטער“ אין ווילנע — ביידע פון יאָנואַר 1935, און גיב דאָ אַ רשימה פון
די הויפּט־אַרטיקלען פּאַראַלעל:

תּ ר ב י ן

- ד. סגל — הפּזמון בשירה המקראית.
- ע. מלמד — השפּעת התורה בס' שופטים.
- פ. בער — הערות חדשות לס' „שבת יהודה“.
- גולר — כ"י חדש לליקוט הלטיני של ס' „מקור חיים“.
- סוקניק — מערת קברים יהודית בנחל קדרון.
- י. היילפּערין — חשבונות ועד ד' ארצות בפּוילן (מפּנס טיקטין).

י י ו ו א - ב ל ע ט ע ר

- יעקב לעשצינסקי — יידישע סטודענטן נאָך דער וועלט־מלחמה (בילדונגס-
אינפּלאַציע, סטאַטיסטיק).
- ר. מאַהלער — ווען און ווי אַזוי זיינען יידן געוואָרן אַ האַנדלס־פּאַלק.
- י. שיפּער — קולטור־געשיכטלעכער פּאַן פון דער עלטסטער יידישער ליטע-
ראַטור (ייד. נעמען אין מיטלאַלטער).
- הענדעל — מעזעריטשער פּנסים (18-19 י"ה).

דער אונטערשייד איז בוילעט. דאָרטן — פּאַרשונגען פאַר ספּעציאַליסטן, דאָ
— פאַר יעדן דענקענדיקן מענטשן, וואָס אינטערעסירט זיך מיט פּראָבלעמען פון
דער איצטיקייט און דער פּאַרגאַנגענהייט. קאַנען מיר דען זאָגן, אַז דאָס איז
נייטיק און דאָס איז ניט נייטיק? ביידע פירן אויס וויסנשאַפטלעכע פּונקציע.
יעדערער אויף זיין שטייגער. אויך די ארציי־ספּעציאַלישע פּאַרשונגען וועלן מיט
דער צייט באַנוצט ווערן דורך פּאַפּולאַריזאַטאָרן, וואָס וועלן דאָס צוטריטלעך מאַכן
פאַרן פּאַלק. דאָ זאָל דערמאָנט ווערן, אַז חוץ דעם אַקאַדעמישן „תּרביץ“ דערשיינט

פּעריאָדיש אין ארץ־ישׂראל די צייטשריפט „ציון“ פון דער היסטאָריש עטנאָגראַפֿישער געזעלשאַפֿט, וואָס האָט אַ רייכן אינהאַלט אויך פֿאַר דורכשניט־לייענער. דער עיקר איז דאָ די פֿאַלעסטינישע אַרבעט־אַלגעמיינע און היסטאָריע. די נייע אויס־גראַבונגען אין ארץ־ישׂראל האָבן שוין געגעבן וויכטיקן מאַטעריאַל פֿאַר אונדזער עלטסטער געשיכטע, און עס איז פֿאַראַן אַ האַפּענונג, אַז מיט דער צייט וועט פֿאַר אונדז אויפלעבן די אַלטי־דישע קולטור אין פֿאַלעסטינע, אַזוי ווי אנטקע רוי־מישע קולטור אין די חורבות פון פֿאַמפּיי און הערקולאַן. די קלאַסישע ביבל־צייט וועט באַקומען לעבן און פֿאַרבן.

אמתע געשיכטע־שרייבונג איז אַן אַקט פון „תּחית־המתים“: דער היסטאָריקער דאַרף אויפן גרונט פון מאַטעריאַלן מאַכן אויפלעבן די בילדער פון אַלטע צייטן, ווי זיי זיינען ווירקלעך געווען, אָבער ניט באַפֿאַרבן זיי מיט מאַדערנע טענ־דענצן, ניט שאַפֿן מאַריאַנעטקעס פֿאַר דער אַדער יענער אידעאָלאָגיע אפּריאָרי. די אידעאָלאָגיע דאַרף זיין דער פּוּעלי־וואַ אַ פֿאַסטעריאָרי פון דער היסטאָרישער פֿאַרשונג, אָבער ניט אַ טעאָריע, וואָס מען מוז דווקא באַווייזן דורך קינסטלעכע היסטאָריאָגראַפֿישע קאָמבינאַציעס. עס דאַרפֿן ניט זיין רעכטע און לינקע היסטאָרישע סיסטעמען, אַזוי ווי מיר זעען דאָס היינט אין פֿאַרשידענע לענדער. אַזוי ווי עס איז קעגן יושר קלאַסן־יוסטיץ אין איין לאַנד און ראַסן־יוסטיץ אין דעם אַנדערן, אַזוי דאַרפֿן מיר ניט דערלאָזן קלאַסן־און ראַסן־סיסטעמען, וואָס זיינען נאָר מיטלען פון פֿאַליטישער דיקטאַטור. „וועלט־געשיכטע איז וועלט־געריכט“ — זאָגן די אַלטע חכמים, און ריכטער מוזן זיין אָביעקטיוו, משפּטן אַן פּניות צו דעם אַדער יענעם צד. די יידישע וועלט־געשיכטע וועט אויך זיין אַ וועלט־געריכט איבער אַלע עוולות און רדיפות, וואָס מען טוט אַן דעם געפּלאַגטן פֿאַלק. אין דעם באַשטאַנד פון דעם דאָזיקן געריכט האַפּן מיר צו זען די בעסטע און די הומאַנסטע פֿאַרטרעטער פון אַלע פעלקער.

וואָס דאַרף מען טאָן אין המנס צייטן?

חשובע פריינט!

אין 1937 איז געוואָרן צוויי טויזנט יאָר פון יענעם מאָמענט אָן, זינט דער רוימישער הערשער פאָמפּעאָס האָט מיטגעבראַכט די ערשטע יידישע געפאַנגענע פון ירושלים קיין רוים (63 פאַר קריסטוסן). דאָס איז געווען דער אָנהייב פונעם יידישן ישוב אין אייראָפּע. אין אַ פאַר יאָר אַרום זיינען שוין די געפאַנגענע געוואָרן פרייע מענטשן, און דער גרויסער רוימישער אַראַטאָר ציצעראָן האָט אליין עדות־געזאַגט, אַז יידן שפּילן אַן אָנגעזעענע ראָלע אין רוימישן געזעלשאַפטלעכן לעבן. אַזוי וואָלטן מיר געקאָנט מאַכן איצט אַ צוויי־טויזנט־יאָריקן יובל פון אונדזער אייראָפּעאישן ישוב, ווען ס'וואָלט אונדז אין אָנהייב פון דריטן יאָרטויזנט ניט פאַרשטערט אַט דעם יום־טוב אַ גלגול פון יענע גערמאַנישע באַרבאַרן, וואָס האָבן אין דער צייט פון פאָמפּעאָס־צעזאַר נאָך געפירט אַ האַלב ווילדן לעבן. די לעצטע צוויי היטלערי־יאָרן 1938-1939 מאַכן אויף אַ סך מענטשן דעם אַלינדרוק, אַז עס הייבט זיך אָן דער חורבן פון אייראָפּעאישן יידנטום, און אַז דער העגעמאָני־שער צענטער פון אונדזער פּאָלק וועט זיך מוזן אַריבערטראָגן אויף יענער זייט ים — קיין אַמעריקע אָדער אַזיע.

מיר לעבן איבער איינעם פון די גרעסטע קריזיסן אין אונדזער געשיכטע. די יאָרן תרצ"ח — תרצ"ט וועלן פאַרצייכנט ווערן אין דער רשימה פון די שרעק־לעכסטע היסטאָרישע דאַטעס: תתנ"ו (קרייצצוגן), ק"ח — ק"ט (שוואַרצער טויט),

---

פון דער רעדאַקציע.

דעם דאָזיקן אינטערעסאַנטן און וויכטיקן „בריוו“, האָט שמעון דובנאָוו, ע"ה, געשיקט פון ריגע זומער 1939 צו דער רעדאַקציע „אויפן שידוועג“, קיין פאַריז. „אויפן שידוועג“ איז געווען „אַן אומפאַרטייאישער אַרגאַן פאַר ערנסטער פובליציסטיק, פאַר יידישע קולטור־פּאָליטישע און קולטור־פּילאָסאָפּישע פּראָבלעמען“ א. א. ו. און „אַ פרייע טריבונע פאַרן זוכנדיקן יידישן געדאַנק און פאַר יעדן איינעם, וואָס האָט צו זאָגן זיין דורכגעטראַכט וואָרט וועגן די פּראָגן, וואָס מאַטערן אַ וועלט מיט יידן“. די זאַמליכער זיינען דערשינען אונטער דער רע־דאַקציע פון א. טשעריקאָווער און י. עפּרויקין.

שמעון דובנאָוו איז דאָן אַלטע געווען 79 יאָר.

דער „בריוו“ פון ש. דובנאָוו איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין „צווייטן זאַמלבוך“, אויגוסט 1939. קאָן זיין, אַז ס'איז דער לעצטער אַרטיקל פונעם גרויסן יידישן היסטאָריקער ש. דובנאָוו, וואָס איז אומגעבראַכט געוואָרן דעם 30טן נאוועמבער 1941 אין דער ערשטער „אַקציע“ דורך די דייטשע מערדער, ימח שמם ונמח זכרם מלהזכירם.

מיר גיבן דעם דובנאָוו־בריוו אין פאַרבינדונג מיט זיין 100סטן געבוירטאָג.

רנ"ב (גירוש ספרד) ת"ח ות"ט (כמעלניצקי), תרמ"א — תרמ"ב און תרס"ג — תרס"ו (רוסישע פאָרגאַמען), תרע"ט — תר"פ (אוקראַיניש-פעטלורישע פאָרגאַמען). אין די היינטיקע גזירות אין מיטל-איראָפּע האָבן זיך פאַראייניקט אַלע צרות פון אַמאָליקע צייטן מיט אַ מאָדערנסטער סיסטעם פון רציחות, רויב און פייניקונגען, וואָס עס האָט געקאָנט צוטראַכטן נאָר די אינקוויזיטאָרישע פאַנטאַזיע פון אַ היטלער, אַ גערינג אָדער אַ שטרייכער. מיר לעבן איבער באמת המנס צייטן: היטלערס „אויסראַטונגס-סיסטעם" איז אַ פשוטע איבערזעצונג פון המנס פלאַן „להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" — מיט דעם אונטערשייד, וואָס דאָרט איז עס געבליבן נאָר אַ פלאַן, ווייל דאָס יידישע פאַלק האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט און האָט דערפירט המנען צו דער תליה, און היטלער — האָט זיין פלאַן כמעט ווי דורכגעפירט. אַ מיליאָן יידן אין דייטשלאַנד, עסטרייך און טשעכאָסלאָוואַקיע זיינען פאַרניכטעט, באַרויבט, צעשלאָגן, לערץ אַ העלפט — פאַרטריבן, און די אַנדערע העלפט יצט נאָך אין דעם היטלער-לאַנד, ווי געפאַנגענע אָדער ווי ערבניקעס, וואָס ווערן לאַנגזאַם פאַרפייניקט, אויף אַלע קאָנטינענטן און ימים הערן זיך איצטער די געשרייען פון צענדליקער טויזנטער „גולי אַשכנז", וואָס קלאַפּן אין די טירן פון אַלע לענדער, — און מען לאָזט זיי ניט אַריין צוליב די אימיגראַציע-געזעצן אָדער סתם רשעות.

וואָס דארף מען טאָן אין אַזאַ צייט? ווען דער חלף ליגט אויפן האַלדז, מוז מען זיך איילן אַפצושטעלן די האַנט פון גזלן און ראַטעווען דעם קרבן. מען דארף שאַפן אין דער גאַנצער וועלט אַ באַוועגונג קעגן דער באַנדע רוצחים און אויך אַרגאַניזאַציעס צו זוכן לענדער פאַר די פאַרטריבענע אָדער אַנטלאָפּענע, שוין עטלעכע יאָר, ווי די יידישע און טיילווייז אויך די נישט-יידישע וועלט אַרבעט אין אַט דער ריכטונג. אין דער לעצטער צייט האָט זיך אָנגעהויבן אין דער גאַנצער וועלט דער אַנטי-אַגרעסיווער קאַמף קעגן יענעם פאַשיסטיש-נאַציסטישן בונד, וואָס איז גלייכצייטיק אַ סכנה פאַר דער מענטשהייט, ווי פאַר איר יידישן טייל. אין דעם דאָזיקן גרויסן קאַמף דאַרפן זיך אַריינזאָרפן אַלע אַקטיווע כוחות פון דעם יידישן פאַלק, כדי אַרויסצושלעפּן איראָפּע פון דעם זומפ, וואָס זי איז אין אים אַריינגעפאַלן, און ראַטעווען די איראָפּעאישע יידן פון אונטערגאַנג. אין דער ערשטער ריי שטייט די רעטונג-אַקציע, און שפעטער וועט קומען די ריי איבערצובויען די צעשטערטע וועלט און אונדזער אייגן וועלטל אויף יסודות פון גערעכטיקייט און פרייהייט, מענטש-לעכן און נאַציאָנאַלן פראַגרעס.

איז גראַד אין אַט די טעג פון מהומות און מלחמה-שרעק, צווישן פעק מיט צייטונגען, פול מיט געשרייען פון היטלער-קרבנות, אָנגעקומען צו מיר דער ערשטער פון אייערע זאַמלביכער, „אויפן שידוועג", וואָס אין נאַרמאַלע צייטן וואָלט ער מיר פאַרשאַפט פיל פאַרגעניגן, אָבער היינט רופט ער ביי מיר אַרויס קריטישע גע-דאַנקען. איך וואָלט באַגריסט דעם עצם פאַקט, וואָס מענטשן שטעלן זיך אָפּ „אויפן שידוועג" און פאַרטראַכטן זיך, צי זיינען די פריערדיקע וועגן פון דער יידישער אינטעליגענץ געווען ריכטיקע און צי דאַרף מען ניט עפעס ענדערן אין אונדזער אידעאָלאָגיע פון 19טן און אַנהייב 20טן יאָרהונדערט. אָבער, איצטער, ווען עס גייט

דער קאמף פאר אונדזער פיזישן קיום, פאר אונדזער מענטשלעכער ווערדע, ווען יעדער טאג רייסט ארויס פון אונדזערע רייען טויזנטער קרבנות, ווען ביי א מיליאן ברידער גייען אויס די כוחות, פון די שרעקלעכע יסורים, וואס דערפירן א סך מענטשן צו זעלבסטמאָרד אָדער משוגעת, — צי קאָנען מיר אין אַזאַ צייט טראַכטן וועגן אידעאָלאָגישע רעוויזיעס? איך מיין, אַז מיר שטייען ניט אויפן שידוועג אין גייסטיקן זינען, נאָר אויפן שלאַכטפּעלד, וואו אַרום אונדז פאַלן צעשלאָגענע, פאַרפייניקטע מענטשן.

מען וועט פרעגן: וואָס קאָנען אומבאַוואַפנטע יידישע מאַסן אויפטאָן אויפן שלאַכטפּעלד? זייער אַ סך. אַן אינטערנאַציאָנאַל מיליאָנען־פאַלק, פול מיט האַס צום פּאַשיזם און נאַציזם קאָן דינען, ווי אַ שטאַרקער פּערמענט אויפצורודערן די וועלט קעגן די דאָזיקע מערדערישע באַוועגונגען, אויפּוועקן דאָס וועלט־געוויסן.

מיר האָבן שוין ניט ווייניק אויפגעטאָן מיט דעם באַיקאַט פון דייטשע סחורות, באַזונדערס — אין אַמעריקע, וואו עס גייען צוזאַמען מיט אונדז אויך ניט־יידישע אַרבעטער־מאַסן. די לעצטע סטאַטיסטיק באַווייזט, ווי עס איז אַ דאַנק דעם באַיקאַט געפאַלן דער עקספּאָרט פון דייטשע סחורות, און היטלער אַליין מיט זיינע אַגענטן האָבן געמוזט מודה זיין, אַז דאָס וועלט־יידנטום האָט אַנגעטאָן נאַצי־דייטשלאַנד גרויסע צרות. אַפּנעמען דאָס שטיקל ברויט אָדער פּוטער פונעם מערדערס מויל, — הייסט אַרויסרייסן פון זיין האַנט די שווערד, מיט וועלכער ער וויל אונדז טויטן. מיר העלפן דערמיט דער עקאָנאָמישער בלאַקאָדע, וואָס די גרויסע אַנטי־אַגרעסיווע מלוכות שאַפן אַרום היטלער־לאַנד און מוסאָליני־לאַנד. דורך אונדזער פּראָפּאָגאַנדע העלפן מיר צו שאַפן אויך די מאַראָלישע בלאַקאָדע אַרום ביידע רויבערישע מלוכות. ווען עס וועט קומען צו אַ וועלט־מלחמה, וועלן באַגייסטערטע יידישע סאַלדאַטן פּריווייליק קעמפן אויפן פּראַנט פונעם אַנטי־אַגרעסיוון בלאַק.

דאָס איז איין זייט פון אונדזער קאמף — די אַנדערע איז נאָך וויכטיקער: איינ־אַרדענען אונדזערע פאַרוואַגלטע ברידער, וואָס זוכן אין אַלע טיילן וועלט אַ דאָך איבערן קאָפּ. דאָ מוזן מיר אויך פירן אַ שווערן קאמף: אין ארץ־ישראל — מיט די אַראַבישע טעראָריסטן און אַראַבאָפּילן אין דער ענגלישער רעגירונג, אין די איבעריקע אימיגראַציע־לענדער — מיט די וועכטער פון פאַרשלאָסענע טויערן. אין יענע עמיגראַציע־לענדער, וואָס זיינען מער אָדער ווייניקער אַנגעשטעקט מיט דער נאַציסטישער מגיפה און ווילן פטור ווערן פון דער יידישער באַפעלקערונג, מוז מען נאָך ווייטער פירן דעם אַלטן קאמף פאר אונדזערע בירגערלעכע רעכט. אַזוי אַרום האָבן מיר דרינגענדיקע אַרבעט, אַרבעט איבער אונדזערע כוחות. און דאָ קומט מען צו אונדז מיט שטימונגען פון יאוש און רעזיגנאַציע, מיט הרהורי־תשובה און גאַט־זוכענישן. ניט צום ערשטן מאַל הערן מיר אַזעלכע תשובה־שטי־מונגען. אפילו אין די לעצטע זעכציק יאָר — פון די רוסישע ביז די דייטשישע פאַגראַמען — האָבן מיר שוין עטלעכע מאַל דורכגעמאַכט אַ רעוויזיע פון אונדזערע אידעאָלן: חיבת־ציון, פּאַליטישער און גייסטיקער ציוניזם, גלות־אויטאָנאָמיזם, טעריטאָריאַליזם און סאָציאַליסטישע קאָמבינאַציעס פון אַט די אַלע „איזמען“. איר, מיינע פריינט, זייט גאַנץ גערעכט, ווען איר שרייבט („אויפן שידוועג“, 1 ז. 5):

„נאך יעדער גרויסער קאטאסטראפע אין לעבן פון פאלק, פלעגט פון די חורבות אויפגיין אַ נייע שטאָרקונג און חשבון־הנפשׁ.“ יאָ, נאָך דער קאטאסטראפע, אָבער ניט אין די טעג פון דער קאטאסטראפע, מיר זיינען נאָך פון איר ניט אַרויס, ווייל זי איז לענגער און שאַרפער, ווי אַלע פריערדיקע קאטאסטראפעס אין לעצטן יאָר־הונדערט. ווען דער „גירוש אַשכנז“ וועט זיך פאַרענדיקן, און מיר וועלן האָבן אַלע הונדערטער טויזנטער פליטים איינגעאַרדנט אין אַנדערע לענדער, וועלן מיר דעמאָלט זיך אַרומזען אויף וויפל די אַסימילאַציע־ריכטונג איז ביי אונדז אויסגע־וואַרצלט נאָך דעם שטורעם פון ראַסיום און היטלעריום, און ווי קאָן מען גייסטיק ראַטעווען די אויסגעליידיקטע נשמות פון דעם נייעם דור. דערווייל אָבער דאַרפן מיר ראַטעווען זייערע גופים. אַפריער יידן — דערנאָך יידישקייט. דערווייל דאַרפן מיר קעמפן מיט דער מגיפה פון שנאת־ישראל אין איר נאַציסטישער פאַרם, מיט די פלענער פון נייע גירושים און רדיפות אין מזרח־איראָפּע.

אין אונדזער תקופה פון קאנטרעמאָנסיפאַציע טאָר מען ניט שטעלן די איי־ראַנישע פראָגע: נו, און וואָס האָט זי אונדז געבראַכט אָט די עמאַנסיפאַציע? יאָ, זי האָט מיטגעבראַכט אַסימילאַציע, אָבער אויך — פרייהייט, מענטשלעכע ווערדע, זי האָט אויפגעלעבט דעם פרייען מענטשן אין דעם יידן, — און די אויפגאַבע פון אונדזער גרויסער נאַציאָנאַלער באַוועגונג אין לעצטן האַלבן יאָרהונדערט באַשטייט דערין, אַז מען זאָל קעמפן פאַר עמאַנסיפאַציע אָן אַסימילאַציע, פאַר בירגערלעכע און נאַציאָנאַלע רעכט צוזאַמען. נאָך דער וועלט־מלחמה האָבן מיר אַזאַ פרייהייט שוין אויסגעקעמפט, אָבער נאָר יודיש, אין די אַפמאַכן פון פעלקער־בונד מיט די מזרח־איראָפּעאישע לענדער. מען האָט קוים באַוווּזן צו פאַרווירקלעכן די דאָזיקע פּוּלשטענדיקע עמאַנסיפאַציע, איז געקומען די היטלעריסטישע מגפה און האָט פאַרסמט די מוחות אין די לענדער פון גרויסע יידישע צענטערן.

הייסט עס, אַז די עמאַנסיפאַציע האָט אונדז אַפגענאַרט? מיר מוזן קעמפן קעגן דעם גייסט פון קאנטרעמאַנסיפאַציע, קעגן די מיאוסע פלענער פון „עוואָקואירן“ מיליאָנען יידן פון די לענדער, וועלכע זיי האָבן געבויט הונדערטער יאָרן צוזאַמען מיט דער קריסטלעכער באַפעלקערונג, קעגן דער מגיפה פון די היטלער־גירושים, אָבער ניט אַראַפלאָזן די הענט און זיפצן: די עמאַנסיפאַציע האָט אונדז אַפגענאַרט! איר וועט זאָגן, אַז אין מזרח־איראָפּע קאָן זיך איבערהוּרן דער „גירוש־אַשכנז“ פון היטלער־לאַנד, — אָבער דאָ האָט מען דאָך שוין פאַרוכט דעם טעם פון היטלע־ריזם, און מען האָט דאָך געמוזט צושטיין צום אַנטי־אַגרעסיוון בלאַק פון די דע־מאַקראַטישע לענדער קעגן די וועלט־גזלנים. וועט די אַנטי־אַגרעסיע־באַוועגונג באַפרייען איראָפּע, וועט באַפרייען ווערן אויך איר יידישער טייל.

אַט פייערט מען איצטער, אין דער צייט פון דער שרעקלעכסטער קאנטרע־רעוואָלוציע, דעם 150טן יובל פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, וואָס האָט געשאַפן אַ נייע תקופה אין דער וועלט־געשיכטע. און אונדזער פאלק וועט אין זיינע פראַגרעסיווע קרייזן מיט התלהבות פייערן דעם ערשטן סימבאָל פון „זמן חירותנו“. אין צוויי יאָר אַרום וועט קומען דער יובל פון אונדזער ערשטער עמאַנסיפאַציע (1791), — וועלן מיר דערמאָנען דער וועלט, אַז צו דער דאָזיקער

עלעמענטארער בירגערלעכער עמאנסיפאציע, האָבן מיר אין דער לעצטער תקופה צוגעגעבן די נאַציאָנאַלע, אָדער די זעלבסט־עמאנסיפאציע. מיר שטייען און פאלן מיט דעם פראַגרעס אָדער רעגרעס פון דער גאַנצער מענטשהייט, ניט מיט עטלעכע אירע דעגענערירטע טיילן.

דער רוף „צוריק צום געטאָ“ איז ניט ניי, און מיר האָבן אים שוין עטלעכע מאל געהערט אין די לעצטע צענדליקער יאָרן. אויף וויפל דאָס הייסט: „צוריק צו יידישער קולטור, אָדער צו יידישקייט און מאָדערנעם זינען“ — גייט דאָך דאָס אַרײַן אין דער פראַגראַם פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג. אָבער צום מיטל־אַלטער־לעבן געטאָ און זײַן יידישקייט וועט דאָס פראַגרעסיווע יידנטום קיינמאל זיך ניט אומקערן. דער רוף „צוריק צו גאָט, צו דער אַלטער פרומקייט“ וועט האָבן דעם זעלביקן דערפאַלג, ווי ענלעכע רופן פון די קריסטלעכע קירכן צו זייערע פעלקער. די רעליגיעזע מאַסן וועלן בלייבן ביי זייער גלויבן, אָבער די פרייזניקע וועט מען ניט אַרײַנשלעפּן צוריק ניט אין בית־המדרש אַרײַן און ניט אין דער קירך אַרײַן.

מיט הונדערט יאָר צוריק האָט דער שאַפּער פון דער נײַ־אַרטאָדאָקסיע שמעון רפאל הירש אין זײַנע „19 בריוו“ פראַקלאַמירט די האַרבע פּאָדערונג: „ניט די תורה דאַרף זיך צופאַסן צום לעבן. נאָר דאָס לעבן צו דער תורה“. און דאָך האָבן די נייע דורות באַוווּזן, אַז מען קאַן אָפּהיטן דעם רײנעם קערן פון יידישקייט נאָר דורך צופאַסן זיך צו די פּאָדערונגען פונעם נייעם לעבן. מיר האָבן איצטער אַ רעליגיעזע יידישקייט און אַ נאַציאָנאַלע יידישקייט, אָדער אַ קאַמבינאַציע פון די ביידע. זאָל יעדע פּאַרטיי גיין אין איר ריכטונג. אָבער מאַנאַפּאָליזירן די גאַנצע יידישקייט פאַר זיך האָט קײנער קיין רעכט ניט. די חלוקי־דעות זײנען געשאַפּן געוואָרן דורך גרויסע היסטאָרישע פראַצעסן, וואָס אַ לעבעדיק פּאַלק מוז דורכמאַכן. דער פרייער אידיען־קאַמף מוז ווייטער אַנגײן, און דער אינסטינקט פון נאַציאָנאַלן קיום וועט שוין באַווײַזן דעם עלטסטן היסטאָרישן פּאַלק דעם ריכטיקן וועג פאַר זײַן ווייטערדיקער עקזיסטענץ.

וועגן די אַלע אינעווייניקסטע פראַגן וועלן מיר נאָך שמועסן, ווי נאָר די משוגע־געוואָרענע וועלט וועט זיך באַרואיקן, נאָך דעם, ווי דער נייער „אַנטי־אַגרעסיווער בונד“ וועט אָפּהאַלטן אַ נצחון איבער די רויבער־מלוכות אין יענעם קאַמף, אין וועלכן די מער פון אַלעמען באַרױבטע און צעשלאַגענע יידישע נאַציע מוז זיך אַקטיוו באַטייליקן אין די גרענעצן פון אירע מעגלעכקייטן.

ב א ט ר א כ ט ו נ ג ע ו

1. רעליגיע איז פאַר אַ טייל מענטשן אַן אויסגאַנג־פּונקט פּון זייער וועלט־באַנעם, פאַר אַנדערע איז זי אַן ענדציל. אַ טייל מענטשן קלערט זי אַלץ אויף, אפילו דאָס, וואָס האָט קיין שייכות נישט צו איר געביט; פאַר אַנדערע עפנט זי אַ דורכלויכט בלויו אַהין, וואו עס דרינגט נישט אַריין דער וויסנשאַפֿטלעכער געדאַנק, אין דעם געביט פּונעם אומדערגרייכבאַרן.

2. ווער עס פאַרמאַגט נישט אין זיך די „געטלעכע קעניגרייך“, אין דעם זינען פּון שטרעבן צו העכערע גייסטיקע אידעאַלן, איז אין תּוֹך אַ נישט־רעלי־גיעזער מענטש, הגם ער געהערט און איז פאַרבונדן מיט וועלכער ניט איז אַפֿי־ציעלער אמונה. די סאַמע נישט־רעליגיעזע מענטשן זיינען די, וואָס האַנדלען מיט רעליגיע אָדער מיט פרומקייט, און פאַרקויפּן זי פאַרציעסווייז צו די, וואָס גאַרן און דורשטן נאָך אַ נס. זיי זיינען ווי מעקלער, פאַרמיטלער צווישן גאָט און מענטש, — די קלעריקאַלן און קירכע־פּאַנאַטיקער פּון אַלע אמונות. און פאַרקערט, עס איז דאָ אַ טיפּע, אינעווייניקסטע רעליגיעזיטעט אַן דער אַפֿיציעלער רעליגיע.

3. דער קולט פּון אמת געהערט צו די דערהויבענע גייסטלעכע נאַטורן, דער קולט פּון גוטס — צו עמאַציאָנעלע נאַטורן, דער קולט פּון שיינקייט — צו עס־טעטישע נאַטורן, בלויו אַ צונויפּפאַרונג פּון די דריי קולטן קאָן שאַפּן די פאַר־גאַנצע האַרמאָנישע נאַטור.

4. אַן גלויבן איז שווער צו לעבן. אָדער מען דאַרף גלויבן אין גאָט און אין זיין פאַרנופּטיקער פירונג מיט דער וועלט, הגם נישט אַלע מאָל ווערט עס דערוויזן אין דער ווירקלעכקייט, אָדער מען דאַרף גלויבן אין דעם מאַראַלישן פּראָגרעס פּון דער מענטשהייט, הגם אויך דאָס ווערט ניט אַלעמאַל דערוויזן אין דער געשיכטע.

5. די דעמאָקראַטיע לעבט, כל־זמן עס ברענגט זי נישט אום די דעמאָגאָגיע, וואָס באַנוצט זיך מיט דער דעמאָקראַטישער פּרייהייט צוליב דעם, כדי זי אומ־צוברענגען. אַ באַווייז — דער נאַציזם, וואָס האָט אומגעבראַכט די וויימאַרקאַנס־טיטוציע, און וואָס האָט זיך באַנוצט דערביי מיט איר אומענדלעכער פּרייהייט.

6. די וויסנשאַפֿט איז אין דינסט פּון צעשטערונג. די טעכניק פּון אויבאַציע איז אויסגענוצט געוואָרן אויף אַראַפּצושליידערן באַמבעס אויף דעם שונאס שטעט און אויף מאַסן־מאַרדן פּון דער פּרידלעכער באַפעלקערונג. די כעמיע — אומצו־ברענגען מענטשן דורך די גיפטיקע גאַזן. די ראַדיאָ — צו פאַרדאַרבן די מוחות

אויסצוגן פּון ש. דובנאָוס „באַטראַכטונגען“, וואָס זיינען פאַרעפנטלעכט אין זיין רוסישן בוך „קינאַז זשיזני“ („דאָס בוך פּון לעבן“), באַנד 3, דערשינען אין ריגע אין 1940, איבער־געדרוקט אין ניו־יאָרק, 1957. ייִדיש—ג. מ.

און נאָרן די מאַסן מיט די לינגערישע ידיעות וועגן די דעספּאָטישע מלוכות. און וויפל גליק און וואוילזיין וואָלטן די דאָזיקע דערפינדונגען געקאָנט ברענגען דער וועלט, ווען מ'וואָלט זיי באַנוצט צוליבן שאַפן, צוליבן בויען!

7. אויב אַ געזעלשאַפט איז אַ צונויפזאַמל פון מענטשן פונעם היינטיקן דור, איז נאַציע אַ צונויפזאַמל פון דורות, אַ קאָלעקטיוו אויף אַ געוויסן מהלך פון דער געשיכטע. און וואָס גרעסער עס איז אַט־דער מהלך, ביי אַ כסדרדיקער, אומ־אויפהערלעכער קולטור־דינאַמיק, אַלץ וויכטיקער איז די ראַלע פון דער נאַציע אינעם קאָלעקטיוו פון נאַציעס — אין דער מענשהייט.

8. אַלע וויסנשאַפטן גיבן קענטעניש, געשיכטע אָבער גיט אויסער דעם אויך חכמה, פאַרנופּט, די אַנגעזאַמלטע דערפאַרונג פון יאָרהונדערטער. עס רעדט זיך דאָ וועגן אַ שטרענג־וויסנשאַפטלעכער און אַביעקטיווער היסטאָריאָגראַפיע, אַן אמתדיקע, וואָס איז אונטערגעוואָרפן דעם העכסטן קריטעריום פון עטיק און הומאַניזם. אָבער נישט וועגן היסטאָרישע ביכער, וואָס דינען אַלס געווער פאַר דער אָדער אַנדערער פאַרטייאישער פּראָפּאַגאַנדע. מער פון אַלץ ווערט געשיכטע פּאָליסיפּיצירט אין שול־לערנביכער, וואָס ווערן פאַרפאַסט מיטן ציל צו דערציען די יוגנט אין גייסט פון דער הערשנדיקער פּאָליטישער פאַרטיי אָדער רעגירונג־סיסטעם.

9. היסטאָריאָגראַפיע, ווי איינע פון די וויכטיקסטע צווייגן פון סאָציאָלאָגיע, אונטערשיידט זיך פון אַנדערע קרובהשע וויסנשאַפטן מיט דעם, וואָס נישט נאָר שטעלט זי איין די געזעצן פון דער מענטשהייטס אַנטוויקלונג, נאָר זי אורטיילט די מעשים פון די היסטאָרישע יחידים און קאָלעקטיוון. דעריבער באַדאַרף זי זיין באַזונדערס פאַרזיכטיק אין אירע באַטראַכטונגען און אורטיילן. זי באַדאַרף זיך שטיצן נישט נאָר אויף פריוואַטע דאָגמאַטן אָדער דאָקטרינען, נאָר אויף אַלגעמיינע געזעצן פון פּראָגרעס און אויף אַלמענטשלעכע געזעצן פון פּראָגרעס און אויף אַלמענטשלעכע פּרינציפן פון עטיק.

10. דאָס וואָרט, וואָס דאַרף דינען ווי אַ געצייג ביים דורכפירן דעם געדאַנק אין לעבן, קאָן ווערן, ביי אַן אומנאַרמאַלן באַנוצן עס, אַ געצייג פון פאַרקריפלען דעם געדאַנק. זייער אָפט פאַרנעמט עס דאָס אָרט פונעם געדאַנק און ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ פאַרם אָן אינהאַלט. אַ סך שרייבער שרייבן — נישט דערפאַר, וואָס זיי פאַרמאָגן פיל געדאַנקען, נאָר דערפאַר, וואָס זיי פאַרמאָגן פיל ווערטער. די גרויסע צאָל אַרויסגעלייענטע ווערטער, טערמינען און מאַדע־פּראָזן קאַמבינירן זיי, — און עס קומט ביי זיי אַרויס אַן אַרטיקל אָדער אַ בוך. אַזוי אַרום דערשיינען פּוסטע ווערק, וואָס באַשטייען בלויז פון אַנצוגן, אַנגעטאַן אויף מאַנעקענישע טויטע געדאַנקען. דאָס איז נישט קיין ליטעראַטור, נאָר אַ ״ווערטער־געזאַמל״. דער געדאַנק באַדאַרף שאַפן האָס וואָרט, און נישט — פאַרקערט.

11. דער אַרגאַנישער פעלער פון סימבאָליום און דעקאָדענץ אין פּאָעזיע באַשטייט אין דעם, וואָס דאָ גייט די שפּראַך פיל ווייטער פונעם געדאַנק און פון געשטאַלט, און דאָס וואָרט — ווייטער פונעם געפיל. דאָס באַנוצן זיך מיט נעפּל־

דיקע אָנונגען העלפט נישט, ווייל דאָס עכטע שאַפן באַדאַרף מאַכן יעדע אומקלאַרע זאַך — קלאַר. שאַפן אַנטפלעקט טיפקייטן, עס פאַרמאַסקירט אָבער נישט קיין פּוסטקייטן.

12. אַ שרייבער, וואָס אַרבעט פליסיק אויף זיין ווערק און באַמיט זיך, אָז דאָס וואָרט זאל דורכאויס און גענוי אויסדריקן דעם געדאַנק און בילד, ליידט יסורים, ווען זיין ווערק ווערט געלייענט אָן אַריינדריינגען און באַנעמען די דינסטע ניוואַנסן פון געדאַנק, וואָס זיינען פאַרבאַרגן אין די סטיל-באַהעלטענישן. אַזוי אויך ליידט אַ דיכטער, ווען מען דעקלאַמירט זיינע לידער ווי פּראָזע, וואָס ווערט געשריבן אין מינוטן פון דערהויבנקייט, אָבער דאָס רוב לייענער פילט נישט אַט-דעם ריטם. ריכטיק האָט געזאָגט דאָויד פרידריך שטראַוס וועגן דעם לייענער-עולם, אָז ווי אַ קו עסט ער אויף אָן אַן איבערקלייב שמעקנדיקע בלומען צוזאַמען מיטן ווילד-גראַז. עס דערמאַנט זיך מיר אונדזער מענדעלעס פאַרגלייך: אַ גוטע באַלעבאַסטע גרייט צו, מיט דער ליבשאַפט פון אַ קינסטלערין אין איר פאַך, אַ גוטן, געשמאַקן מיטאַג, און די געסט קומען צו גיין, וואַרפן זיך אַרויף אויף דער שפיץ און עסן אַלץ אויף זייער שנעל, צווישן די טומלדיקע געשפרעכן, און קלייבן זיך לחלוטין נישט פאַנאַנדער אין די געשמאַק-צוגעגרייטע מאַכלים. און די באַלעבאַסטע פּרעגט דערנאָך: איז געווען כּדאי אַזוי זיך צו באַמיען? אויך דער שרייבער פּרעגט: צו וואָס די אַלע באַמיאונגען און זאַרגן וועגן סטיל, ווען דער דורכשניטלעכער לייענער קלייבט זיך אין דעם אַלעם נישט פאַנאַנדער?

13. אַ פייערלעכע יובל-פאַרזאַמלונג, אין וועלכער עס באַטייליקט זיך דער בעל-יובל, איז אַ מין אויסשטעלונג פון זיינע אויפטוען. אַ שרייבער מיט אַ באַציאונג צו זיך באַדאַרף נישט זיך באַטייליקן אין אַזאַ מין אויסשטעלונג, — זאַל מען אים ערן (און פריי קריטיקירן) הינטער זיין נע אויגן).

14. אונדזער גרויסער אומגליק איז, וואָס אין אַלע צייטן און תקופות האָט מען אונדז, יידן, פאַרפאַלגט. אונדזער גרויסקייט באַשטייט אין דעם, וואָס מיר האָבן איבערגעלעבט סיי די פאַרפאַלגונגען און סיי די פאַרפאַלגער, די אַלערליי המנס פון אונדזער געשיכטע.

15. צוויי פּראָצעסן גייען אַדורך דורך דער גאַנצער יידישער געשיכטע: הומאַני-זאַציע און נאַציאָנאַליזאַציע. נאָך די עפאַכעס פון שטרענג-נאַציאָנאַלער פאַרשלאַפּן-קייט ווערן דערוועקט אין די פּאָדערשטע רייען פון אונדזער געזעלשאַפט באַ-שטרעבונגען צום אַלמענטשלעכן, צו אַן ענגערער פאַרבינדונג מיט די אַרומיקע קולטורעלע פעלקער, און ווען דאָס גייט אַריבער די געוויסע ראַמען און גרענעצן און עס דראָט די יידן, זיי זאָלן זיך אויסמישן אין דער אַרומיקער סביבה, דאַן דער-וועקט זיך דער אינסטינקט פון נאַציאָנאַלער זעלבסט-פאַרהיטונג און עס הויבט זיך אָן דער פּראָצעס פון צוריקקער, עס קומט אַ נאַציאָנאַליזירונג פון די אַסימילירטע טיילן. דאָס איז אַ כּסדרדיקער היץ-און-צוריק גאַנג פון די צענטראַלויפנדיקע און צענטראַשטרעבנדיקע כּוחות. דאָס פּראָבלעם באַשטייט אין דעם, מ'זאַל ברענגען אַ גליכגעוויכט אין דעם גאַנג פון אַט-די צוויי פּראָצעסן.

17. יידן האָט מען נישט ליב נישט אזוי פאַר זייערע חסרונות, ווי פאַר זייערע מעלות, פאַר זייערע פאַרדינסטן, וואָס זיי האָבן זיך דערוואָרבן אין די לאַנגע יאָרהונדערטער פון זייער גייסטיקן קולטור־לעבן.

17. פאַראַן אַזעלכע מיני ליבהאַבער פונעם יידנטום, וואָס האָבן עס ליב ווי עפעס אַן אוראַלטע אָדן, ווי אַ היסטאָרישע זעלטנקייט. זיי ווילן דעריבער פאַרהיטן עס ווי אַ מומיע, און לאָזן עס נישט אַנטוויקלען ווי אַ לעבעדיקן אַרגאַניזם.

18. עס איז אָנגענומען צו זאָגן: איך אַרבעט כל־זמן איך לעב. ריכטיקער וואַלט געווען צו זאָגן: איך לעב כל־זמן איך אַרבעט און בין באַשעפטיקט מיט אַ זאך, וואָס איך האָב ליב, ווייל אַן אַזא מיין אַרבעט האָט דאָס לעבן קיין זינען נישט.

19. גוטע מענטשן פאַסן־צו זייערע טואונגען צו זייערע איבערצייגונגען, שלעכטע — פאַסן־צו זייערע איבערצייגונגען צו זייערע טואונגען, וואָס זיי פילן אויס אונטערן דרוק פון דרויסן, קעגן זייער געוויסן. דאָס רוב מענטשן פאַסן זיך צו צום הערשנדיקן רעזשים, ווייל דאָס ברענגט זיי נוצן.

20. מיר אַלע זיינען ענלעך צו דעם יינגל, וואָס אַראַפלאַנדיק די האַנט אין אַ קרוג מיט אַ שמאַלן „פּיסקל“, וועלכער איז פול געווען מיט ניס, האָט אָנגענומען אַ פולן הויפן, אָבער ווען ער האָט באַדאַרפט אַרויסציען צוריק די האַנט פונעם קרייגל, איז ער געצוואונגען געווען אַרויסצולאָזן פון דער האַנט כמעט אַלע ניס. אַזוי איז אויך מיט אונדז. אין אָנהויב פון אונדזער לעבנס־גאַנג נעמען מיר אַריין אין אונדזער קאַפּ זייער אַ סך פאַרשיידנערליי פלענער און גראַנדיעזע פאַרמעסטן, און דערנאָך, אונטערן דרוק פון לעבן, לאָזן מיר צוביסלעך אָפּ אַזוי פיל, אַז צום סוף פאַרבלייבט שוין גאַר ווייניק, אָבער פאַר פייאַקע און באַגאַטע מענטשן זיינען אַט־די לעבנס־לעקציעס אַ גוט מיטל פאַר אַן אָפקלייב און פאַר אַ באַשטימונג פון דעם אייגענעם אמתן באַרוף. אַפּזאָגנדיק זיך פון צעשוואומענע צילן, דערגרייכן זיי די נויטיקע קאַנצענטראַציע פון כוחות, אַן וועלכער ס'איז נישט מעגלעך קיין עכט שאַפן.

21. ווען אדם איז פאַרטריבן געוואָרן פון גן־עֶדן, האָט גאָט אויף אים שטאַרק דחמנות געקראָגן, האָט ער צוגערופן די זכרון־קעניגין מנעמאַזינאַ און צו איר אַזוי געזאָגט: גיי נאָך אים, און ווען יסורים און פיין וועלן אים מאַטערן, זאָלסטו אים טרייסטן מיט דעראינערונגען וועגן זיין אַמאָליקן לעבן אין גן־עֶדן. און מנעמאַזינע איז אים נאָכגעגאַנגען און זי איז געוואָרן די טרייסטערין פונעם מענטשלעכן מין... דאָס פאַרטרייבן פון דעם קינד־הייט־און יוגנט־גן־עֶדן חורט זיך איבער אינעם לעבן פון אַלע קינדער פון אדם הראשון.

22. פאַראַן מענטשן, וואָס טרעטן פעסט אויפן לעבנס־וועג, אויף אַ באַשטימ־טער ליניע, און פאַראַן מענטשן, וואָס דרייען זיך אינעם וויכער פונעם לעבן, ווי אַפּגעריסענע בלעטער.

23. פאַראַן אַן אומגליקלעכע יוגנט, אָבער אַ שטראַל פונעם לעבנס־מאַרגנ־שטערן שיינט אויף איר. פאַראַן אַ גליקלעכע עלטער, נאָר דער שאַטן פון דער

נאָענטער נאָכט לייגט זיך שווער אויף איר. אַלץ הענגט אָפּ פון דעם, וואוהיין דער בליק איז געווענדט: צו דעם ליכט פון דעם לאַנגן טאָג אָדער צו דער פינצטערניש פון דער אייביקער נאָכט.

24. עס איז נישט אַזוי שרעקלעך די פולע איינזאַמקייט, ווי די איינזאַמקייט צווישן מענטשן, באַזונדערס צווישן נאָענטע און אייגענע, ווען זיי ווערן דיר גייסטיק פרעמד. די גייסטיקע קרובהשאַפט איז אָפט שטאַרקער ווי די קערפערלעכע. דאָ איז וויכטיק נישט אַזוי די געמיינזאַמקייטן פון אידעאַלן, ווי אַ געמיינזאַמקייט פון אידעאַליזם, פון אַ גייסטיקער שטרעבונג, הגם אין פאַרשיידענע ריכטונגען.

25. „קהלת“ — איז דאָס ערשטע בוך, וואָס פאַרניינט דעם אַבסאָלוטן אמת אין נאָמען פונעם רעלאַטיוון, און דערצו מיט אַ טרויעריקן צוגאַב: „און אַלץ איז נישטיקייט“. אין „תהילים“ און אין „איוב“ קריגט זיך נאָך דער מענטש מיט גאָט, און אין „קהלת“ איגנאָרירט ער אים. צוויי פאַלוסן: דער פאַלוס פון פּייער און פון הייסע אויסגוסן אין „תהילים“ און דער פאַלוס פון סקעפטישער קאַלטקייט אין „קהלת“, און צווישן זיי — דער וועלט־שמערץ פון איובן.

26. „איך זינג, ווי עס זינגט אַ פייגל“ — האָט געזאָגט געטע וועגן זיין ליריק. אַ סך זינגען אַזוי אין זייער יוגנט, שרייבן לירישע לידער, ווען דער יוגנט־פּרילינג שיינט אָדער דער עראָס בליט אין דער נשמה, ווי עס זינגט אַ נאָכטיגאל אין די מאַי־נעכט. נאָר דער סימן פון אַן אמתן דיכטער איז, ווען ער זינגט אויך נאָך דעם, ווי עס גייט אַוועק די פּרילינג־צייט (געטע, וויקטאָר הוגאָ, היינע א. אַנד.).

27. טאַלסטאָי האָט ריכטיק געזאָגט, אַז אַן אויטאָביאָגראַפיע (פאַרשטייט זיך, אַן אמתע, ניט קיין טענדענציעזע) איז דער בעסטער מין ליטעראַטור. אין דעם קינסטלערישן זינען זיינען די בעסטע ווערק די, וואָס פאַרמאָגן אַן אויטאָביאָגראַפישן עלעמענט („קינדהייט און דערוואַקסלינג“, „קריג און פּרידן“ פון טאַלסטאָי א. אַנד.). איך האָב זיך איבערצייגט אין דער שטאַרקער ווירקונג פון אויפריכטיקע און אמתדיק־פאַרפאַסטע אויטאָביאָגראַפיעס און זכרונות.

28. אין עלטער פון צוואַנציק יאָר, ביים אָנהייב פון מיין ליטעראַרישער טעטיקייט (1881), האָב איך פאַרשריבן פאַלגנדיקן אַפּאָריזם פונעם דיכטער אַלפרעד דע ווינאי: „וואָס אַזוינס איז אַ גרויס לעבן? דער געדאַנק פון דער יוגנט, וואָס ווערט פאַרווירקלעכט אין רייפן עלטער“. איך האָב דאָן צוגעשריבן צו אַט־דעם וואָרט: „נאָר מיטן באַדינג, אַז דער געדאַנק גופא זאָל זיין אַ רייפער“. איצט וואָלט איך דאָס זעלבע אויסגעדריקט פשוטער: אַ גאַנץ לעבן איז דאָס, וואָס דער יוגנט־נדר איז מקוים געוואָרן אין רייפן עלטער.

29. אין די לעצטע יאָרצענדליקער איז איינגעפירט געוואָרן אויך אין דער יידישער פרעסע אַ מנהג צו געבן לאַנגע ראַמאַנען פון אַנגעזעענע שרייבער אין המשכים. איך האָב באַמערקט, אַז זינט די שרייבער האָבן אַנגעהויבן דרוקן זייערע ווערק אין פאַרזעצונגען אין די טעגלעכע צייטונגען, האָבן זיי פאַרלאָזט די פאַרם פון קורצע דערציילונגען, וועלכע האָבן פריער באַרימט געמאַכט זייערע נעמען,

און זיי האבן גענומען אומנאטירלעך פארלענגערן זייערע ראמאנען מיט א בפירושן שאדן צו זייערע טאלאנטן, הגם מיט א באדייטנדיקן וואוקס פון זייער האנאראר. ס'איז קאנטיק אין אט-די ראמאנען, אז דער מחבר שרייבט זיי פון וואך צו וואך, און שטעפט א קאפיטל נאך א קאפיטל, און אפט גייט ער אוועק פון דעם, וואס ער האט לכתחילה, ביים צוטרעטן שאפן, פארטראכט. דאס איז אין א געוויסן זינען אן ארבעט אויף באשטעלונג, וואס איז פול מיט געפאר פאר שרייבער, וואס זיינען נישט גענוג פעסט אין זייערע ליטערארישע פלענער.

30. ... מ'דארף לעבן, כדי צו שרייבן, און נישט שרייבן כדי צו לעבן (לעבן) אין זין פון פארדינען).

31. פאראן מענטשן-שטאמען, וואס וואקסן ארויס פון דער באדן-טיפקייט, און פאראן מענטשן, וואס זיינען ווי די געוויקסן, וואס קנולן און וויקלען זיך ארום די שטאמען, שטרעבנדיק דערמיט צו באהעפטן זיך צום לאנג דויערנדיקן.

32. מלוכה, נאציע, קלאס — אין נאמען פון דער הערשאפט פון יעדן איינעם פון אט די פרינציפן פירן זיך בירגער-קריגן, פארטיי-און קלאסן-קאמף, וואס רייסן אויף די מלוכה פון אינווייניק און וואס ברענגט צו צווישן-פעלקערישע צוזאמען-שטויסן. די וויכטיקסטע אויפגאבע פון דער מענטשהייט באשטייט אין דעם, מען זאל ברענגען שלום צווישן אט די פיינטלעכע כוחות און דערשלאגן זיך צו א באגרענעצונג פון זייערע הערשאפט-ספערעס אינעם סאציאלן ארגאניזם. מען דארף דערגרייכן א גערעכטן פרידן צווישן די קלאסן אין דער נאציע, צווישן די נאציאנאליטעטן אין דער מלוכה און צווישן די מלוכות אין דעם מלוכה-פארבאנד, אין דער פארם פון פאראייניקטע שטאטן פון אייראפע און פון די אנדערע וועלט-טיילן. דער אינווייניקסטער פאציפיזם איז אויך אזוי וויכטיק, ווי דער אויסער-לעכער.

33. עס איז פעסט און דויערנדיק בלויז די רעוואלוציע, וואס איז ריף געווארן אינעם הארץ פון פאלק אדער ביי זיינע בעסטע מענטשן דורכן עוואלוציע-וועג. א קינסטלעך ארויסגערופענע פריציטיקע רעוואלוציע ברענגט בכלל דעם רע-וולטאט פון א פריציטיק האבן — א שוואך נישט-דערוואקסן קינד.

34. דאס יידישע פאלק, וואס האט איבערגעלעבט סיי די אוראלטע מאנאר-כיעס פון אסיריע, באבילאן און עגיפט, ווי אויך די אַנטיקע גריכן-רוימישע וועלט, וואלט געקאנט זאגן די איצטיקע מעכטיקע פעלקער: איר האט זיך גענומען דעם שטח, און איך האב זיך גענומען די צייט. איר פארמאגט ריזיקע טעריטאריעס אין פארשיידענע וועלט-טיילן, און איך האב זיך צעלייגט אין יארהונדערטער, אויף דער גאנצער לענג פון דער וועלט-געשיכטע. אבער אויך אין שטח האט דאס יידישע פאלק אין א געוויסן זינען איבערגעיאגט אנדערע פעלקער, הגם דאס איז געווען א געצוואונגענע עקספאנסיע. עס איז גרויס דער אומגליק, וואס דאס יידישע פאלק איז צעזיט און צעשפרייט, ס'איז אבער דערביי גרויס די מעלה פון אט דער פארשפרייטקייט. אין תלמוד נאך שטייט געשריבן: „דער רבנו של עולם האט

געטאָן די יידן אַ טובה, וואָס ער האָט זיי צעשפּרייט צווישן פעלקער: " אויב מען פאַרפּאָלגט זיי אין איין לאַנד, ראַטעווען זיי זיך אין אַנדערע לענדער. ווען דאָס יידישע פּאָלק, באַגלייך מיט אַנדערע, וואָלט געווען צוגעבונדן צו איין באַדן, וואָלט ער לאַנג אומגעקומען צוזאַמען מיט זיין טעריטאָריע ביי די אַלע פּאָליטישע קאָטאַסטראַפּעס פון די לעצטע דריי טויזנט יאָר.

35. צוויי פּראָצעסן גייען אַדורך דורך דער גאַנצער יידישער געשיכטע: הומאַני-זאַציע און נאַציאָנאַליזאַציע. נאָך עפּאָכעס פון שטאַרקער נאַציאָנאַלער פאַר-שלאַסנקייט ווערן אויפגעוועקט אין די פּאָדערשטע רייען פון דער (יידישער) גע-זעלשאַפט אַ באַשטרעבונג צום אַלמענטשלעכן, צו דער באַהעפטונג מיט די קול-טורן פון די אַרומיקע פעלקער. און ווען דאָס גייט אַריבער באַשטימטע גרענעצן און עס דראַעט די יידן, זיי זאָלן אויסגעמישט ווערן אין דער סביבה, וואָס רינגלט זיי אַרום, דאָן דערוועקט זיך דער אינסטינקט פון נאַציאָנאַלער זעלבסטדערהאַל-טונג און עס שאַפט זיך אַ צוריקקער-פּראָצעס, די נאַציאָנאַליזאַציע פון די אַסימי-לירטע טיילן. דאָס איז אַ נאַטירלעכער כסדרדיקער היץ-און צוריק-גאַנג פון די צענטראַלויפּנדיקע און צענטראַשטרעבנדיקע כוחות. דאָס פּראַבלעם באַשטייט אין דעם, ווי איינצושטעלן אַ גלייכגעוויכט אין דעם גאַנג פון אַט די ביידע פּראָצעסן.

36. עס איז פאַראַן אַ טיפּ ליבהאַבער פון דעם יידנטום, וועלכע האָבן עס ליב ווי אַן אַלטערטימלעכע זאַך, ווי אַ געשיכטלעכע זעלטנקייט. זיי ווילן דעריבער אויפהיטן עס אין דער פאַרם פון אַ מומיע, און לאָזן נישט צו אַנטוויקלען עס ווי אַ לעבעדיקן אַרגאַניזם.

37. די ערשטע טעג פון מיין ליטעראַרישער טעטיקייט זיינען צונויפגעפּאָלן מיט דער ערשטער כוואַליע פון די פּאָגראַמען אין רוסלאַנד (1881), און די לעצטע טעג פּאָלן צונויף מיט דער פּולשטענדיקער צעגראַמירונג פונעם יידישן ישוב אין פּוילן (1939). ווייזט-אויס מיר איז באַשערט צו באַשטעטיקן די פּאַראַויסזאַגונג: "אין שטורעם האַסטו אַנגעפּאַנגען, און אין שטורעם זאָלסטו ענדיקן" (ד. פ. שטראַוס).

פון רעכטס : י. ח. ראבניצקי, מענדעלע מויס, שמעון דובנאווי, חיים נחמן ביאליק

בריוו פון שמעון דובנאוו

צו וו. לאצקי-בערטאלדי

... אז איר פרעגט מיך, ווי ביי אן אלטן חבר פון דער „פאלקספארטיי“, צי איז דאס ניט „שליטת הגלות“, ווען אין אונדזערע אייגענע רייען וואקסט א באוועגונג צו באזעצן זיך אין ארץ-ישראל, מוז איך איך ענטפערן: יא, ס'איז טאקע א מין יאוש פון גלות, א ווילן צו פארלאזן אונדזער אומגליקלעכע גרויסע משפחה אין גלות כדי צו ראטעווען זיך ביי איר קליינינקן טייל אין ארץ-ישראל. מיינע פריינט אין ארץ-ישראל לאזן מיך נישט צורו און פאדערן, איך זאל קומען... אבער איך ענטפער זיי: אלס „מחייב הגלות“ קאן איך נישט מיטהעלפן דער „התרוקנות הגלות“ — אויסליידיקן דעם גלות פון זיינע גייסטיקע כוחות. מיר דארפן נישט פארגעסן אין די 15 מיליאן יידן צוליב דעם איינציקן מיליאן... אינטעליגענץ האבן מיר דארט איבערגענוג... אמת, דא וועלן זיי זיין אויף צרות, אבער זייער גייסטיקע ענערגיע וועט דאך ווירקן אין פאלק. ארויסציען פון גלות די דאזיקע ענערגיע איז א גרויסע עבירה. נישט לאנג האב איך געשריבן צו אן אלטן פריינט אין ירושלים, אז איך ווינטש אלדאס גוטס אונדזער שבט יהודה אין ארץ-ישראל, אבער איך וויל נישט, אז די עשרת השבטים אין גלות זאלן פארפאלן ווערן, אז דאס יידישע פאלק זאל אויפהערן צו עקזיסטירן... דאס איז דער עיקר-העיקרים פון אונדזער „פאלקספארטיי“, און מיר טארן זיך נישט פארזינדיקן קעגן אט דעם גרונט-דאגמאט. פארשטייט זיך, אז יעדער יחיד קאן און אפטמאל מוז זיך עס דערלויבן, אבער אלס באוועגונג איז דאס אין אונדזערע רייען נישט דערלאזבאר...

דער דאזיקער בריוו פון שמעון דובנאוו איז געשריבן אין ריגע, נאָוועמבער 1934 אַלס תשובה צו וו. לאצקי-בערטאלדי, וועלכער האָט באַשלאָסן אַרויסצופאַרן קיין ארץ-ישראל, און ער האָט אָנגעפרעגט ביי ש. דובנאָוו זיין מיינונג וועגן דעם באַשלוס. דער בריוו איז געבראַכט אין סאַפּיע דובנאָוו-ערליכס בוך „דאָס לעבן און שאַפן פון שמעון דובנאָוו“ (יידיש — משה פערדמאַן, מעקסיקע, 1952, ז' 275).

צו ד'ר' חיים זשיטלאָווסקי, ניו-יאָרק

ריגע, דעם 8טן מערץ, 1936

ה' דר' חיים זשיטלאָווסקי,

זייער געשעצטער פריינט!

איך האָב ביז איצט גיט באַדאַנקט פאַר אייער שיינער מתנה — דעם ערשטן באַנד פון אייערע 'זכרונות', ווייל איך האָב אים געוואָלט אינגאַנצן איבערלייענען. ערשט היינט האָב איך דערלייענט ביז צום סוף, און איך מוז איך זאָגן, אַז איך האָב שוין לאַנג אַזאַ תענוג גיט געהאַט. ערשטנס, האָט מיך זייער אינטערעסירט די פרטים פון אונדזער אַנסקיס לעבן, וואָס איר האָט אַזוי לעבעדיק באַשריבן. צווייטנס, איז מיר זייער נאַענט די סביבה, אייער וויטעבסקער קרייז, און די גאַנצע תקופה, וואָס איר מאַלט אויס מיט אַזעלכע בילדער-פאַרבן, מיט אַ גוטן פסיכאלאָגישן פירוש. מיט עטלעכע יאָר פאַר איך האָב איך דאָך אַליין דורכגעמאַכט אַזאַ אַנט-וויקלונגס-פּראָצעס אין מיין מאַהילעווער גובערניע, מיט דעם אונטערשייד, וואָס מיך האָבן מער באַוועגט אינדיווידועלע, איידער סאַציאַלע פּראָבלעמען, מער וועלט-שמערץ איידער פּאָלקס-שמערץ (די לעצטע מכה האָט מיך שפּעטער אויסגעהיילט פון דער ערשטער).

מיר וואַרטן אויף דעם המשך פון אייערע מעמואַרן, באַזונדערס וועגן אייער אויסלענדישער תקופה, ווייל דאָס לעבן פון אונדזער ראַדיקאַלער יוגנט אין דער עמיגראַציע אין יענע יאָרן איז אונדז וויניקער באַקאַנט.

אפשר האָט איר געלייענט די קאַפיטלעך פון מיין ערשטן באַנד מעמואַרן אין 'צוקונפט' און אין 'טאָג' אין די לעצטע עטלעכע יאָר? מיט אַ האַלב יאָר צוריק איז דערשינען דער צווייטער באַנד פון די מעמואַרן אין רוסיש ('קניגאַ זשיזני') און אויב איר האָט אים גיט געלייענט, וועל איך איך אים צושיקן, צוזאַמען מיט דעם ערשטן. ווייזט מיר נאָר אַן אייער ריכטיקן אַדרעס, וואָס איז מיר גיט באַקאַנט. היינטיקן בריוו שיק איך איך דורך דער רעדאַקציע 'צוקונפט'.

נעמט-אָן מיין פאַרשפּעטיקטע ברכה צו אייער 70-יאָריקן יובל. זאָל איך זיין באַשערט נאָך לאַנגע יאָרן רואיק צו אַרבעטן און פאַרענדיקן די 'זכרונות'. מיר דוכט, אַז דאָס בעסטע — ווייל אינטימסטע — ווערק פון יעדן דענקענדן שרייבער מוז זיין דער 'ספר הזכרונות', אויב ער איז געשריבן מיט דער טיפּיקייט און אויפריכטיקייט פון אַ ווידוי.

אייער מיט פריינטלעכן גרוס,

ש. דובנאָוו.

דער בריוו פון שמעון דובנאָוו צו דר' חיים זשיטלאָווסקי איז געשריבן דעם 8טן מערץ 1936 אין ריגע, וואו ש. דובנאָוו האָט דאָן געלעבט נאָך דעם ווי ער איז אַוועק פון דעם היטלעריסטישן דייטשלאַנד.

צו ד"ר יוסף מייזער

... יעדער בריוו, וואָס קומט פון דערווייטנס, איז אַ גרויסע געשעעניש אין לעבן פון אַ מענטשן, וואָס איז פאַרשפּאַרט אין דער תּפּיסה פון אייראָפּע, וועלכע איז אַרומגעכאַפּט פון מלחמה און אפילו אין די נייטראַלע לענדער. אונדזער מחנה אין ארץ־ישׂראל איז אויפגעריכט געוואָרן דורך די נצחונות פון ענגלישן מיליטער אין אַפּריקע (כן ירבו), און עס צו האָפּן, אַז די מגפה פון דער וועלט־שחיטה וועט אייך נישט דערגרייכן און וועט נישט פאַרשוועכן דאָס הייליקע לאַנד. דער זכות פון לאַנד איז אויך מיר בייגעשטאַנען, ווייל איך קריג פון דאַרטן, פון צייט צו צייט, געדוקטע און געשריבענע שורות, אין דער צייט ווען פון אַמעריקע האָבן איך נישט געקראָגן קיין איין וואָרט זינט סוף זומער 1940. אַזוי האָב איך אין זיין צייט באַקומען פון אשכולי זיין בוך „דוד הראובני“. איך האָב אים געשיקט אַן אויספירלעכע תּשובה אויף זיין בריוו. אויך פון איינעם אַ יונגן מאַן פון ירושלים, ה' שוואַרצבוים, האָב איך דערהאַלטן זיין דיסערטאַציע צוזאַמען מיט אַ בריוו. איך האָב אים באַלד געענטפּערט. איך האָפּן, אַז בדרך נס זיינען מיינע בריוו דער־גאַנגען צו די אַרדעסאַטן. בכלל לעבן מיר מיט נסים. מיט נסים לעבן מיר אין אַ וועלט פול מיט מלאכי־המות (אויפן וויסנשאַפּטלעכן לשון — טויט־באַמבעס) און אַלערליי משחיתים, אפילו מחוץ די שלאַכטפעלדער. מיר זיינען אַפּגעטיילט פון די קוואַלן פון אונדזער גייסטיקן לעבן. אַזוי, למשל, האָב איך נאָך לאַנגע זוכענישן קוים געקראָגן אַ קליינעם לוח פון תּש״א — דאָס איז אונדזער גאַנצע „ליטעראַטור“ פאַר דעם יאָר. קיין צייטונגען פון אויסלאַנד קומען אָהער נישט אָן, און פון דעם, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, ווייסן מיר אַ טויזנטסטל, און אויך דאָס איז צוגעפּראַוועט לויטן געשמאַק פון אונדזערע מקומות. און איר, די גבירים, באַקלאַגט זיך נאָך אויף דער ירידה פון דער ליטעראַטור ביי אייך.

מיט צוואַנציק יאָר צוריק, אין יאָר תּרפ״א, בין איך אין אַן אומרואיקער צייט געזעסן אין מיין היימלאַנד און געחלומט וועגן „לשנה הבאה“־בבערלין. איצט וואָרט איך אויף גאַרנישט: נישט אַריין און נישט אַרויס. אַלע וועגן זיינען פאַר מיר פאַרשלאָסן. בערלין איז שוין פון לאַנג פאַרוואַנדלט געוואָרן אין סדום, און אונדזערע אַנדערע אייראָפּעאישע צענטערן זיינען חרוב געוואָרן דורך די מענטשן פון סדום. פון צוויי עקן פון דער וועלט — קוקט מען מיד אויס — פון אַמעריקע און פון ארץ־ישׂראל, אויך מיינע אויגן זיינען געווענדט אַהין. איך ווייס אָבער, אַז איך וועל נישט דערגרייכן צו זייערע גרענעצן און אַז אויף מיר איז נגור געוואָרן צו פאַרבלייבן אין דעם „גרויסן און שרעקלעכן מדבר“. מיין „תּלמוד“ איז שוין אַפּגעשלאָסן געוואָרן אין די לעצטע יאָרן, אין דער לעצטער רוסישער

דער בריוו איז אַרויסגעשיקט פון ריגע, דעם 5טן מערץ 1941, צו דר' י. מייזער, געוועזענער ביבליאָטעקאַר פון דער בערלינער קהילה־ביבליאָטעק, קיין ירושלים. איבערגעזעצט פון העב־רייאיש וורך מ. פּערדמאַן (סאַפּיע דובנאָוו־ערליך — ש. דובנאָוו, מעקסיקע, 1952, זײַ 132-134).

אויפלאגע פון צען בענד פון דער גרויסער „געשיכטע“ (ריגע 1936-1939), אויך די „פרפראות לתורה“ — „דאָס בוך פון לעבן“ („קניגאָ זשינוני“) איז שוין אַרויס פון דרוק אין יאָר ת״ש (די בערלינער תקופה). צום באַדויערן, קאָן איך עס נישט שיקן נישט צו אייך און נישט צו אַנדערע פריינט צוליב פאַרשיידענע סיבות. איצט שרייב איך גאַרנישט צום פאַרעפנטלעכן. איך לייען בלויז די וועלט־ליטע־ראַטור און מאַך אייניקע פאַרצייכענונגען פאַר זיך, און ווי ווייט נאָר מיינע אויגן דערלויבן מיר.

מיינע פריינט זאָרגן זיך פאַר מיין גורל, אָבער איך זאָרג זיך וועגן עפעס אַנ־דערש: אַפצוהיטן דעם טייל אַרכיוו, וואָס איז נאָך פאַרבליבן ביי מיר. און עס איז דאָ אַ מורא, אַז עס וועט אים שאַטן דאָס איבערגיין אין רשות הרבים. דער דאָ־זיקער אוצר איז לכתחילה באַשטימט געוואָרן פאַר צוויי אינסטיטוציעס: פאַר ירושלים דליטא און פאַרן אַלטן ירושלים. אין דער נייער ווירקלעכקייט וויל איך אים פאַרטיילן צווישן דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק אין ירושלים און דעם ייוואַ אין אַמעריקע, וואָס איז פון אַן אַפטיילונג פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ צענטער. אָבער מיין גוטע כוונה איז פעסטצושטעלן ענדגילטיק אין מיין צוואה. עס וועט נאָך זיין גענוג שטערונגען מצד די פירער פונעם אָרט, וואו איך געפין זיך — און דאָס איז די סיבה פון מיין זאָרג. און דאָ וועט איר געפינען אַ תשובה אויף אייער דעטאַליירטן פאַרשלאָג איבערצוגעבן עטלעכע דאָקומענטן דעם אַרכיוו פון „בצלאל“: אויב אין די צעדערן האָט זיך אַריינגעכאַפט דער פלאַם, וואָס זאָלן די קליינע גרעזעלעך טאָן? טויזנטער בריוו וועגן געזעלשאַפטלעכע ענינים, וועגן ליטעראַטור פאַר אַ משך פון העכער 60 יאָר, הונדערטער וויכטיקע היסטאָרישע דאָקומענטן דאַרפן זיך געפינען נאָר אין אַ צענטראַלן אַרכיוו — און עס עגבערט מיר אין מוח די גרויסע פראַגע: וועל איך זוכה זיין דערצו נאָך דער מלחמה, און צי וועל איך אַליין דערלעבן די דאָזיקע צייט? ...

מיין משפחה איז איצט צעשפרייט איבערן גאַנצן ערד־קיילעך. מיין טאכטער און אירע זין, פון די וואַרשעווער פליטים, וואָס האָבן זיך געראַטעוועט קיין ליטע, פאַרן איצט דורך רוסלאַנד און יאַפּאַן אין די פאַראייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע, און די וואָס געפינען זיך שוין לאַנג אין ראַטנפאַרבאַנד, האָבן ביז היינט נישט גע־קראָגן קיין דערלויבעניש צו קומען צו פאַרן אין די באַלטישע לענדער, כדי זיך צו זען מיט מיר ... שרייבט מיר וועגן ירושלים און וועגן דאָרטיקן אוניווערסי־טעט, וואָס האָט אודאי געליטן פאַר דער לעצטער צייט ... בכלל, ווער עס שרייבט מיר וועגן די ענינים פון אונדזער לאַנד זאָל זיין געלויבט און געבענטשט פון דעם מתבודד (פאַראיינזאַמטן) אין די וועלדער פון לעטלאַנד.

אייער געטרייער פריינט פון דער בערלינער תקופה ביו היינטיקן טאָג.

ש. דובנאָו

זייט

- 324 — — — — — ס. יזהר : פראגמענטן פונעם בוך „ימי צקלג“ — — — — —
332 — — — — — שמעון דובנאוו : וואס דארף מען טאן אין המנס צייטן ? — — — — —
337 — — — — — נ. מייזיל : ש. פרוג אין ליכט פון דער יידישער קריטיק — — — — —
נ. בלומענטאל : דאס פראבלעם ווי די יידן האבן זיך פארהאלטן אונטער דער
359 — — — — — דייטשער אָקופאַציע — — — — —

- 368 — גאלדבערג : 60 יאָר יידיש קולטור־לעבן אין די פאראייניקטע שטאַטן —
398 — — — — — מ. ירדני : יידישע מוזיק און יידישע מוזיקער אין אמעריקע — — — — —
לואיס לאַזאַוויק : באַרימטער אַמעריקאַנער יידישער קינסטלער סאַלאַמאָן
421 — — — — — נונעס קאַרוואַלהאַ — — — — —
439 — — — — — דוד מאַטיס : צו דער געשיטע פון יידישע פילמס — — — — —
466 — — — — — א. ר. מלאכי : נחום סאָקאלאָוו און די יידישע שפראַך — — — — —

- 494 — — — — — נ. מ—ל : צו דער געשיכטע פונעם אַלוועלטלעכן יידישן קולטור־קאַנגרעס —
532 — — — — — בן־אדיר (א. ראָזין) : פאַרטיי־פּאָליטיק און קולטור־אינטערעסן — — — — —
534 — — — — — ד״ר חיים זשיטלאַווסקי : אַ קעגן־דערקלערונג — — — — —
541 — — — — — מ. אַלגין : אויפן ברייטן וועג — — — — —
548 — — — — — ו. ווינפער : וועגן די יידישע שרייבער אין אמעריקע — — — — —
551 — — — — — יידישע שרייבער אין אמעריקע — — — — —
563 — — — — — היישייערער פאַרן איקוּף־אַלמאַנאַך — — — — —

אי קוה-פארלאג, ניו-יאָרק

ערשט דערשינען

אי קו-אָלמאַנאַך

1961

אינהאלט:

זייט

7 ————— צו די לייענער

13 — — — — בער גרין : דאָס יידישע קולטור־שאַפן אין אַמעריקע ביז 1900

45 ————— איר אַרויסגעבער און רעדאַקטאָר

60 ————— בער מאָרק : צווישן לעבן און טויט (דאָס יידישע לעבן און די יידישע ליטע-ראַטור אין פּוילן אין די יאָרן 1937-1957)

87 ————— פּראָפּ. שמואל אייזענשטאַט : דאָס קולטור־שאַפּערישע לעבן אין ארץ־ישׂראל אין די פּאַרגאַנגענע 25 יאָר

123 ————— דוד דיאמאַנט : די קולטור־געזעלשאַפּטלעכע באַוועגונג פונעם יידישן ישוב אין פּראַנקרייך פאַר די יאָרן 1937-1956

164 ————— י. קאַראַג : 25 יאָר יידישע קולטור אין רומעניע

•

174 — — — — נחמן מייזיל : אַמעריקע אין די ווערק פון שלום אַש

217 — — — — פּרץ מאָרקיש : לידער און פּאַעמעס

239 — — — — י. ד. בערקאוויטש : אין די ווייטע לענדער (קאַמעדיע אין 3 אַקטן)

307 — — — — גיטל מייזיל : „ימי צקלג“ פון ס. יזהר

